

26
Jaunā Gaite

257
JŪNIJS 2009

VOL. LIV, No 2, ISSUE 257
JUNE 2009

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:
Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor & Business Manager:
Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Contributing Editors:
V. Avens, V. Gaiķe, A. Liepiņa,
J. Silenieks, B. Šūrmane, J. Šlesers,
L. Zaļkalne, J. Žagariņš

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

54. GADAGĀJUMS, 2009. GADA JŪNIJS
2. (257) NUMURS

SATURS

- 1 PRĀTULA – Knuts Skujenieks
 - 2 DZEJA – Baiba Bičole
 - 6 Knuts Skujenieks. Arī viens ir karavīrs
 - 9 Juris Rozītis. Dish Rag
 - 11 Inta Ezergaile. Rakstnieces un trimda
 - 19 Ingmāra Balode. Aiz Sāras mīlestības
 - 21 Juris Šlesers. No Reitera līdz Krēsliņam
 - 25 Gerda Roze. Pretim gaismai
 - 26 Līga Balode-Svikss. Klāra
 - 27 Ildze Kronta. Jāņa Škapara *LuM* gadi
 - 29 Eva Eglāja-Kristsons. Latvija un trimda
 - 36 ATMIŅAS – Uldis Siliņš. Vācijā 1944/45
 - 39 MĀKSLA - R.E. Matīsa & Balode-Svikss
Voldemārs Avens. Par Gerdu Rozi
 - 41 Jānis Krēsliņš, Sr. Džons Apdaiks
 - 42 Juris Šlesers. Vairāk latviešu!
 - 43 KIBERKAMBARIS
 - 44 VĒSTULES
 - 45 JBPF 2009 balva Bredovskai
 - 46 DAŽOS VĀRDOS – (vg), (mb), (bs), (re)
 - 47 Līga Balode-Svikss. Tilžas pagastā
 - 48 Ināra Matīsa. Meža oga
 - 58 GRĀMATAS – Lalita Muižniece. Dzeja
 - 60 Juris Silenieks. Mīlestības stāstījums
 - 61 Juris Silenieks. Dienasgrāmata
 - 62 Juris Silenieks. Viskonsinas pastorāle
 - 63 Biruta Šūrmane. Par Kokariem
 - 65 Juris Silenieks. Cilvēks grib spēlēt
 - 66 Gundars Ķeniņš-Kings. Par Rislaki
 - 67 Aija Veldre Beldava. Par Rislaki
 - 68 Gundars Ķeniņš-Kings. Piemiņai –JBS
 - 69 Jānis Krēsliņš, jun. Stenesku luga
 - 70 Aina Sikсна. Siltas zemes trimdinieki
 - 71 Juris Zommers. *Karogs*
- IN THIS ISSUE

Jura Žagariņa vāks
Datormaketētājs Juris Žagariņš

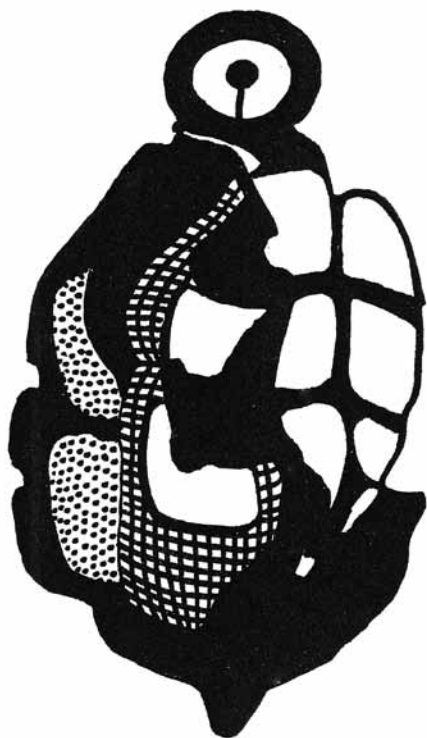
JG pateicas par KKF, PBLA & LNAK atbalstu

ai ai vecais brāli
kam tu gāji valsti zagt?
kam tu gāji mellu naudu
avotā atmazgāt?
vesšu tevi silīnā
kāršu priedes zariņā
ne vairs priedes ne vairs egles
vāciešam iztirgotas
teci teci vecais brāli
uz labiem ļautiņiem
dos tev koka brandavīnu
trakas goves gaļu ēst

Knuts Skujenieks.

Tagad esmu Aleksandrs (2008)

Zīm. Ilmārs Rumpēters

Baiba Bičole

CITĀDĪBAS

- veltītas Ingridai un
Nikolajam Bulmaņiem
pēc kopā piedzīvotas
dienas 2008.gada
aprīlī, kad bija būts
Ņujorkas Modernās
mākslas muzejā
(MoMA) un klaiņots
pa pilsētas ielām

I

– bija kā skapis,
bija kā logs,
iekāpām iekšā,
nostājāmies –
stiklota grīda,
stikla sienas
un griesti,
viss caurredzams,
nebeidzams viss,
skatījām sevi
tepat un tur,
tuvu un tālumā,
bija nesaskaitāmas tu
un simtām es
pa labi un kreisi,
zem kājām, virs galvas
ķekarā kārāmies
pašas sev pāri,
bijām kaut kur
it kā pēc kaut kā
un tomēr turpat
tuvu un tālumā,
– bija kā skapis,
bija kā logs –

II

– un reizēm viņš,
it kā pats meklēdams savu,
pazuda mums,
nedzirdams it kā saukdams
pēc kaut kā,
kas viņa,
kas saderīgs.

– Un tad es viņu pamanīju:
vijīgā vītenī aplī līganā
griežamies, griežamies
apaļiski
kopā ar sievietēm rožainām,
kailām,
viņa pelēkos toņos ietērptais
augums
tur iederējās, viņš smējās, laimīgs,
zilās acis zibēja priekā, dejā
ar Anrī Matisa „Dejotājām.”

III

– gadiem slāpis pēc gaismas,
nu pēdīgi ticis pie tās,
viņš šķiedās negausīgs,
devīgs –
mums tika istabas,
pieskalotas rītu un vakaru blāzmu,
gaiteni pilni spalgi dzeltenas pusdienas
saules,
apaļu gaismas pelķu piepēdotas grīdas,
ar plataci gaismekli spoguļa
spēles –
riņķojot lēnām
uz sienām zīmē
tas ēnas
šīs valstības,
citu.

(Islandes mākslinieka Olafura Eliasona izstādē)

IV

– tā bija ūdenskritumu diena,
no namu augšām strūkloja ūdens,
gaŗi caurspīdīgi plīvuri plīvējās lejā
gar sienām,
logi izplūda ārā, ūdensgāzas
skrēja caur parku, zeltainas, zaļas,
laistījās ziedu šļakatās koki,
bija dzidri gaisi,
liels spulgojums augšā un
lejā,
ūdenskritumu diena.

Tai naktī vēl modos
no sapņa:
Austrumu upe un
Hudzonas upe, abas
slējušās augšup
par debesīs kāpējiem
ūdenskritumiem.

Dzejnieces portretu darinājis
viņas tolaik 10 gadu vecais
(1973) dēlēns Artis Rumpēters

PASTAIGAS

I

– uz lietussarga lietus lāšu ritmi
vienmēriģie,
minimālisms, Filips Glass spēlē
klavieres,
zālē, kokos un krūmos zaļums
vācu ekspresionistu un fovistu
maksimālais,
bet Filips Glass turpina spēlēt,
vienmēriģos ritmos turpina līt,
es domāju par pulksteņa tikšķiem,
sirds pukstiem un par biezā zaļā zālē
noslēpušamies nevienmēriģām bailēm.

II

Eju pa ietvi. Pretī nāk
vīrietis oranžiem matiem,
nodurtām acīm.
Paiet man gaŗām, aiziet.
Atskatos – oranžsarkani mati
uz tumšzilu lietus mākoņu fona.
Man gribētos gleznot,
gleznot vīrieti tumšziliem matiem,
debessis uguņu krāsā.

III

– sols pilsētas ielā, uz sola
meitene, puisis, saspiedušies kopā,
sejas vienam pret otru, ieslēptas
kapucēs,
nupat viņi pabeidza celt savu
māju,
apjūmt jumtu, šai brīdī, kad
eju tiem gaŗām, viņi no iekšpuses aizdara
nule uzcirstās durvis.

TUMŠPUSĒ

I

„Neaizmirsti, neaizmirsties!”,
teic dadzis, teic nātre,
ziedu vītņē ap manu kaklu iepītie
ceļrāži
nomoda
sargi.

II

-- pazīstama vieta. Sprunguļceļš,
akmenājs, drebuļvējš. Zināmi
žesti. Atgrūstas atmiņas durvis,
kūņājas aizmirstais, vicina dūri:
„Atdarīt! Atdarīt!

Paeju malā, elpoju dziļi.

Ieelpoju, izelpoju dziļdzīļi:

„. . . Welcome. Wash your hands
and face.

It is time to sit at the table
Together.”*

* No persiešu dzejnieka Rumi dzejoļa „Desolation.” Tulk.
Coleman Barks.

CITA PUSE

I

- es mīlu tavas rokas,
šīs kalnu upes straujās,
es esmu jutusi, kā
krāces tajās pēkšņi uzsitās,
kā vilnis uzvilnī,
cik nevaldāms ir asinsskrējiens,
es mīlu tavas rokas,
es esmu dzērusi no tām
es esmu reibusī, es
šķīstījusies.

II

– zied ķirši, es
ķiršos, jau gatavas ogas
man pirkstos, tev
mutē ķirši, man
arī, un tad atkal
nekā,
ne ķirši ziedos, ne
ogās, ne tevis, ne
manis – un tad atkal
it kā pa rasotu zāli
brīsts, it kā ķirškokā basām kājām
kāpts, zusts lapās, ziedos,
ogās, tavās rokās
– viss justs. Neteic man, neteic:
„Nesapņo!”

Jaungaitniece Baiba Bičole ir piecu dzejgrāmatu autore.

Knuts Skujenieks

SAVĀ REIZĒ ARĪ VIENS IR KARAVĪRS

Cīņai ar totalitāru režīmu ir daudz formu un daudz vārdu. Pagrīdes organizācijas, publiskas deklarācijas, atteikšanās sadarboties, nepakļaušanās, analogiju jeb Ēzopa valodas lietošana. Visbeidzot, – ja nav citu iespēju – klusēšana. Pastāvēja savulaik pat tāds ironisks teiciens: *Viņš pretpadomiski klusēja*. Šajā ironijā bija liela daļa patiesības. Staļina laikā latviešu literātu paaudzei, kas ienāca padomju aprītē ar dažādu politisko un estētisko mantojumu, nebija tiesību klusēt. Nesodīsim šobrīd pārlieku bargi viņu saražoto makulatūru, bet arī neņemsim to savās ceļā somās. Vēl dažus vārdus par klusēšanu. Vizma Belševica šo principu formulēja poētiski dzejolī „Vecrīgas motīvs”:

*Pārejošam vajag kliegt.
Taisnoties. Pierādīt.
Mūžīgais var klusēt.*

Pēc šī dzejoļa publikācijas sacēlās tas, ko Remarks savulaik nosauca par *loti skaļu kļūsumu*. Pameklējiet tā laika rakstos.

Šodien jau pavērusies pietiekami plaša vēsturiskā perspektīva, lai nevajadzētu īpaši diskutēt par prioritātēm, par to, ar kādiem notikumiem aizsākusies Atmoda. Latvijas sabiedrība visus padomju režīma gadus nebūt nebija aizmigusi. Zaudētās neatkarības apziņa latenti eksistēja un padomju drošības orgāni ar savu patoloģisko modrību to tikai palīdzēja uzturēt.

Latvija lēnām un neatlaidīgi brieda brīvības un patstāvības idejai. Radikāļi pieprasīja tūlītēju neatkarības atjaunošanu. To izdarīt viņi, protams, nevarēja, taču kā ferments tas strādāja vēsturiskās attīstības labā. Vēstures labā strādāja arī Latvijas okupācijas neatzišana, ko palīdzēja uzturēt mūsu trimda.

Starp citu, es apbrīnoju to nācijas brieduma

Dzejnieks, literatūras kritiķis, atdzejotājs, Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda loceklis, TZO un daudzu ārzemju apbalvojumu laureāts Knuts Skujenieks svinīgā ceremonijā Vīlandē, Igaunijā, 2008.4.XII saņēma *Baltijas Asamblejas balvu literatūrā* par savu *Rakstu pamatīgajiem astoņiem sējumiem (2002-2008)*. Šis 2008.18.VII LOM biedrības simpozijā „Kultūra un pretestība PSRS okupētajā Latvijā” nolasītais referāts ir pirmpublicējums.

pakāpi gan 1918. gadā, gan 1990. gadā, kas ļāva attiecīgā situācijā reaģēt bez kavēšanās, lai pasludinātu un vēlāk nostiprinātu valstiskumu. To varēja paveikt jau garīgi atbrīvojušies cilvēki. Radošo savienību plēnums, Latvijas Tautas fronte, cīņas Augstākās Padomes sēdēs Maskavā, barikādes, Baltijas ceļš – tas jau ir kolektīvs darbs un kolektīva griba. Šeit kā urdzītes un tērcītes satecēja kopā katra dalībnieka ilgstošas pretestības pieredze.

Bet kāpēc 1988. jūnija plēnuma *spiritus movens* bija tieši Rakstnieku savienība?

Atbilde jāmeklē jau 1962. gada sākumā. Dubultu namā un saietos citviet tika aktīvi spriests par to, kādas pārmaiņas būtu jāpanāk Rakstnieku savienības vadībā. Tieši tā gada rudenī vajadzēja notikt kārtējam rakstnieku kongresam. Šis pārmaiņas nozīmēja attīrīt organizāciju no staļiniskās vadības. Bija domāts par balsošanas stratēģiju, par potenciālām valdes un sekretariāta kandidātūrām. Netika domāts tikai par kaut vai minimālu konspirāciju. Rezultāti bija šādi: gan Rīgā, gan Maskavā kongresi tika atcelti, jo arī Maskavā tā dēvētais „atkusnis” jau bija beidzies. Mani 1962. gada pavasarī arestēja un tikai pēc tam safabricēja apsūdzību, Vizmu Belševicu diennakti aizturēja Drošības komitejā, bet pēc tam nolēma nearestēt. Protams, mājas kratīšana viņai neizpalika. Vēl citus kolēģus, sarunu dalībniekus vai vienkārši partijas vadībai nevēlamus gānīja presē. Taču tad, kad viņi piedraudēja izstāties no Rakstnieku savienības, gānīšana momentāni tika pārtraukta. Šo un tālākās epizodes es zinu tikai no vēstulēm un nostāstiem. 1965. gadā, kad notika atliktais kongress, neviens no Centrālkomitejas izraudzītajiem kandidātiem ne tikai nenonāca vadošos amatos, bet pat neiekļuva valdē. Tas bija tolaik nedzirdēts skandāls, un kopš tā laika RS nebaudīja augšas uzticību. Taču par visu to un it īpaši par 1965. gada valdes vēlēšanu kampaņu, Latvijas vēstures cienīgu faktu, lai stāsta dalībnieki un aculiecinieki, kuru diemžēl paliek aizvien mazāk. Es jau tolaik biju izolēts un man sākās mans pastāvēšanas un patstāvības ceļš. Protams, es biju vēstuļu kontaktā ar saviem domubiedriem (gan visai ierobežotā) un iespēju robežās kolēģi centās mani atbalstīt. To laiku tas bija nopietns politisks risks.

Ja pirms lēģera man vēl bija saglabājušās kādas cerību kripatas uz civilizētu reformu iespējamību, tad ieslodzījums tās izgaisināja ļoti ātri. Lēģeris (un, iespējams, arī tolaik armija) bija reāls, ne ar ko neaizplūvurots varas kondensāts.

Absurdā un izkurtējusi padomju tiesu sistēma skaidri norādīja, ka šis režīms ir neglābjami nolemts sabrukumam. Kad tas notiks un kā, mēs nevarējām zināt, bet režīms audzināja sev apzinīgus pretiniekus. Ieslodzījumā visi cilvēki ir kopā un vienlaikus katrs par sevi. Katram ir jārisina savas likteņa uzliktās problēmas, bet arī jārēķinās ar ieslodzījuma morāles principiem. Pirmais bauslis – nekādā veidā, pat visnevainīgākajā, nesadarboties ar administrāciju, respektīvi, varas pārstāvjiem. Karstasinīgāki ieslodzītie no temperamentīgākajām nācijām – krievi, ukraiņi vai dienvietnieki nereti aktīvi protestēja, nopelnot karceri vai cietumu. Baltieši parasti bija ieturētāki: viņi iespēju robežās sabotēja vai ignorēja priekšniecības rīkojumus un vēlmes. Taču tad, kad situācija bija principiāla, tad mūsu zēni bija pirmajās rindās, riskējot ar veselību, reizēm pat ar jaunu sodu un varbūt ar dzīvību. Latvieši bija savdabīgs diplomātiskais dienests, kurš starp savstarpēji pretišķīgām grupām saskaņoja kopīgas protesta akcijas. Par šīm akcijām, protams, galvas neglaudīja. Pretestība lēģera administrācijai kā valsts varas koncentrācijai bija – vienalga, vai skaļa, vai klusa. Uzskatāmības labad pieminēšu, ka mēs lasījām 1968. gada „Prāgas pavasara” dokumentus un citas tā laika aktualitātes, ka „Jehovas liecinieki” regulāri saņēma savu Bruklinas žurnālu *Sardzes Tornis*. Kā tas notika, es nezinu vēl šobrīd. Vienmēr jau ir lietas, ko labāk nezināt.

Viena no visspilgtākajām padomju režīma degradācijas pazīmēm bija tā dēvētā politis-

Knuts Skujenieks pie sava portreta, ko ieslodzījuma laikā lēģerī darinājis (1967) likteņa biedrs, ukraiņis Opanos Zalivaha.

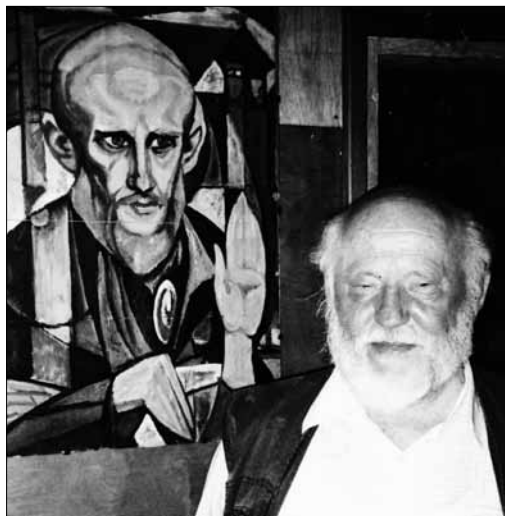

Foto: Rolfs Ekmanis

kā audzināšana. Pusanalfabēts priekšnieks mācīja zinātņu doktoru un tamlīdzīgi. Reizēm no tāda pusanalfabēta kā no bērna mutes atskanēja neapzināta patiesība. Uz visu mūžu man ir palikusi prātā šāda komunisma definīcija: *Komunistiskās sadales princips: no katra pēc viņa spējām – katram pēc iespējām*. Šo mācību apmeklēšana pēc likuma bija brīvprātīga, taču par to ignorēšanu mūs sodīja dažādos veidos, jo priekšniekiem nepildījās darba plāns. Jau minētā aforisma autors, īpaši čakls uz sodīšanu (liedzot tikšanos ar tuviniekiem, paciņu saņemšanu vai tiesības iepirkties lēģera kantīnē), staigāja riņķī pierunādams: *Zēni, nu kāpēc jūs nenākat uz politnodarbībām? Vai tad jums ir tik grūti vienu pusstundu nedēļā patērēt šitām blēņām?*

Nu, tā jau ir lēģera klasika. Protams, starp mums bija arī tādi, kas kaitejās, uzdodami priekšniekiem āķīgus politiskus jautājumus. Par to, pastāvīgi sēdot karceros, kāds ne bez humora atteica: *Nevar jau ļaut apdzist šķiru cīņai!* Var sacīt, ka protestēts tika nepārtraukti: atteikšanās iziet darbā, gumijas stiepšana tur, sēdošie streiki konvojēšanas laikā pašā ciemata vidū, arī kolektīvi bada streiki (kuros man, paldies Dievam, jau vairs nenācās piedalīties). Ja to veica vienlaik prāva cilvēku grupa, administrācija bija praktiski bezspēcīga. Latviešu jaunatnes kolektīvs darbojās solidāri, kaut arī politisko simpātiju ziņā tas bija visai raibs. Savstarpēji strīdi savukārt mācīja mums parlamentārisma pieredzi, par ko Latvija tolaik vēl nevarēja saņņot.

Svētkus svinējām kopīgi. Ziemassvētkus, Jāņus, Dzejas dienas un, protams, 18. novembri. Ar svētbriņķi, himnu, ar diplomātisku pieņemšanu, kurā tika ielūgti cienījami citu tautu un ticību pārstāvji. Savukārt latvieši tika aicināti viņu patriotiskos pasākumos.

Drošības dienests saprata šīs solidaritātes briesmas un aktīvi darbojās, lai to sašķeltu. Tā jau bija katra indivīda spēku pārbaude. Tādu, kuri cerēja sadarboties uzlabot savus sadzīves apstākļus vai samazināt soda termiņu, bija maz un tie no lēģera sabiedrības tika izstumti.

Taču mēdz būt arī sarežģītākas situācijas. Piemēram, manu lietās biedru (un, protams, arī manā lietā) radikālu protestu iesniedza PSRS prokuratūra, kvalificējot mūsu prāvu par politisku brāķi. Ja šis protests būtu ticis apmierināts, es visticamāk atgrieztos mājās jau pēc pāris gadiem, vēl citi nedaudz vēlāk. Šo protestu PSRS Augstākās tiesas plēnums noraidīja. Visā šī juridiskā strīda laikā mūs

nepārtraukti aicināja lūgt apžēlošanu. Tas nozīmētu atzīt savu tiesāšanu par likumīgu. Es atteicos no tādas žēlastības (tur būtu pieticis uzrakstīt tikai pāris teikumu) un ar mierīgu sirdi paliku nosēdēt man piespriestos septiņus gadus. Tā nebija iespītēšanās, bet skaidra un noteikta pozīcija. Tā to novērtēja gan lēģera biedri, gan tuvinieki, gan kolēģi dzimtenē. Tā bija ilgtermiņa pretošanās akcija, individuāla nepakļaušanās.

Nemaz nav omulīgi man šobrīd analizēt savu personisko likteni, taču tas nav atdalāms no mūsu kopējās vēstures.

Lēģerī man nenācās sēdēt rokas klēpī salikušam. Skopajos atelpas brīžos es sacerēju ne tikai dzejoļus, bet arī veltījumus līdzbiedriem un viņu tuviniekiem. Rakstīju arī dziesmu tekstus, jo dziedājām mēs bieži un daudz:

Bet, lai cik ilgi no dzīves mūs šķir, Mums tomēr būs ceļš, ko iet. Kamēr mutē vēl zobi ir, Tie ir jāsaokož ciet.

Mēs zinājām savu ceļu, tikai nevarējām paredzēt, cik tas būs garš. Mēs allaž atgādinājām sev un citiem, ka mēs esam gūstekņi, nevis vergi. Neliels precizējums. Mēs lietots galvenokārt, runājot par 1958.-1963. gada „iesaukumu” no Latvijas. Ar vecākās paaudzes ilgtermiņu tautiešiem kontakti lielākoties bija individuāli. Mēs jau bijām padomju apstākļos auguši, ar citādāku dzīves pieredzi un uztveri. Pasvītroju: pasaules uztveri, nevis pasaules uzskatu. Paaudžu savstarpējā nesapratne pastāv vienmēr un visur, pat padomju politlēģerī. 30. un 40. gados dzimuši

Dendroloģe Inta Skujeniece ar sava vīra Knuta viņai septiņu gadu laikā no *Gulaga* uz Latviju rakstītajām vēstulēm. Kreisā pusē Rolfs Ekmanis. Skujenieku mājā Salaspilī, 2008.VII.

Foto: Indra Ekmane

politiešlodzīto paaudze būtībā tikpat kā neeksistē Okupācijas muzeja redzeslokā, kaut arī šī paaudze bija gana prāva, daudzveidīga un aktīva. Diemžēl daudzi jau ir viņšaulē, vēl būdami spēka gados, un nesenākā vēstures daļa zūd neatgriezeniski.

Lēģerī es mācījos rakstīt dzeju: privātu un vienlaik piederošu ikvienam, kam tā nepieciešama. Tādas slāpes pēc dzimtās kultūras, tādas diskusijas par latviešu literatūru ne pirms, ne pēc lēģera man nav vairs nācies piedzīvot. Tā nebija pretpadomju proklamācija. Tā bija nepadomju dzeja. Tieši šis nepadomiskums, pretošanās mēģinājumiem mani pieradināt vēlāk lielā mērā noteica arī manas pirmās grāmatas garo un sūro ceļu. Taču tur jau man bija neizdošanas līdzbiedri: Vizma Belševica, Uldis Bērziņš. Un vēl bija izaugusi vesela paaudze nepadomju dzejnieku. Taču tas jau bija brīvības, respektīvi, „Lielās Zonas” apstākļos.

Savos lēģera vēstuļkontaktoos es mēģināju jaukties iekšā latviešu kultūras dzīvē – strikti un šerpi, varbūt pat brīžam pārlieku. Iespējams, ka tas bija sava veida donkihohotisms, taču pretinieks nebija gluži vējdzirnavas. Mani taisnīgie un netaisnie pārmetumi vērsās pret konformismu, pret naivām politiskām ilūzijām. Protams, šodien dažu labu lietu es formulētu savādāk, bet ideja paliktu tā pati. Arī pēc atgriešanās, darbodamies kritikā, es uzturēju spēkā to pašu nonkonformisma un nonkonjunktūrisma ideju. Šo manu 70. gadu kritikas darbu adekvāti novērtēja biedri Aleksandrs Drīzulis un Arvids Grigulis kā padomju literatūrai kaitīgu un nevēlamu. Taču jau pēc dažiem gadiem padomiskās izpaušmes latviešu literatūrā bija kļuvušas tik reliktas, ka uz tām jau rādīja ar pirkstu. Padomju režīma politiska erozija turpinājās. Un tas, ka ievērojama sabiedrības daļa vairs nedomāja un pat nerunāja oficiālās kategorijās, jau rādīja beigu sākumu. Atklāti protesti un pagrīdes akcijas to tuvināja vēl vairāk. 1988. gada plēnums bija kulminācija, pēc kuras vēsture jau risinājās strauji un neatgriezeniski.

Nobeigumā esmu spiests atzīt, ka mana cīņa par literatūras neuzpērkamību tomēr, šķiet, ir bijusi cīņa ar vējdzirnavām. Konjunktūra un konformisms šodien zeļ kupliem ziediem arī bez totalitārisma. Vējdzirnavas paliks, taču nāks cīnīties jaunas donkihohotus paaudzes, kam rūpēs mūsu kultūras stiprums un skaistums. □

Juris Rozītis

DISH RAG

Fragments no topošā romāna *Displaced Person jeb Kāda latvieša stāja svešumā*.

Jūlijam Vēzim allaž bija tāda sajūta, ka citi zina vairāk nekā viņš. Ne jau, ka viņš sevi uzskatīja par dumju, bet viņam likās, ka ir visādas jomas, kuru noslēpumi viņam nav vēl bijuši uzticēti jeb kurus viņš pats vēl nav atklājis. Viņš jūta, ka viņa mūžs tikai īsti sāksies, kad viņš būs apguvis šīs zināšanas. Viņš vēl nebija gatavs tā pa riktīgam sākt dzīvot. Viņš vēl joprojām bija ārpusnieks tik daudzās lietās.

Angļu valodu viņš ļoti labi pārzināja. Viņš parasti bija starp trim labākajiem skolniekiem klasē šajā priekšmetā. Bet reiz, kad skolas klase brauca ekskursijā uz Tasmāniju, un viņš ar biedriem staigāja pa Hobartas ielām, viņi iegāja suveniru veikalā, kur viņš meklēja dāvanu Mammai. Tur viņš ieraudzīja trauku dvieļus, kam uzdrukāta Tasmānijas karte ar bildītēm – ar dažādiem tur atrodamiem dzīvniekiem, putniem, stādiem un zivīm. Viņš vēl bija tajā vecumā, kad nebija pieradis veikalos pats iepirkties, vienīgi jau ierastos skolnieku naškus: *milkshake*, *ice cream spider*, saldējumu, limonādes, bombongas, košļājamgumiju, *fish and chips* un pat cigaretes, bet šādā veikalā iepirkties – tas bija kaut kas jauns.

Pēkšņi viņš nevarēja iedomāties, kā angļu valodā sauc trauku dvieļi! Viņš rādīja ar pirkstu un teica, ka viņš vēlētos vienu tādu *dish-rag*, šķīvju lupatu. Viņa biedri sāka smieties. Viņš to izvērtā par joku, it kā tēlotu kādu angļu lordu, kurš, būdams pārāks par šādiem ikdienišķiem priekšmetiem, nevarēja taču atcerēties, kā katrs mazākais sūdiņš saucas.

Londonā, Anglijā, dzimušais Juris Rozītis drīz vien nonāk Austrālijā, kur darbojas austrāliešu un trimdas latviešu teātros, pēcāk pārceļas uz Zviedriju. Teātri izrādītas viņa lugas *Kurbads* (1973), *Varbūtības* (1976) un pēc Blaumaņa un Brigaderes darbu motīviem veidotā *Raudupiete* (1982). Latviešu trimdas gaitas atspoguļotas godalgotā romānā *Kuņas dēls* (1995). Angliski atdzejo Belševicas, Ziedoņa, Čaka, Skujenieka, Soduma, Kronberga dzejdarbus. Stokholmas U. iegūst filoloģijas doktora grādu (2005). Sērijā *Stockholm Studies in Baltic Languages (Acta Universitatis Stockholmiensis)* publicēta viņa grāmata *Displaced Literature: Images of Time and Space in Latvian Novels Depicting the First Years of the Latvian Postwar Exile* (2005) – skat. Jāņa Krēsliņa juniora un Lalītas Muižnieces recenzijas *JG243*(2005):59-60 un *250*(2007):64-65.

Foto: Rolfs Ekmanis

Juris Rozītis trimdas Latviešu 5. Jau-natnes kongresa laikā „Straumēnos”, Anglijā (1981).

Viņš aptvēra, ka, lai gan viņa angļu valoda, rakstot rakstu darbus par vēsturi, literatūru, rakstot rakstus skolas avīzei, bija daudz labāka par viņa biedru valodu, lai gan viņš noteikti angļu gramatiku labāk izjuta nekā viņi un lai gan viņa vārdu krājums par abstraktām lietām bija lielāks, tomēr bija tik daudz vārdu ikdienas jomās, ko viņš vienkārši nezināja vai, ja zināja, tad vienkārši nebija pieradis tos lietot.

Ikdienas dzīve viņam norisa tikai latviešu valodā. Kā angļiski sauc trumuli, kastrolī, galodu, sietiņu, pavārnīcu, piltuvi, ņelzīti, putojamo aparātu, topflapfenu, gaļas veseri, liekšķeri viņš nezināja. Šis bija vesels lauks, kur citiem – viņa klases biedriem – bija zināšanas, kas viņam bija liegtas.

Tāpat bija zināmi ēdieni, ko Vēžu ģimene nekad neēda, bet kas austrāļu ģimenēs bija ierasti. Austrāļu *meat pie* un *Cornish pastie* jau viņš bija sen apguvis un mīlēja, bet kad viņa biedri runāja par *broccoli*, *zucchini* vai *tripe* un kas no tiem katram garšoja vai negaršoja, tad viņam bija jāklusē vai jāizliekas, ka viņš saprot. Tādas vielas Vēžu ģimenes ēdienu kartē neietilpa.

Arī vēlāk augu, stādu, sēņu, putnu un zivju vārdi bija tie, kas viņam radīja vislielākās grūtības. Austrālijas daba jau krietni atšķīrās no Latvijas, bet bija arī līdzības, un viņš

bieži dzirdēja savus vecākus runājam par šīm atšķirībām, bet nekad nevarēja atšķirt, kas tas ir, par ko viņi īsti runāja. Viņam jau kā bērnam bija svēta pārlicība, ka tas latviskais variants ir tas īstais un ka Austrālijā ir tikai kaut kāds izvirtis bastardā variants, bet viņš lāgā nevarēja izšķirties, kas ir ieva, pilādzis, baravika, ceriņš, kalme. Vēlāk, kad viņš sāka ar šīm lietām iepazīties, radās jauna problēma. Viņš zināja angļu valodas vārdus un viņš zināja latviešu valodas vārdus, bet kurš jēdziens atbilst kuram – to nu viņš nezināja, kur un vēl to, kā tie dzīvē izskatījās. Bet citi cilvēki, liekas, to visu zināja.

Putnu, zivju, augu un sēņu vārdi viņam bija tirā poēzija. Viņš šos vārdus labi pazina, bet tie viņam bija tikai tīras skaņas. Un šīs skaņas bija skaistas: ba-ra-vi-ka, pi-lā-dzis, lup-stājs, ze-biek-ste, kli-jāns... Un māsa zināja stāstīt, ka sērmūkšļa zars atvairīja raganas un ļaunos garus, tāpēc viņi kādu krūmu dārza stūrī nokristīja par sērmūkšli un karināja tā zarus ap māju.

Arī attiecībā pret laika apstākļiem Jūlijs nezināja, kā pret tiem jāizturas. Viņš parasti lāgā neievēroja, vai bija auksts vai silts, vai apmācies vai saulains. Dabīgi, ka tajā brīdī viņš to zināja, bet par to sevišķi nedomāja. Nu vienkārši kādreiz ir karsts un kādreiz slapjš. Ģērbties viņš parasti ģērbās tāpat kā iepriekšējā dienā, līdz aptvēra, ka ir par biezu vai par plānu sagērbies. Bija jāmaina apģērbs. Viņš nekādā ziņā nedomāja uz priekšu, kāds laiks būs, un lāgā neatcerējās kāds bija vakar. Vai tad tas bija svarīgi?

Kad kāds laipns kaimiņš vai pretimnācējs viņam kaut ko teica par laiku, viņš jutās spiests tam atbildēt. Parasti viņš centās piekrist runātājam, atdarinot viņa sašutumu vai prieku par patreizējiem meteoroloģiskiem apstākļiem. Tomēr bija reizes, kad viņu iedziņa strupceļā ar jautājumiem kā: *Nu, ko tu saki par laiku šodien? Vai: Kas par laiku! Ko?* Un tad viņam bija jācenšas iztulkot runātāja sejas izteiksme un intonācija – vai izteiciens bija sašutuma vai arī sajūsmas izsauciens, lai pareizi atbildētu. Kādreiz izgāja galīgi šķībi. Viņš centās iejusties lomā, atbildēdams: *Jā daudz patīkamāk nekā vakar!* Vai: *Cerams, ka tā neturpināsies!* Un bija redzams izbrīns sarunu biedra sejā.

Un viņš saprata, ka ir cilvēki, kuri domā par laika apstākļiem un skatās laika ziņas televizorā un lasa tās avīzēs un kuri zina, kas gaidāms un atceras, kāds laiks bija vakar, pagājušo nedēļu un pat pērn un aizpērn. To Jūlijs Vēzis nemācēja.

Un viņa vecāki bija dulli iecerotāji no vecās Eiropas, kuri uzskatīja, ka televīzija ir prasts un stulbs laika tērētājs un ka ne viņiem pašiem to vajag, nedz viņu bērniem tā nāktu par labu. Televīzijas skatīšanās ir tukša dienas deldēšana, kas skatītāju attur no nopietnāka darba. Tādēļ arī Jūlijs nekad nesaprata to, ko skolas biedri katru rītu pārrunāja. Viņš nebija redzējis pēdējo *Rifleman* vai *Bonanza* vai *Gunsmoke* epizodi, vai vēlāk, kad televīzija bija pārgājusi no *westerniem* uz detektīvu programmām, pēdējo *Seventy Seven Sunset Strip* vai *Hawaiian Eye* vai *Peter Gunn*. Un tāpēc nevarēja biedru pārrunās piedalīties. Viņš gan, kad vien varēja, gāja pie kaimiņu puikas, un tad viņi skatījās televīziju. Vīsa kaimiņu ģimene salāsijās ap aparātu un skatījās tādas lietas, par kurām Vēžu ģimenē nīcīgi vīpsnātu. Un kaimiņu tēvs dzēra alu un atraugājās. Un kaimiņu māte tad smējās un viņam smiedamās pārmeta: *Kaunies! Ko gan Džūlijus par mums domās?* – un turpināja adīt, kamēr skatījās televīziju.

Un bija visādas skolas brīvdienas – *Remembrance Day* un *Coronation Day* un *Australia Day* un *ANZAC Day* un *Commonwealth Day* – un likās, ka Jūlija biedri, vismaz apmēram, zināja, kas tās par dienām, kas tad bija jādara un apmēram kurā datumā tās iekrita. Un vienā bija jāpērk mākslīgas magones, ko likt pogu caurumā, pieminot tos austrāļu zaldātus, kas krita cīņās pie *Verdun* vai pie *Ypres* Pirmajā pasaules karā, un visai skolai bija jāstāv vienu minūti klusumā (tas laikam bija vienpadsmitā mēneša vienpadsmitās dienas vienpadsmitajā stundā). Un Jūliju kādreiz šajā vakarā vecāki vilka uz Lāčplēšu dienas dievkalpojumu, bet par to atkal viņa skolas biedri nekā nezināja un Jūlijs arī viņiem nestāstīja.

Šiem austrāļu zēniem, Jūlija skolas biedriem, dzīve bija skaidra. Viņi pat zināja, ko tie darīs pēc skolas beigšanas. Viņi studēs tieslietas vai medicīnu vai arhitektūru, vai kļūs par skolotājiem, vai strādās sava tēva uzņēmumā, vai arī dumposies pret visu to un nedarīs neko no tā, bet viņiem bija skaidra pasaule, sabiedrība, kurā var darīt vienalga ko – tas nebija no svara. Jūlijam pasaule nebija tik skaidra, tik vienkārša. Pirmkārt, viņš nejuta piederību tieši šai zemei (Austrālijai), šai sabiedrībai (austrāļu), bet gan kādai abstraktai latviešu sabiedrībai, kas, netaustāma kā gaiss, plūda pāri visu pasaules sabiedrību robežām – izņemot vienu! Ko viņš darīs pēc skolas beigšanas? Kļūs par žurnālistu kādā Austrālijas laikrakstā? Kļūs par diplomātu un pārstāvēs Austrālijas valsti? Kļūs par filmu

režisoru, kas taisīs filmas austrāļu publikai par austrāļiem interesantām tēmām. Varētu jau visu to darīt. Bet tas nav īsti tas, ko viņš grib. Un tad vēl... kas, ja Latvija pēkšņi kļūtu brīva, pirms viņš nobeidz skolu? Kā tad visa viņa dzīve mainītos? To viņš nezina.

Un tāpat arī latviešu sabiedrībā bija cilvēki, kuri saprata lietas, kas bija tālu ārpus Jūlija saprašanas loka. Cilvēki diskutēja, vai Latvijai vajadzēja cīnīties pret padomju armiju – pat ja tas nozīmētu asins izliešanu un sakāvi, jo tad pasaulei būtu skaidri redzams, ka Latvija tiek okupēta. Un, ka Ulmaņa diktatūra, lai gan miermīlīga, iznīcināja demokrātiju Latvijā, kas nozīmēja, ka nebija nekādas diskusijas tautā par to, kā izturēties pret padomju draudiem. Un citi runāja par to, kāpēc pulkvedi Janumu nelaida Austrālijā referātu turnejā, un kā labāk izskaidrot Austrālijas valdībai, kāpēc latviešu leģionāri cīnījās vācu armijas uniformās.

Un tās visas bija lietas, ko citi cilvēki saprata un zināja un kas Jūlijam Vēzim bija jāiemācās un jāatklāj. Un viņš nekā nezina par Latviju, jo nebija nekad tur bijis. Viņam Latvija bija pieejama tikai caur citu cilvēku nostāstiem. Un viņš bieži dzirdēja:

*kas pats nav piedzīvojis
karu
krievu okupāciju
vācu laikus
bēgšanu no Dzimtenes
dzīvi nometnēs
jau nevar to saprast!*

Un viņš bija pārliecināts, ka bija cilvēki, kuri zināja, kas ir un kas nav īsta literatūra un, vēl vairāk, kuri zināja, kā īsti romāns būtu jāraksturo. Un viņš meklēja un gaidīja un cerēja, ka viņš kādu no šiem cilvēkiem sastaps, lai tas viņam izskaidrotu un dotu instrukcijas, kā tas īsti būtu darāms. Jo visvairāk viņam bija bailes, ka viņš kaut ko uzrakstīs un ka visi sapratīs, ka tas jau nav īsti riktīgs romāns.

Un viņš bija pārliecināts, ka īstā patiesība vienmēr ir kaut kur citur, nevis tur, kur viņš bija un ka viņam tā jāmeklē un jāatrod, un jāiegūst sev. Bet neviens viņam neteica, kur lai to meklē.

Un viņš jutās kā sausa švamme, kam vēl jā-
uzsūc valgums, lai kļūtu dzīva. Viņš jutās kā lupata – trauku lupata.

Dish rag! □

Inta Ezergaile

MŪSU RAKSTNIECES UN TRIMDA

Savās pārdomās par trimdu un rakstīšanu, par trimdas rakstniecēm lielā mērā balstos uz savā grāmatā *Beyond Nostalgia: Eleven Latvian Women Writers* (1998) izteiktajām domām, bet ne tikai. Grāmatas temats bija ierobežots. Izvēlējos visdažādāko uzskatu rakstnieces, ne tikai tās, kuras likās vispatriotiskākās. Līdzās trimdas rakstniecēm, apskatu arī vairākas dzimtenē mītošas rakstnieces. *Nostalgija*, t.i., ilgas pēc zaudētā, varētu pat teikt, iekšējā emigrācija, trimda un izslēgtība, raksturo arī viņas. Manu interesi piesaistīja rakstnieces un *trimda* – trimda visplašākajā nozīmē. No feministiskā viedokļa sievietes jau no laika gala atrodas *trimdā*, reti būdama daļa no kultūras, ko vēl joprojām definē vīriešu kārtā. Šai izpratnē padomju laika rakstnieces, piemēram, Vizma Belševica, Māra Zālīte un Regīna Ezera atradās zināmā izraidījumā, trimdā, ne tikai kā latviešu kultūras un tradīcijas aizstāves, bet arī kā sievietes režīmā, kas daudz runāja par sievietes tiesībām, bet necentās viņu dzīves padarīt vieglākas. Viņas neatradās gluži „mājās”, lai arī nebija zaudējušas fizisko kontaktu ar savu zemi. Bet šoreiz pievērsīšos visvairāk trim ek-sildzejniecēm – Veltai Tomai, Astrīdei Ivaskai un Ritai Gālei.

Kas tad īsti ir tas zaudētais? Kā to precīzāk definēt? Zaudēts ir tik ļoti daudz – politiskā neatkarība, etniskās tradīcijas, ģimene, bieži māte, dzimtenes daba, daudziem 1944. gadā izbēgušajiem – bērnība vai jaunība. Man šķiet, ka sievietes šos zaudējumus izjūt mazliet savādāk nekā vīrieši. Nemēģinu uzstādīt kādu varenu tēzi vai sarīkot sacensību starp dzimumiem. Vēlos tikai dot iespēju dažu rakstnieču balsīm izskanēt tādā kā kameramūzikas grupā un nepazust lielā korī, dziedot parastās patriotiskās dziesmas. Man šķiet, ka pat ļoti „kareivīgi” patriotiskas dzejnieces (kāda reizēm var būt Velta Toma) tomēr apvieno nacionālismu ar apziņu, kas ir sievišķīga kādā ne vienmēr konkrēti tautāmā vai stereotipiskā nozīmē. Tomas reizēm kontraversālā nostāja dzimtenes sakaru jautājumos norādīja, ka, lai cik spēcīgas viņas pretpadomju jūtas, saite ar zemi, valodu un

Kornella (Cornell) Universitātes (ASV) vācu un salīdzināmās literatūras profesore Inta Ezergaile (1932-2005) raksta pamatā ir literatūras kritiķes referāts Toronto Latviešu centra bibliotēkas rīkotā Draudzīgā aicinājuma sarīkojumā (2003.30.III).

laudīm tomēr bija noteicošā. Protams, arī dzejnieki, piemēram, Gunars Saliņš, raksta par dabu, par mātēm, sievietēm, un ne visa vīriešu rakstītā trimdinieku dzeja ir tik kaujinieciski politiska kā Andreja Eglīša. Bet patriotiskām rakstniecēm šis sievietes/dabas kompleks ir ļoti cieši saistīts, pat identisks ar patriotismu. Varbūt to varētu dēvēt par *mat-riotismu*, kas nav tik daudz saistīts ar valsti un politikajiem uzskatiem. Tā arī *Māras istabiņā* Māra Zālīte apvieno etniski nacionālo projektu ar sievišķīgo. Sievišķīgā zaudējums, mātes trūkums izrādās centrāls sabiedrības krīzes brīdī.

Kā sievietei man nav dzimtenes, teica Vir-džinija Vulfa, bet viņa, protams, neatradās trimdā, klaidā, svešatnē vai emigrācijā. Minētās mūsu rakstnieces tā neteiktu. Tomēr viņas var arī būt kritiskas un nebūt neiekrīt kādā fašistiskā *Blut und Boden* ideoloģijā. Ilze Šķipsna un Vizma Belševica lieto mājas simboliku kā pievilcīgu, bet reizē arī problemātisku elementu. Šķipsnas stāstā bēr-nības māja sabrūk, kamēr māte vilinoši sauc no augšstāva. Belševicai *puķe ir lielāka par māju*: *Redzi, kā zīmē mūsu bērns: / Cilvēks ir lielāks par māju. / Redzi, kā zīmē mūsu bērns: / Puķe ir lielāka par māju*. Ivaska sēru dzejās par māti pārdzīvo arī savu un citu sāpes par zaudēto dzimteni, noslepkavoto tēvu, aizvestajiem. Bet Ivaska arī atrod aug-līgu veidu, kā sintezēt Latvijas dabu ar svešo skaistumu, un ne tikai latviskot Ņujorku vai noslīcināt visus svešuma iespaidus nostalgijā par to, kas labāk ziedēja, labāk smaržoja utt. Un daba šīm rakstniecēm nekad nav kaut kāda idealizēta nespecifiska klātbūtne, bet vienmēr konkrēta, vietēja.

Toma lieliskajā trimdas romānā *Aldaune* (1960) rada divus simbolus trimdinieka ek-sistencei: koku, kas vairs nevar ieaukt svešajā zemē, un upi, kas nekad neaizsalst. Bet tagad tā tomēr ir aizsalusi tāpat kā Aldaunes dzīve savā tikai nostalgiskajā, melancholiskajā stadijā. Tāpat kā Ivaska, arī Toma sa-prata, ka dzīvot tikai nostalgiskās atmiņās ir nodevība ne tikai pret tagadni, bet arī pret pagātnes atmiņām, kas patiesībā tieši turas dzīvas, dzirkstot starp diviem poliem. Domāt par pagātni, dzīvojot tagadnē, nav nodevība, nedz arī izlutusi neapmierinātība ar patreizē-jo, bet zināma „arbitrāža” (kā šādu procesu apzīmē autors Andre Acimans), kad atmiņas produktīvi samaisās un rada kaut ko jaunu un dinamisku. Tas man kļuva ļoti skaidrs, la-sot Ivaskas dzeju. Tēvs, māte, bērības vietas viņai ir būtiskas, bet tās savijas ar tagadnes ainavām, vietām, cilvēkiem. Kaut kas notiek,

mainās, attīstās, ar vienu vārdu sakot, pro-cess. Viņa varbūt pat piekristu Teodora Adorno ieskatam, ka atmiņas ir vienīgais, ko neviens mums nevar atņemt, ir tikai tads nevarīgi sentimentāls mierinājums. Viņam ir cits padoms, kā atmiņas lietot, kā viss, kas neglabājas atvilktnēs un ievākos; pagātnes atmiņas neatšķetināmi savijas ar tagadni. Tās kļūst kontrolējamas un konkrētas (objek-tīvas). Tam, kas domā, ka viss ir skaidrs, atmi-ņas izbāl kā vāras tapetes asā saules gaismā. Toties, pasargātas no aizmiršanas, tās patur savu spēku. Tās ir ievainojamas, kā viss, kas ir dzīvs. Tādēļ ir muļķīga un sentimentāla vēlēšanās paturēt pagātni tīru no tagadnes valdošajiem, ne vienmēr tīrajiem uzskatiem. Vienīgā cerība ir, ka pagātne – neaizsargāta, atvērta briesmām – spēs atdzimt kaut kam jaunam.

Velta Toma saka kaut ko ļoti līdzīgu dzejoli „Svešos savs” (*Dziļumā jāpārtop*, 1963):

*Paša pazīts pārtopi
svešniekā savā –
Sevī, citā, jaunā, tuvā un tālā.*

*Vai arī:
Taujāt sevi tiekdamās
jēga min miklu:
svešos sevi manu
būtībā isto.*

Protams, viņa ilgojas atgriezties bērības un jaunības paradīzē. Krājumā *Pēc Uguns* (1975) viņa redz sievieti melnā stampājot basām kājām *melnu zemi ar augļu kokiem un svaigu zāli kā pavasara vīziju – nu priekš-pilsētas paradīzi*.

*Kā man tur tikt
Abas pēdas uz siltās
Melnās zemes likt?*

*Pa veselām pēdām spēks
Augšup sulotu –
Zemes miegu mostu
Zemes sapni gulētu
Bet to sasniegt nav iespējams:*

*Tiecos. Sāp. Neaizsniedzu.
Bez zemes
ne mostos, ne miegu.*

Bet Tomas tiekšanās nav bezcerīga. Līdzīgi Adorno projektam, viņa redz, ka pagātni, atmiņas nevar saglabāt atvilktnē vai mumifi-cēt, izmisīgi mēģinot tas paturēt nemainīgas, piemēram, dzejoli „Sapnis” (*Dziļumā jāpār-top*):

*Jo vairāk atņemts tev taps,
jo bagātāka tu kļūsi–
kā debesu būtne tu būsi,
kas smaguma nesastaps.*

Arī dzejkrājuma *Dziļumā jāpārtop* virsraksts izsaka šo absolūto prasību metamorfozei, pārtapšanai. Kad Toma saka: *ēju nomirt atdzimstamā vietā* – tas nenozīmē padošanos. Atdzimšana joprojām ir iespējama. Līdzīgi kā – kļūt bagātākai, jo vairāk atņem. Un atņemts tiek daudz. Atpakaļ iet ir vēltīgi, un, ja turpini iet, kad šķiet bezcerīgi, tad tomēr kaut kas var vēl mainīties.

*Kad es galīgi
aizgājusi neceļus
vēl turpināšu iet –
tad es tikšu
uz ceļa,
kuram nav
gala.
(Pēc uguns)*

Aldaunē trimda ir sašķēlusi romāna varoni, kuru mēs nekad nesatiekam. Caur romāna stāstītāju un Aldaunes manuskriptu lasītājs iepazīstas ar viņas raksturu un dzīvi. Bet galvenais romāna noslēpums ir stāstītājas un Aldaunes identitāte – viņas saplūst vienā tēlā. Aldaunei ir cerība izveseļoties no garīga sabrukuma brīdī, kad pagātnes pārdzīvojumi sasaistīsies ar dzīvo tagadnē, tā kļūstot dzīvi un aktīvi. Tā Klondaikas tetera kāja, veco zeltraču dota, uzbur pagātnes ainu. Reklamēta kā iedomu piepildījuma instruments, tā rada automātisku, gandrīz instinktīvu vēlmi: *Acīs ieklūda karsts valgums, kad aptvēru domu par vēlēšanos un tās piepildīšanos, lūpas nomurmināja vienu vienīgu vārdu: Latvija* (43) Tad saprāts un šaubas aizdzen naivo, nepamatoto, nereālo vēlēšanos: *Taču līdz ar zemapzinīgo vēlēšanās mirkli bija sācies kaut kas neizskaidrojams: bijušais kļuva tiešs, domas slīdēja pagātnē, atsauc un salīdzināja lietas, mute runāja par to, ko jausma bija izvilksusi no gadiem ilgi aizslēgtas atvilktnes* (44). Un, kā rakstīja Adorno, atvilktnē tās nevar ilgi turēties un būt dzīvas. Ar kanādiešu žurnālisti Džūnu runājot par tetera kāju, romāna stāstītāja arī izskaidro Džūnas latviskā gredzena vēsturi, stāsta par 19.gs. beigās iejauto ieraugu, no kura vecie zēni vēl arvien cep maizi:

Iedomājos ar mīklu pusgadusimtenī apmilzušo muldu. Rauga dzīvība tur mīta mūžseni stipra, celdama ik svaigu miltu riekšavu ūšnainumā uz augšu. – Mirklī no bālas bērības atmiņas uznīra mana vecā aukle, kas reizi nedēļā jauca i auzu miltu ķīseli. Viņa allaž bēra un maisīja rupjus auzu miltus rēmdenā ūdenī. Iebāza pelēkajā iejavā pāris sakaltušas maizes garoziņas, lai ķīselis pa nakti rūgtu. Klusībā un zināmā noslēpumainībā to veikusi, vecā aukle sauca kādu no bērniem mīlīgi vārdā. Atsaucoties un paceļot acis, sauktais sastapa aukles simts smaida

grumbās šķelmīgi savilkto vaigu:

– Rūgsti ķīseli!

Tā nebija joka lieta. Pirmkārt, sauktais bija piemānīts. Otrkārt, ja ķīselis brokastīm iznāca saldi skābens, gards, un visa saime to, pienā vai taukos pamērcēdama, ēda, slavēdama tavu ieraugu – tad labi! Bet ja ķīselim bija, tā sakot, ādu raugs – sīvi skābs, tu biji vainīgs un peļams.

Tetera kāja bija savedusi kopā Klondaikas senā rauga mīklu ar manas bērības auzu ķīseli (44).

No tetera kājas uz gredzenu, uz Daugmales pilskalnu, uz ieraugu, uz auzu ķīseli un aukli. Tāls ceļš, kas varbūt ir klasisks piemērs arbitražai, atmiņu bagātībai, kad tās izņem no atvilktnes. Arī upe tad var atkust. Tā bija aizsalusi tādēļ, ka pagātnes pieteka bija kļuvusi tik sāpīga, ka bija pareizāk to atšķirt no tagadējās dzīves. Dzīvot pagātnē tad nozīmētu tikai izvēlēties vienu ledu gabalu pret otru. Romāna beigās ar stāstītājas palīdzību – patiesībā Aldaunes *alter ego*, kas dzīvo tālāk, tagadnē – un ar viņas spēju, ar Aldaunes memuāru lasīšanu, absorbēšanu un izpratni, Aldaunei ir cerība izveseļoties. Ārsts sola integrēt Aldauni kā cilvēku, kāds tas reiz bijis un vēl tomēr ir jauns: *No visa bijušā fragmentiem, labiem un ļauniem pārdzīvojumiem es lūkošu restaurēt dzīvu, to pašu un jaunu cilvēku, Aldauni* (286). Arī sava veida atdzimšana, pārtapšana dziļumā. Un lasītājs, iepazīsies ar Aldaunes memuāriem, arī varbūt ir gājis cauri šim veseļošanās procesam.

Pēc uguns tituldzejolis arī demonstrē katastrofālu pārdzīvojumu – pastardienu, kam var sekot atdzimšana. Virsraksts ir ar nodomu divdomīgs – skriet pēc uguns vai, varbūt, laiks pēc tam, kad ugunsgrēks visu iznīcinājis:

*Pēc tās uguns,
kas tevi mani dedz –
pēc tās uguns,
kurā tu mani redz –*

*Aizlaikos sievas skrēj
saulē
salā
lietū
vējā –
nesa sprīkstis pelnos slēptas
un sargāja kā klēpi –*

*Nebij uguns, kad gaisma svīda –
melnā cūka plīti lidusi.
Un nelaimes bīstoties,
plecus seģenē vīstot,
sieva uz kaimiņiem skrēja
ziema vai vasara,*

lietus vai vējš –

*Labrītu devusi neapsēdās,
steigšus stāstīja savas bēdas –
no paša rīta
melnā cūka plīti.*

*un tā bez gala
bez gala viss no gala –
zem augsnes melnās
ugunskaps ar sauju pelnu
ar kauliem,
pirksti
delna –
trūdu zemē melnā.*

*Pēc uguns atzej zeme zaļā –
no gala,
atkal viss no gala –*

Šeit arī uguns saistīta ne ar prometejisku varoni, bet ar sievieti, precīzāk sievietēm, jo svarīga te tuvība – ķēde labu kaimiņieņu. Tā nav uguns šautenes stobrā, bet krāsni, pavadā, un tieši tā ir uguns, kuras gaismā mēs varam viens otru saskatīt. Tāda saskatīšana, varētu teikt, ir paralēla radošajam procesam, caur kuru abas personas puses Aldaunē varēja redzēt viena otru un beidzot apvienoties.

Arī Astrīde Ivaska mēģina apvienot pārtrauktas dzīves puses. Tā "Vasaras pašā apakšā" viņa redz sievietes jeb savu veidolu, tēlu, kura māls vēl ir mīksts, elastīgs, veidojams, sievietes formu: *sievietes tēlu / šai vienai dzīvej sievietes seju / kā pušu pārlauztu augli. / Šī viena mūža pūralādes pašā apakšā, / Vidzemes mīkstajās miglās tītu, / sievietes tēlu* (287). Visbiežāk viņa to sasniedz caur "sinoptisku" skatu, "redzēšanu kopā", atmiņu, kas nekad nenoliedz tagadni, bet ir atvērta kompleksiem un subtiliem sakariem, "arbitrāžai" starp šo un pagājušo. Tā, lietojot vienkāršu piemēru, Ivaska redz Baltijas jūru, skatīdamās uz Vidusjūru kā daļu no visām pasaules jūrām, kā kolektīvu zemapziņu. Viņa kopējo bieži izsaka ar dabas motīviem, piemēram, "La Granhā":

*Tātd beidzot mēs esam tikušās,
mana mūza, mana ēna un es
šais dārzos, kur saule iesniedzas
no senākās pagātnes,
šais dārzos mēs esam tikušās,
mana mūza, mana ēna un es.
Cik daudz sāpēm ir bijis jāizsāp,
cik kariem jāpārdun pāri,
cik gadu kāpnēm mums jāpārkāpj,
lai šeit, kur spīguļo spāri,
pie vientuļa avota beidzot mēs
vienu otru skatītu vaigā,
mana ēna, mana mūza un es.*

Meklēt kopējo dzīvē, kas pārtraukta, sadalīta, ir svarīgs motīvs Ivaskas dzejā, un tas nav vienkāršs "kopsaucējs", bet šis atjautīgās, smalkjūtīgas rakstnieces niansēts mēģinājums vienībai izrietēt no situācijas, laika, vietas gara. Reizēm Vidusjūra saplūst ar visām jūrām un jo sevišķi ar bērņības Baltijas jūru. Šeit lasītājiem nav grūti redzēt sakaru. Citreiz dzejniece, kas daudz ceļojusi pa visu pasauli un daudz redzējusi, raksta tieši un nepārprotami par Somiju, Grieķiju vai Īriju. Bet „La Granhā” – ceturtā un pēdējā dzejā sērijā „Dārzi”, manuprāt, viņa smeljas dziļumu un spēku tieši no asociācijām, kas tikai viegli, tikko jūtami (kā spāres nolaišanās) skar mūsu apziņu. Rakstnieces personīgā vēsture un identitāte saplūst ar spāņu dārza pagātni un viss, šķiet, notiek tik viegli un nemanāmi, ka neuzmanīgām lasītājam momenta īpatsvars var paslīdēt garām.

Šī dzeja atšķiras no žanra, ko samērā bieži sastopam trimdas dzejnieku tekstos, kur atmiņas par dzimteni iemaisās tagadnes pārdzīvojumā kā dubultattēls vai divreiz gleznots audekls – Latvijas bērzi pārņem Manhattanas debesskrāpjus. Arī Ivaskas dzejoļos vai prozā reizēm koki, dzīvnieki un ainavas rada atbalsi no kādas agras atmiņas, un viņa dzird zvaigznes. Dzejolis ir ciešāk strukturēts nekā varētu likties pirmajā lasījumā, ar interesantām atskaņām, pusatskaņām, atkārtojumiem vārdos, zilbēs, skaņās. Pirmā panta atskaņas *tīkušās/ iesniedzas/ tīkušās* uzsver sniegšanos un satikšanos – atkārtoti, tādējādi norādot aprakstītā pārdzīvojuuma virzienu. Tikšanās starp pušu runātāju, viņas ēnu un mūzu tādā veidā strukturāli un intīmi saistās ar saules iesniegšanos dārzā "no senākās pagātnes." Pārējo rindu atskaņas *skan es / pagātnes / es, kur es, kā vārda ģenitīva forma, kļūst par daļu no pagātnes. Lai arī norādījums ir uz tālo pagātni, šādā atskaņu sastatījumā dzejniece pieved arī pati savu pagātni, tā saistot savu likteni ar sāpēm un kariem, kas parādās otrā panta sākumā.*

Pirmajās četrās rindās atskaņas ir *jāizsāp / jāpārkāpj*. Šie jā- gan gramatiski norāda uz vajadzību, bet tajā pašā laikā arī pieņem, atzīst, apstiprina. Cik sāpes izsāpētas, cik kāpnēm pārkāpts. Tādā veidā pilnīga izsāpēšana kļūst par priekšnoteikumu tikšanās momentam. To apstiprina ne tikai gramatiskā forma, bet arī *lai*, kas noved pie *šeit*, liktenīgās tikšanās vietas, vientuļā avota parkā. Ne tikai *mums bija jāiztur viss tas pirms mēs varējām šeit nonākt*, bet lai mēs to varētu darīt.

Pārējās atskaņas šajā četrindē: *pāri / spāri*. Pēc pilnas sāpju un kara gadu izdzīvošanas,

asociācija ar spārēm sola kādu transcenci, it sevišķi atskaņu pāri, kas piemin karu. Otrā panta pēdējās trīs rindas, pretēji pirmajām, nav strukturāli iekļautas atskaņu schēmā. Varētu apgalvot, ka netiešā atskaņa *mēs / es* ved pie atzīšanas momenta, pie saplūšanas momenta, kas ir dzejoļa galvenais mērķis. Priekšpēdējā rinda ir neatkarīga, un šo momentu dokumentē: *lai / viena otru skatītu vaigā*. Tā neatbalso neko, tā ir vienreizēja, tas ir paveiktais. Ievērosim, ka pēc šīs tikšanās identitātes sastāvs ir mainījies. Pirmā panta *mana mūza, mana ēna un es* tagad ir *mana ēna, mana mūza un es*. Ēna ir pārvietojusies aiz mūzas, kas tagad ir tiešā sakarā ar es. Šī ēna (personīgā pārdzīvojuma, kara, trimdas tumsa) vairs nestāv starp sevi un radošo impulsu.

Nav jābūt dzejniekam vai trimdniekam, lai vēlētos redzēt mērķtiecību un kontinuitāti savā dzīvē. Tā Oliveris Sakss (Sacks) pieņem nelauztu dzīvesstāstu kā absolūtu vajadzību: *Mums vajaga sevi 'atcerēties' (recollect ourselves)* – viņš uzsver, kas nozīmē ne tikai atcerēties, bet, ļoti konkrēti salasīt kopā pazaudētās, šķirtās daļas, atcerēties iekšējo drāmu, mūsu pašu stāstu. Cilvēkam svarīgs šāds iekšējs stāsts, lai viņš varētu paturēt savu identitāti, sevi pašu. Trimdniekiem ir grūtāk, jo tiem jāsavieno dzīves daļas, kas ar varu sašķeltas. Dzejniekiem vēl piedevām uzlikta nasta izteikt kolektīvo, kopējo identitāti. Tieši tādu atcerēšanos – savācot kopā pārdzīvojumu fragmentus no pirms- un pēclūzuma – veic Ivaska. Un stāsts, kuru viņa

veido, nav palimpsests – viņa nelasa sentimentāli vai nostalgiski, mēģinot atšifrēt veco ierakstu zem jaunā, mazāk vērtīgā, bet gan apvieno Eiropas vēsturi, pašas stāstu un pātreizējo dzīvo brīdi, kas ietver vientuļo avotu (avots, protams, nav ne tikai ūdens, bet arī izcelsmes punkts). Viss tas ir vajadzīgs iekšējam tikšanās momentam. Šeit nav pasniegta kontinuitāte, bet process, kas pie tās noved.

Ivaskas pieeja man atgādina "arbitrāžas" ideju, ko trimdas apziņas aprakstīšanai no baņķieru valodas aizņemas rakstnieks Andre Acimans, žids, kurš dzimis Ēģiptē un daudz domājis par eksilu un atmiņām. Arbitrāža galvenokārt sastāv no pirkšanas vienā tirgū, lai pārdotu citā. Transakcijas kļūst ļoti sarežģītas – faktiski tā ir spekulācija, kur īsti nekas netiek pārdots vai saņemts. Kā raksta Acimans, trimdnieks vienmēr ilgojas pēc mājām, bet mājas ir arī tā vieta, kurās viņš atceras citas mājas, citus laikus. Vordsvorts (Wordsworth) savā slavenajā poēmā *Tintern Abbey* stāv krastā, kur stāvējis pirms pieciem gadiem, un stāv tur ne tikai tagadnē, bet arī iepriekšējā apciemojumā un stāvēs arī nākotnē, kad viņš atcerēsies abus agrākos apciemojumus: *Šeit stāvu, ne tikai baudot patreizējo prieku, bet ar pārliecību, ka šis brīdis satur dzīvību un barību gadiem ilgi nākotnē*.

Tā arī savijas paša Andre Acimana domas. Bostonā viņš atceras Itāliju, kur viņš bija atcerējies Ēģipti, bet viņa stāsta varonis, atgriezies Ēģiptē apciemot vectēva kapu, domās atgriežas trimdas vietās. Domas par

Astrīde Ivaska un Ivars Ivasks Baltijas Studiju apvienības (Association for the Advancement of Baltic Studies) konferencē Čikāgas Universitātē (1972).

Foto: Rolfs Ekmanis

Ēģiptes jūrmalu rada viņā ilgas pēc Romas strūklakām. Ņujorkā uzvalka drānas berzēšanās pret ādu atgādina viņam vilnas bikses, ko māte Itālijā bija pāršuvusi no tēva uzvalka un kas karstā Itālijas dienā lika viņam meklēt strūklaku. Tas savukārt radīja ilūziju, ka viņš tuvojās Ēģiptes jūrmalai ar zaudētajiem vecajiem draugiem, radiem, vietām. Romu viņš iemīlējis, jo tur nostalgiski varēja sapņot par savu dzimteni. Viņš raksta: *Tā ir atmiņas arbitrāža. Ne tikai meitenes dzīvoklī Bostonā es atcerējos, kā jutos Romā, kas man bija atgādinājusi Aleksandriju, bet, kad es atkal reiz atgriezos Aleksandrijā 1995. gadā, es atskārtu, ka lūkojoties uz savu mīļo Vidusjūru caur mazajām sānielīņām, ilgojos pēc West End avenijas skata uz Hudsonu caur 106. ielu –kas bija kļuvusi par manu mīļāko vietu zemes virsū tieši tādēļ, ka tā man atgādināja Aleksandriju. Varbūt kādreiz, kad visi šie veidoli ir apzināti, saprasti, varbūt uzrakstīti, tos varēs atvest mājās. Acimans apraksta, kā ornitologi pēc tam, kad viņi izpētījuši un aprakstījuši eksotiskus putnus savās laboratorijās, ceļo uz Amazonas mežiem, lai tos palaistu vaļā viņu dabīgajā vidē. Varbūt lvaskai tas izdosies.*

Reizēm sinoptiskais kopskats parādās arī citā izteiksmē. Piemēram, lvaskas "Rīgas aizkari" krājumā *Vārdojums* (1987) varētu vispirms likt domāt, ka skats caur dzimtenes aizkariem skaidri atklāj tagadnes pasauli, un

priekšmeti otrā pusē ir skaidri, konkrēti, individuāli. Fantastiskie objekti aizkaros tos nemaina; tie noved vēl dziļāk pagātnē –

*Jaunajā mājā mēs uzkāram
sen nelietātos Rīgas aizkarus.
Brokastis un vakariņas ēdot,
raugāties uz vīksnu mauriņā,
puķu podiem un ielu
caur mātes darinātiem aizkariem;*

*spārnotiem medniekiem briežiem
lauvām žigļiem fauniem
pāviem sunīšiem dziedātājputniem
daudz sīkākiem sunīšiem*

*visu to ieaustu tīklā, izzvejotu
no kāda sena aizvēja dzīlēm.
Mēs pētījam šo lomu,
un ik rītus mēs raugāties
pasaulei sejā
caur Rīgas aizkariem.*

Vieta un laiks, kur persona ēd brokastis, ir dzīva un, līdzīgi kā mūza, ēna un pati ieska-tījās cita citai acīs, viņa nelieto aizkarus, lai izslēgtu tagadnes ainu vai to mainītu pēc savām vēlmēm. Viņa cenšas redzēt visu reizē un dot katram savu vērti. Šis aizkaru tīkla saturs ir bagātīgs – tālās mītiskās pagātnes simbolika, mātes roka, varbūt citas vietas, kur aizkari lietoti. Zīmīgi, ka tikai no tālām dzīlēm viss varētu parādīties istā gaismā un atrast savu vietu. Arī lvaska ilgojas pēc laika,

Rīta Gāle (vidū) ar mākslas fotogrāfi Helēnu Hofmani un rakstnieku un *LaRAs Lapas* redaktoru Jāni Gorsvānu (1930-2000) Losandželosā, Kalifornijā (1982).

Foto: Rolfs Ekmantis

kad valoda un es un vārdi / kopā dzīrosim
dzejolī „Dzeja trimdā” (Vārdojums):

Vārdi, mani mīlie veļi,
jāstaigā jums tāli ceļi,
līdz jūs mani atrodat.
Un man vienmēr tukši plaukti,
maizei spaļi klātu jaukti,
kā jūs pacienāt?

Reiz jūs tomēr godā celšu,
kausā tādu alu smelšu,
kas vairs neizsīks.
Rauši būs mums brīnumgardi,
valoda un es un vārdi
kopā dzīrosim.

Dzīrosim līdz pašam rītam,
tad pa takām neiemītām
jaunos ceļus staigāsim.

Vārdi, mani mīlie veļi,
jāstaigā mums tāli ceļi,
līdz mēs mājas atrodam.

Viņa šo ideālo, utopisko momentu nesaskata kā vienkāršu atgriešanos, bet gan pēc dzīrošanas mēs staigāsim pa neiemītām takām. Mēs iesim mājās, viņa raksta, un mēs, protams, zinām, ka Ivaska ir atgriezies Rīgā, bet man šķiet mājas dzejniecei ir tur, kur labi būt kopā ar vārdiem. Un tas varbūt patiesi ir bērniības dzīvoklī. Bet tur viņa ir atgriezies ne tikai ar tūkstošiem grāmatu, bet arī ar visiem daudzo gadu pārdzīvojumiem, kas tiks ieauti jaunos rakstos.

Dzejniece Rita Gāle daudz rakstījusi par trimdu, par mājām, par iespēju atgūt zaudēto. Dzejolī “Sibirijā dzimusi” (Atšķirtā, 1990) viņa apraksta trīs paaudžu sievietes, viņu spēku, grūtības un kopādo, kas viņas vieno.

Vecāmāte reiz mācīja
rokās ņemt ogles:
„Nebaidies,” viņa sacīja,
„bez baiļu nedeg!”

Man vienmēr likusies
uguns kā patiesība,
ko nakti aprauš
un rītā iededz par jaunu.

Es biju lāse asins
manas mātes mazajā augumā,
kad no jūnija dārza to izrāva
un aizveda ziemā.

Es biju lāse asins
manas mātes jaunajā augumā,
kad cerībai dīgstot,
tā atgriezās mājās.

Es biju asins manas mātes
jaunajā aizlauptā augumā,
kad viņu atkal veda

tur, kur putni vairs neiet.

Es biju sēkla sniegā un salā
manas mātes visdziļākā siltumā.
Jūs prasāt, kāpēc manī nav baiļu?
Es esmu bijusi visur.

Arī šeit, līdzīgi kā Tomas dzejā, uguns mīts piesaukts ne prometejiski varonīgi, bet arī ne dekoratīvi rituāli kā Vestālās jaunavas – liesma un karstums ir bīstami. Vecāmāte, māte, mazmeita – paaudžu ķēde, tāpat kā Veltas Tomas kaimiņu sieviešu solidaritāte, nodrošina tradīciju turpināšanos. Un tāpat kā Ivaska, Gāle zina, ka atgriešanās, ja arī fiziski iespējama, nav vienkārša, tā saistīta ar piepūli un darbu (krājumā *Atšķirtā*).

Mēs katru dienu
ejam bez kājām,
mēs sakūstam dziesmā
un ceļamies pāri
zibens ceļiem, pērķona draudiem,
dzeloņu sētām.
Mēs katru dienu
ejam uz mājām
un uzceļam tās
no jauna.

Pārtrauktā dziesma kļūst simbols sadalītajai
dzīvei:

KAS NOTIEK AR MĀJU,
kad sarūs atslēga?
Vēl nolaižas svētelis balts,
pilns baiļu par
pamestām ligzdām.
Tad lēni paveras jumts,
pavardā satiekas putni.
Debesis nomazgā
tavas pēdējās pēdas.

Korēs vēl šūpojas dziesma,
pilna prieku un bēdu,
tava neizdziedātā dziesma.

“Krādziņos” (*Atšķirtā*) dzejniece jautā, vai ir tādas vietas, par ko sapņojusi. Dienas laikā tur nonākdama, viņa redz, vieta ir un nav tā pati un nekas nav vienkārši un idilliski:

Pakalna vietā bija bedre,
ap kuru ziedēja
krāšņākās magones.
Aizaugušajā pļavā
kā dzīvības dzisla
tecēja upīte.

Mežs stāvēja savā vietā,
bet tas bija svešs.

Un tad es sēdēju magoņu dārzā,
gaidīju saules rietu un miglu
un zināju, ka ir vietas,
kurās jāatgriežas
vienmēr no jauna.

Atkārtoti jāatzīst, ka vietas, laika, pārdzīvoju-
ma, sakara atsavināšana prasa daudz garīga
un emocionāla darba. Un varbūt svarīgāka
nekā atsavināšana, piesavināšanās, ir vaja-
dzība daudz ko arī atmest, lai krustotu dziļo
gravu uz *otru pusī*. Tilts ir plāns un balastu
nevar viegli nomest. Neizdziedātā dziesma
jāizdzied, neizraudātais smagums velk lejā
bezdzībenī, ja to nepieņem un neatmiešņķē.
Tas ir jātur dzīvs un domās, jūtās, dziesmā,
dzejā jāpārdzīvo. Kā Aldaunes aizsalušā upe,
arī šeit pagātne jāatgūst un jāapgūst, lai cik
sāpīgi tas reizēm nebūtu:

*Es aizeju ar tavu
skatienu
kas mani pavada
kā sāpe pakausī*

*un ar to gaismu
kas virs eglēm dus
kā sadurstīta
adatainās skavās*

*un ar to rītu
kas bez saules jausts
no kura aizbēgu
bez atskatīšanās*

*un ar tiem mīļajiem
pret pamali
ar noliekušos
lietus padebesi*

*un ar to smagumu
kas raudāt grib
un neizraudāts
dzenas dziļumā*

*Un tad ir jānāk
aizlijušam laikam
lai pamostos*

kas bailēs aizkaltis.

*Tavs skatiens
pakausī
dzen cerību
kā dzietu.*

Ļoti skaidri šī pati doma izteikta „Ceriņu pa-
vasarī” tajā pat dzejkrājumā:

*Kā aizurbts tu sulo,
tu sulo un gaidi,
ka laiks aizvērs brūces.
Laiks
brūces atver no jauna,
lai it nekas neaizmirstas. (62)*

Laika pēdas un atmiņas nav tikai jāpacieš
pasīvi, bet jāpieņem aktīvi. Dzejolī „Jelgavā”
runātāja staigā pa ielu, *kuras nav*, un atrod
vērtus:

*Man šodien vajadzēja ciemoties
Tur šķērsielā pie ielas izdzēstas,
Lai aizaugušus vārtus atrastu,
Aiz kuriem laiks tik neglābjami raud –*

*Tik neglābjami nomaldījies raud,
Ka klēpī jāpaņem un jāžēlo.
Man šodien vajadzēja projām iet
No šķērsielas pa ielu, kuras nav.*

Tā nav rezignācija, bet apzinīga, rūpīga, jā,
mīloša pieņemšana.

Rakstīšana palīdz. Rakstīšana ir aktīva, riskan-
ta, tā spiež pārdomāt, pārvērtēt. Belševica
raksta par vārdiem: *Vārdu, ja tas izlējies,
neviens vairs nevar sasmelt. / Kā bezdelīgu
debesīs to nevienam nesadzīt.* Ivaska savu-
kārt krājumā *Vārdojums* uzsver valodas spē-
ju mūs vienot mūsdienās un tajā pat laikā

Māra Zālite (kr. pusē) un Velta Toma Toronto, 1996. gada janvārī.

Foto: Ingrida Bulmane

Ingmāra Balode

MEKLĒJOT LIRISKO JĀTNIKU AIZ SĀRAS MĪLESTĪBAS

Eduarda Aivara *Sāras mīlestība*¹ iekļaujas palaikam recenzijās piesauktās „sieviešu dzejas” jutekliskākajā gultnē (skat. kaut vai Jāņa Elsberga recenziju par Andras Manfeldes *Betona svētnīcām*² vai Andas Baklānes rakstu³ par visu šo skaisto lērumu). Ja reiz paši dzejnieki nemulst, palaikam pieminēdami šādu „žanrisko”, t.i. nē, dzimumisko dalījumu, acīmredzot palaikam derētu pielietot to vispārīgi – jebkura krājuma analizē, ne tikai gadījumos, kad grāmatā, kā šeit aplūkotajā, iekļauts cikls, kas rakstīts, iejūtoties sievietes miesā(s). Aivara dzejas skalu pirms *Sāras mīlestības* veido sešas grāmatas⁴; var uzskatīt, ka Aivara balsi literatūrā nostiprināja grāmata *Ainava kļiedz*, kas nelielā apjomā iekļāva visu viņa lirikas spektru,

Dzejniece un tulkotāja Ingmāra Balode strādā par redaktori portālā un izdevniecībā „Satori”, tulko dzeju un prozu no poļu, angļu un reizēm arī čehu, krievu un slovāku valodām. Par pirmo pašas dzejoļu krājumu *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli* saņēmusi Latvijas Literatūras gada balvu par labāko debiju 2007. gadā. Apcere pārņemta no portāla ¼ satori

tuvoties pagātnes runātājiem, rakstītājiem, pagātnes tradīcijām:

*Valoda, tu esi koks, – mēs lapas,
vēju rautas. Kur nu kura aizplīvusi,
nav mums spēka atgriezties.*

*Paliek vārdi, paliek vārti,
liepu gatve, egļu dzīvžogs,
sūrābele, līkais bērzs.*

*Paliek ceļi, paliek pēdas,
pirms mums lauku malā mītas,
vārdu pēdas atmiņā.*

*Valoda, tu esi sazarojis koks, –
mēs putni. Un pret nakti
tavos zaros sakrītam.*

Arī Māras Zālītes Madara savos dzīparainos rakstos sasniedz visu, kas viņas sabiedrībā trūkst: māti, dabu, senos simbolus, piemēram, auseklīti, saskari ar visu garīgo. Māra mani piesējusī šī pavediena galā, viņa saka :

*Mans pienākums ir rakstīt. Rakstīt.
Var būt, ka brīžam gribētos ko citu.
Bet jūtu – Māra mani piesējusī
Šai diega galā, ko es turu rokā.
Viss skaisti padodas – ir taču skaisti? (69)*

savukārt iepriekšējā, apjomīgā izlase *Jauns medus* apvieno visu minēto krājumu izlasi ar „jauno medu” – pusi uz pusi liekot jaunu nopietnību (ar vairākiem izciliem dzejoļiem) un jaunus jociņus esošos rāmjos.

Sāras mīlestība, rodas iespaids, cenšas iepriekšējiem rāmjiem pārlīt pāri jau ar to, ka izvēlēts minētais „sievietes” vēstījums titulkikla dzejoļos. Tālāk vēstītājs mainās, bet *Sāras loma* uzdod toni. „*Sāras mīlestība*” kā cikls, manuprāt, nerada būtisku pavērsienu Aivara daiļradē; tas nedz maina viņa dzejas paņēmienus, nedz arī Sāru nostiprina kā tēlu, kam lemts palikt klātesošam uz ilgu laiku – tā vienkārši ir vēl viena autora balss modulācija vai, ja vienkāršojam – tie paši dzejoļi no atvilktnes „par ilgām un erotiku”, tikai ar nomainītām galotnēm. Krājumā ir arī citādi teksti, no kuriem cikls ar rudens garajām līnijām un šķērslīnijām (78-84) veido krājuma viduslīniju. Ar zīmētāja vārdiem runājot, viduslīnija neļauj attēlotajai miesai sašķiebties.

Savukārt cikls „*Sāras mīlestība*” apliecina arī to, ka atšķirībā no prozas, kur var nākt tāds Blaumanis vai Pēters Hēgs, vai Sakss, vai vēl kāds un ielīst sievietes ādā, vārdu pa vārdam to visu būvējot apkārt izdomātam tēlam, līdz lasītāji notic un bez ierunām iedzīvojas tekstā, dzejā šāda saturiska „iedzīvošanās” nav

Un tāds dzīpars, viņa zina, spēj izvest cauri vistumsākajiem labirintiem. □

Raksta autore Inta Ezergaile vairākus mēnešus pirms aiziešanas mūžībā un viņas vīrs, vēsturnieks Andrievs Ezergailis.

Ingmāra Balode

vajadzīga, jo tā ir citāds medijs, citāds ēters. Balstīts ne tik daudz uz „sevis ieraudzīšanu stāstītājā”, cik uz sevis jaunradišanu otra radītā teksta, ritma, saspēļu kopdarbā, tā izlasīšanu savā balsī, un tur, lūk, pieminētā sievieti un vīrišu dzejas dalījuma robeža izbrādājas. Kā lasītāji meklējam taču lirisko tēmu vai konstrukcijas, sistēmu vai to, kas sistēmu aizstāj, nevis dzimumu dzejā, tā šķiet. Arī citi precedenti jaunāko krājumu ietvaros – kaut vai Vērduņa liriskās varones grāmatā *Es* – taču netiecas runāt par sievietēm; tās eksistē kā paņēmiņi, lai īstenotu autora ieceri, vai ne?

Pakavējoties vietā, kur „sieviešu dzejas”/ „vīrišu dzejas” dalījumu eventuālais lasītājs var iztēloties, jāsecina, ir patīkami jaust, kā *Sāras mīlestības* balss brīžam atgādina to, kas dzirdēta skanam no pāris paaudžu senākas tradīcijas: jo īpaši no Montas Kromas *Lūpas tu, lūpas* es lapām, vai brīžam, ja nu atļaujoties, iedeģas teju vai kā Zemgaliešu Birutai par kādu lietu vai nieku, *kad sarkans iekrāsējies neprāts* (114). Katrs dzejolis uz beigām tomēr atdzies līdz 90. gadu beigu un 2000. sākuma Aivara liriskas temperatūrai. Šis krājums pārsteidzošā kārtā atklāj, ka to vietumis varētu atzīmēt ar līdzīgu līkni kā levai Rupenheitei (viņa, starp citu, grāmatas vāka autore). Rupenheite – salīdzinājumā ar Aivaru – savās *Melnajās krellēs* patur ļoti daudz „aizkdra” noslēpumu, lai arī šķietami raksta tikpat jutekliskus-sadzīviski-atklātus-manu tēliem pildītus tekstus.

Aivars mēģina rādīt kailu esību, bet jau tik kailu, ka žanrs tam: „erotika”. Man šķiet, ir pēdējais laiks to latviešu literatūrā ieviest kā tādu; mana poļu literatūras lasītājas pieredze liecina, ka tur tas *erotyck* iesakņojies veiksmīgi, un, krājumu vai dzejoli tā piesakot, kļūst lieka visāda taustīšanās ap „jutekliskiem tēliem autora daiļradē”, „dziļu intimitāti”, „pārsteidzošu tiešumu attiecību tēlojumā”, kā arī citiem tamlīdzīgiem apraksta jēlumiem. Ja erotika, tad erotika, un

viss – piedāvājiet papildu noteikumus attēlojumā, atļaujieties tad visu vienlaikus pārverst par dziesmu kaisli un miesai kā, piemēram, Edvarts Virza, Andrejs Kurcijs, Kārlis Vērduņš starta grāmatā *Ledlauži* vai citi Kārļi – Bodlērs vai Bukovskis, ja ieskrienam svešvalodu plauktā.

Atsevišķi Aivara dzejoļi (arī ne erotikas žanrā iekļaujamie) liek atcerēties bezbailīgi „trauslo un vāro” balsi nepārprotami „vīrišu dzejas” pārstāvja Olafa Stumbra krājumā, bet varbūt vairāk par autora nebaidīšanos balansēt uz jūtīguma un brīžam – banalitātes robežas, līdzīguma iespaidu rada tematika: laiks, sadzīvošana ar to, kas Stumbram izversta vairākos ciklos un dzejoļos, krājumos (tie Latvijā vienkāršāk par šiem trimdas izdevumiem atrodamī krājumā *Rokāde*, kā redaktors, tāpat kā Aivara grāmatai, ir Jānis Elsbergs). Aivaram patērēšana ar laiku ietverta *Sāras* monologā ar jautājumu: *ja nebūtu spoguļu cik veci mēs justos?* (15) un jaungada blūzā ar nobeigumu: *iedomājies, vēl kādi divdesmit pieci vai trīsdesmit Jaungadi / un cauri būs* (43), kā arī, manuprāt, vienā no dzīvākajiem krājuma dzejoļiem „*Rudens 2. šķērlīnija*” ar šādu, lūk, izskaņu: *Draugi un pa ziņas vēl kādu laiku saglabā manas īszīņas / Aiz īscienas, bet, vienalga, izdienas laiks beidzies / Kādu dienu viss pazūd, karoče, mani dzēs* (83). Otrs teksts, ko gribas minēt kā krājuma virsotni, atrodams ar numuru 40 „*Sāras ciklā*”. Laiks lai paliek, kaut piesaukti visādi gadi; svarīgi šķiet, ka šis darbs signalizē – Aivars pārsteigs, tūlīt atkal būs lielais aizraujošais noslēpums vienkāršos vārdos, ar kādiem autors labprāt dalījās pirmajos krājumos. Un, lūk, seko: *tie rīti, kad migla vēl nav atlaidusi no narkozes / un vārdu ēnas virpuļo pašas par sevi, jau bez putniem*” (46).

Jā, tiktāl balansēšana ar laiku ir autoram par labu. Taču, tiklīdz sagribas pakoķētēt ar laika zīmēm, ar visādām vienkāršībām, ielaižot dzejoli lielveikalu Rimi vai, kas pats šausmīgākais, *Čikāgas piecīšus* (varbūt kaut kas autoram ir aiz ādas – jo vakar gāju gar pašu Laimu un redzēju tur viņu plakātus! 21.gs.), *Lancôme* krēmus un Zaslauka bankomātu, lasītājam tas diemžēl liek domāt par laiku no cita skatu punkta, proti, no tā, kur autora poētiskajam trāpīgumam un jēgai ik vārdā laiks sāk nodarīt pāri. Arī par atsevišķiem vērtīguma dzejoļiem („Par godu Zvirgzdīņam un Morgenšternam..”, 88), kādi līdz šim, domājams, tikai labu devuši Aivara krājumiem, vai vienkārši jokainiem (kā 62. lpp.) tekstiem sakāmi līdzīgi vārdi. Negribas, lai ar Aivaru notiek tas pats, kas jaunākajos krājumos noticis

ar Viku. Katrs taču sava laika prometejiskais, nu labi, Aivars – jātnieks uz zirga, kā *Jauna medus* apskatā⁵ raksta jau minētais Vērdiņš. Jāturas uz tā zirga, nedrīkst uz gludekļa pāršēties – saku, Aivara tēlu no viena īsdzejoļa paņēmot.

Punktu izvēlos pielikt ar pēdējiem grāmatas dzejoļiem, kas iemieso Aivara paņēmieni skaistumus, veselu arsenālu, atļaujot nu jau pašsaprotami dzīvot salikumiem, kas pirms gadiem desmit lasītājus mulsināja: taifūniem/-ēm un tremoram, apgāztai nākotnei un bleķa vannai, Penelopei un gulbītim, kas kustina kājiņas, paraustot aiz vairākām stidziņām latviešu lirikas klavesinā vienlaikus, un – uzdārdinot pa to bleķa vannu, lai noslēgtu ar vārdu „neraudāju”, kā jau drosmīgam dzejniekam pienākas.

P.S. Neraudāt, gribētos cerēt, spēs arī lasītāji, kas kvalitatīvi, bet ļoti vienkārši un cietos vākos iesieto *Sāras mīlestību* vēlēties iegūt sev kādā no grāmatnīcām, jo cenas tuvums 10 latu latiņai tomēr liek kaut vai niknuma asarām izsprāgt acīs un tad tām virzīties uz izdevēju tāmju pusi – zināms taču, cik maksā izdošana, un arī citi jau nedzejo vairs par dempinga cenām – tā kā šis Sāras aspekts šķiet izteikta pārcensšanās. □

1. Rīga: Karogs, 2008. 128 lpp.

2. http://www.satori.lv/raksts/2287/Janis_Elsbergs/Sievietes_sievietes_sievietes. (Skat. arī JG256:63-64. Red.).

3. http://www.satori.lv/raksts/441/Anda_Baklane/Darbadievu_dzeja.

4. Secībā no jaunākā: *Jauns medus*. Rīgā: Nordik (2006), *Es pagāju*. R.: Preses nams (2001), *Vasaras sniegs*. R.: Atēna (1999), *Jā*. R.: Raka (1996), *Ainava kļiedz*. R.: Raka (1996), *Dejas*. R.: Liesma (1991).

5. Kārlis Vērdiņš. „Jātnieks ābolus plūc”. *Karogs* 2006, 3.

Eduards Aivars

Juris Šlesers

NO REITERA LĪDZ KRĒSLIŅAM

Jāņa Krēšliņa dziļos apcirņņus viegli neiztukšot! Kur ir, tur atrod – un nu mūsu rokās *Rakstu* 3. sējums. Pirmajā (2004) Krēšliņš – dzejnieks, otrajā (2006) – vēsturnieks, trešajā – *dokumentētājs*.¹ Bet ne jau gluži strikti – visos ir no visiem trim, arī mākslas zinātnieks, publicists, bibliogrāfs, bibliofils – un mūžīgais *pieminētājs*. Krēšliņa pietāte pret priekšgājējiem vienmēr bijusi viens no viņa darbu vadmotīviem.

Valodas kopēji

Sējums *Laikmeta liecības* (sastād. Dace Lūse – Rīgā: Valters un Rapa, 2008. 340 lpp.) sadalīts sešās dažāda biežuma daļās. Pirmā un lielākā veltīta mūsu literārās valodas vēsturei, attīstībai, pētītājiem un kopējiem (17 apceru).² Seko sadaļa „Par latviešiem caur dažādu briļļu stikliem” (22 apceres). Kopā puse grāmatas. Ar dažiem izņēmumiem, šī ir autora *brieduma gadu* raža – sarakstīta pēdējos 20 gados. Trimdas un Latvijas aukstā kara laiks ar saviem savīļņojumiem jau aiz muguras, autors rāmi atskatās uz pagājušo gadsimtu notikumiem un to virzītājiem. Lasām par Bībeles tulkotāja Jāņa Reitera trauksmaiņo dzīvi 17.gs., valodnieka un folklorista Pētera Šmita darbošanos Vladivostokā un Ķīnā 20.gs. sākumā, mūsu valodniecības celmlauža Endzelīņa „labo roku”, reizē kritiķi, Edīti Hauzenbergu-Šturmu, grāmatu un preses milzi Helmaru Rudzīti un Reitera tulkotāja atklājēju, kluso bibliogrāfu Benjamiņu Jēgeru. Gara rinda citu uzmanību pelnījušu gara darbinieku – vairums jau aizsaulē.

Bēgļi glezno

Pavisam citādu Krēšliņu redzam trešajā daļā „Tēlotājas mākslas un mākslinieki” (13 rakstu) – ne vairs nosvērto, izlīdzinošo senioru, bet asu spalvu bruņotu pašpārliecinātu jaunu literātu un mākslas pazinēju 40. gadu pēckara Vācijā un 50. gadu Ņujorkā. Viņš studēja vēsturi un mākslas vēsturi Tībingenā (Tübingen)

1. 1. sējums: *Ceļi un neceļi*; 2. sējums: *Vēstures vērtos*. Rīgā: Valters un Rapa. Sastādītāja Dace Lūse.

2. Šajā sadaļā atrodam arī 11 lappušu garu 14 trimdas filologu un vēsturnieku darbu bibliogrāfiju (to starpā Austrālijas baltu filologs prof. Trevors Fennells) (37-47).

Par Dr. Juri Šleseru skat. JG256:67.

un vēsturi un bibliotēku zinības Ņujorkā. Šie raksti ir laikmeta liecība par trimdas baltiešu izstādēm un māksliniekiem, bet jo vairāk par zaļoksnējo autoru pašu – pilni drošu roku trieptu asu spriedumu.³ 1946. gadā 20 gadus vecais mākslas zinātnieks recenzē bēgļu mākslas izstādi Vācijas franču zonas galvaspilsētā Bādenbādenē. Lielākā daļa bijuši latvieši, igauņi, leiši. Izstādīti no dzimtenes līdzpaņemti un trimdā radīti darbi. Latviešu novietnes degpunktā Augusts Annus. Recenzents izceļ jaunās gleznotājas Veronikas Janelšinas straujo māksliniecisko briedumu, Jāņa Kālmītes toreiz vēl „dinamiski vecā garā” darinātos darbus („ciešs kontakts ar zemi, pirmatnējo.”). Vienā teikumā kā ar zobena vēzienu „nokauj” rindas citu latviešu gleznotāju „nenozīmīgus, izstādes kopnoskaņu traucētājus” eksponātus (190).

Divas apceres no 1947. un 1948. gada vēltītas igauņu grafiķim Eduardam Viiraltam (Wiiralt) un lietuviešu grafiķim – kokgrebim V.K. Jonīnam (Jonynas). Vēlākos laikos

3. Pāris „spīguļu”: Neilis – „latviešu Klē” (196); par abstrakto ekspresionismu – „Dīvainā kārtā ar šādu pieeju mūsu vecvecmāmiņas adīja arī savus cimdus.” (199)

autora interesi par mākslu aizēno vēsture un valoda – tikai trīs raksti pēc 1961. gada. Sadaļas piezīmēs pāri par simts rakstos pieminēto mākslinieku u.c. kultūras darbinieku mūža gadskaitļi.

Lielie viļņi

Noslēgumā ir divas īsas, varētu teikt „žanra” daļas – „Dzejokšļi” un „Abrkasis”, bet grāmatas visinteresantākā ir ceturrtā daļa – „Sarakste”. Te ir *īstās* laikmeta liecības – pat *pirmavoti!* Vērtīgākās ir gari izvērstās abpusējās sarakstes ar trim Zviedrijas trimdas personībām sadaļas sākumā, kuras iekļauj laiku no 1955. līdz 1981. gadam: ar Arvedu Švābi – 1955-1959, ar Ervīnu Grīnu (dzejnieku un rakstnieku Richardu Rīdzinieku) – 1959-1975, ar Andreju Johansonu – 1978-1981.⁴ (Krēsliņš pats kopš 1949. gada dzīvo Ņujorkā.)

Īpaši pakavēšos pie sarakstes ar Švābi un Grīnu. Tā izgaismo trimdas „aukstā kara” lielos viļņus, kuri sevišķi sabangojās 50. gadu otrajā pusē un septiņdesmito gadu

4. Visi trīs tagad miruši: A. Švābe 1888-1959, E. Grīns 1925-1979, A. Johansons 1922-1983.

Jānis Krēsliņš ar saviem skolniekiem (1986) Indru Avenu, tagad franču filoloģijas profesori Ņujorkā, un Oliveru Avenu, Princtonas U. Rokefellera koledžas dekānu.

No kr.: Viktors Neimanis, Roberts Mūks, Gunars Saliņš, Jānis Krēšlīņš Bronksā (1992)

vidusposmā. Sarakste ar profesoru Švābi ir par rakstu, ko Krēšlīņš tam 1955. gadā aizsūtījis atsaucei – par latviešu sarkanajiem strēlniekiem. Švābe to pamatīgi nokritizēja, Krēšlīņš sparīgi aizstāvējās. Nākošajā gadā vēsturnieks Uldis Ģermanis laiž klajā savu apceri par pulkvedi Jukumu Vācieti un sarkanajiem strēlniekiem (kopā ar Vācieša paša 1922. gada jaunizdevumu),⁵ izraisot sašutumu latviešu trimdas vadošajās aprindās par šī it kā *tabu* temata gaismā celšanu. Nepasacītu iemeslu dēļ Krēšlīņš savu apceri nekad npublicē. Tomēr interesanti uzzināt, ka, gatavojot pētījumu, viņš bija aizsūtījis pagaru aptauju bijušajam „nesarkanajam” strēlnieku pulkvedim Pēterim Dardzānam, kurš cita starpā izteicies šādi: „Sarkanie strēlnieki, paši to neapzinoties, izcīnīja Latvijai un citām nomaļvalstīm īstu patstāvību. Šo patstāvību mēs varējām iegūt, tikai boļševikiem nākot pie varas un ne pie vienas citas toreiz pastāvošas konstellācijas” (239-240).

Ģermaņa–Vācieša grāmatas izraisītā ažiotāža atspoguļojas Krēšlīņa 1957. gadā laikrakstam *Laiks* piesūtītajā rakstā „Piezīmes pie K. Rabāca raksta „Kādas traģēdijas atblāzma”⁶ (150). Rabācs, *Laika* galvenais redaktors, bija nosodījis šīs grāmatas izdošanu kā bīstamu

jaunatnes Latvijas vēstures pareizai izpratnei. Laikraksts Krēšlīņa „Piezīmes” neiespieda. Desmit gadus vēlāk prāti mierīgāki – Rabācs publicē Krēšlīņa apceri „Pulkvedis Vācietis un vācieši”.⁷

Sacikste Florefā

70. gadu „sabangojums” bija tā sauktie „kultūras sakari” – trimdas dažādo paaudžu un aprindu attieksme un līdzdalība sakaros ar okupēto Latviju – kulminējoties 3. Vispasaules latviešu jaunatnes kongresā 1975. gada augustā Florefā, Beļģijā. Šo kongresu norganizēja daži Eiropas latviešu jaunatnes apvienības Vācijas nodaļas vadībā iekļuvuši trimdā dzimuši un uzauguši jaunieši, kas bija aizrāvušies ar neomarksistiskām idejām. Vadošie bija Ojārs Rozītis un Mārtiņš Būmanis, Minsteres latviešu ģimnāzijas absolventi. Viņi un viņu domubiedri bija pārliecināti, ka latviešu kultūras nākotne ir nešķirami saistīta ar Padomju Latviju un komunismu, un ka pirms kara dzimušo trimdinieku centieni ir galīgā atpakaļrāpība. Tādā garā – protams, sadarbībā ar čekas „Kultūras sakaru komiteju” – tie uzaicināja okupētās Latvijas literātus uzrunāt kongresu, un dažas dienas pēc kongresa beigām turpat noturēt atsevišķu tuvināšanās semināru.⁸ 1975.2.V Krēšlīņa

5. Uldis Ģermanis – Jukums Vācietis, *Pa aizputinātām pēdām*. Stokholmā: Daugava, 1956. Grāmatā ietilpst Jukums Vācietis, *Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme*, I daļa (pirmizdevums Pleskavā: Spartaks, 1922) un II daļas saīsināts atstāstījums (pirmizdevums turpat, 1924).

6. Autors atsauca uz K. Rabāca rakstu laikrakstā *Laiks* 1957.5.1.

7. *Laiks* 1968.3. un 6.1, arī: Jānis Krēšlīņš, *Raksti 2/ Vēstures vērtos*. Rīgā: Valters un Rapa, 2006 (82).

8. Par šīm lietām parakņajos plauktā atradu interesantu vielu: nodaļa „Glābsim jauniešu dvēseles!” bij. Amerikas latv. apv. priekšsēža un Pasaules brīvo latviešu apv. valdes locekļa Ilgvara Spilnera grāmatā *Mēs uzvarējam!*, Rīgā: Elpa, 1998 (49); Ojārs Rozītis,

vienaudzis Ervīns Grīns manāmi uztraukts raksta, ka esot uzaicināts vadīt kongresā „vidējās paaudzes paneli”, arī piedalīties pēc-kongresa LPSR seminārā – un aicina Krēsliņu u.c. pārokeāna domubiedrus palīgā – līdzsvarot kreisos spēkus (265). Krēsliņa atbilde plaša un filozofiska. Par Rozīti un Būmani: „... viņi ir tipiski Vācijas produkti – turienes naciķu bērni masveidīgi bij marksizējušies, un viņi šai procesā, zināmas vāciskas ievirzes turpinot, verbalizēja un filozofēja līdz ārpřatam. ... Būmanis jau viesojās pie manis! Patīkams, gaišs zēns, bet ideāļkomunists. ... (varbūt viņu darbības rezultātā radīsies daudz kas pozitīvs) ...” Grīns šim vērtējumam piekrīt.

Krēsliņš uz kongresu neaizbrauc. Par Grīna vadīto paneli var lasīt JG108:45: „E. Grīna vadītais vidējās paaudzes panelis bija draudzīgs likloču pačalojums ar dažu labu domu dzirksti” (J. Mazutis). Ilgvars Spilners vērtē Florefas saciksti šādi: „Latviešu trimda un visa tauta uzvar padomju okupācijas režīmu, rezultāts 10:1”⁹

Marksofašisti

Kaut abi gandrīz viena vecuma, sarakste ar Ervīnu Grīnu sākumā ļoti formāla – Cienītais Krēsliņa kungs! – God. Grīna kungs! Bet 60. gados jau uz Tu, un 1975. gadā pavisam familiāra tērzēšana un plaši izvēsta filozofēšana. Prātus nodarbina latviskās identitātes, vēstures apziņas un trimdas jēgas tēmas. Meklējot veidu, kā izteikt savas domas, Krēsliņš sāk lietot vismaz man mulsinošo burtkopu *marksofašisti* – ar dažādām galotnēm. Tā lietota nopietni, tāpēc gribētu to arī nopietni izprast.

Jau 1967. gadā viņš pauž: „Mūsu 13. un sekojošo gadsimtu vēsture joprojām pārk lielā šovinistisku nacionālistu un marksistu

radītu priekšstatu miglā” (260). Vai šeit būtu aizmetnis *marksofašisma* konceptam? 1975. gadā abi prāto par „*Jaunās Gaitas* ideoloģiju”. Krēsliņš no 1959. līdz 1962. gadam bija tās redakcijas loceklis, bet tad uz kādu laiku no žurnāla distancējās, pirms atsāka atkal sadarboties. Vēstulē Grīnam viņš izsakās šādi: „... tā jau sen, sen ir bijusi tāda, ko apzīmēju par marksofašistisku. Ļoti, ļoti vienpusīga, tendencioza. Tas nenozīmē, ka žurnāls nav daudzējādā ziņā nopelniem bagāts! JG ideologi pie tam sen vairs nav itin nekādā sakarā ar jaunatni, jauno paaudzi. (...) ...man personīgi rieb j pārspilēta jaunatnes kulta taisīšana. Sak’, satracināsim jaunos pret vecīšiem, piekukuļosim viņus visādā ziņā, lai dabūtu mūsu pusē utt. (...) Pārāk primitīvi...” Hmm. Tā kā neliekas, ka šī būtu īstā atslēga *marksofašisma* izpratnei (267).¹⁰

Tad par latviešiem un igauņiem: „... mūsu brālības lieta ar igauņiem (700 gadu – un vēl ilgāk – pilnīgi identiska vēsture, kultūras atstība, ko marksofašistizācijas procesā abas tautas aizmirsta – igauņi sāka mākslīgi kultivēt somus, mēs leišus, visnotaļ lingvistiski). Un tad tā pati baltvācu padarīšana, ar ko mums ir parasti tikai marksofašistiski priekšstati ...” (268). Par Amerikas latviešiem: „... šeit ir radusies vesela plejāde spēka vīru vidējā paaudzē, kas nespēlē marksofašistisko futbolu. ...” (260) Utt. – Hmm. Lai tiktu pie lielākas skaidrības, laikam būs jāķeras pie Marksa un Musolinī studijām!

Tikmēr lasītāju pašu mudinu ķerties pie Krēsliņa studijām. *Rakstu* trīs sējumi ir to vērti! Varam cerēt, ka autors apkopos arī savus citās valodās rakstītos darbus (varbūt latviskā tulkojumā?), un būs *Raksti 4*. (Būtu ārkārtīgi vērtīgi, protams, ja apgāds visiem sējumiem izgatavotu arī alfabētisku indeksu.) □

jun., „Par paaudžu plaisu”, *Jaunā Gaita* nr. 83, 1971 (20); „Šīs domas ir jaunas” (41), M. Būmanis, „Dažas piezīmes par trimdu” (53) un O. Rozītis, „Jubilejas gadījumā” (123) – visi JG nr. 100, 1974; Juris Mazutis, „Atbilde Mārtiņam Būmanim”, JG nr. 101, 1974 (53); Laimonis Zandbergs, „Kas organizēja Florefas kongresu?”, JG nr. 106, 1975 (59); Juris Mazutis, „Florefas vēlmes” (26) un J. Jāņadēls, „Vēl par Florefu” (49), abi – JG nr. 108, 1976.

9. *Mēs uzvarējam!* (59) – skat. 8. piezīmi.

10. Pieminot JG piecdesmitgadi 2005. gadā viņš iztiekt bez šī apzīmējuma: „Kādreiz, manuprāt, žurnālā tika ievietoti sacerējumi, kas tišu prātu rosināja nevajadzīgu naidošanos, ko ar prieku savās trimdniekiem iespējstajās lapelēs pieminēja padomju iestādes.” (171. lpp. šajā grāmatā).

Gerda Roze. *Pretim gaismai*. Monotipija. 2000. 81 x 66 cm

Par mākslinieci skat. 39. lpp.

Līga Balode-Svikss. *Klāra (Clara)*. Ņujorkā (Polaroid Land, 2001).

Par fotomākslinieci skat. 40. lpp.

Ildze Kronta

JĀNA ŠKAPARA LITERATŪRAS UN MĀKSLAS GADI

Kalpu zēns pēc kara studē Universitātē. Tas šķiet kā sapnis! Un tad šoks – ar izcilību beigušo juristu tomēr nenosūta darbā (bija tāda stingra procedūra padomju sistēmā) biogrāfijas dēļ – mātes brāļi dienējuši leģionā, paša vecākais brālis pazudis bez vēsts. Pēc neziņas mēnešiem draugi iekārto komjaunatnes darbā. Un vēl pēc gadiem tālākais ceļš centīgo, darboties kāro, iekārtai lojālo cilvēku aizved uz Latvijas Komunistiskās partijas Centrālo komiteju (LKP CK). Instruktors – tāds ir partijiskās karjeras pirmais pakāpiens. Atbilstīgi totalitārajai sistēmai instruktors pārrauga arī Rakstnieku savienību, un 1969. gadā augstākā vara – CK – instruktoru iecel par radošo savienību nedēļas laikraksta *Literatūra un Māksla* redaktoru. (Kopš laikraksta pirmā numura iznākšanas 1945. gadā viņš ir astotais redaktors – ideoloģiski tik atbildīgajā krēslā pat uzticamiem cilvēkiem nav vēlams ilgi noturēties.)

Tāda ir īsa priekšvēsture tiem 16 gadiem (1969-1985), kuros Jānis Škapars vadīja *Literatūras un Mākslas* redakciju un kuros rakstījis dienu, nedēļu piezīmes, tagad tās sakopodams grāmatās.

Iznākusī pirmā grāmata* aptver 1969.-1979. gadu. Sākumdaļā „Starts” strauji pāriets 1969.-1973. gadam, un īsti dienasgrāmata sākas ar otro daļu „Pārvērtības”, ar 1974. gadu (tai atvēlēts gandrīz 300 lappušu).

Dienasgrāmatu patiesums parasti tiek uzverts kā zināma pašvērtība (protams, ja tā nav vienkārši literāra forma). Par savu vārdu ticamību, dienasgrāmatu publicēšanai gatavojot, domājis arī Škapars. Šodienas Škapars vairs nav tas tālo gadu notikumu, izjūtu pierakstītājs un vērtētājs, gluži dabiska ir viņa vēlme komentēt un reizēm par sevi – tik

* *Barjerskrējiens*. Rīga: Dienas Grāmata, 2008. 358 lpp.

Ildzes Krontas literatūrkritiskie raksti izdoti grāmatās *Gadi-Darbi-Personības* (1986) un *Darbi-Personības-Viedokļi* (2003). Apceres *Karogā, Kritikas gadagrāmata, Letonica, JG* u.c. Piedalās *Ojāra Vācieša pieņemšanas grāmatas* (1984), *Visums. Sirds un tāpat... Grāmata par Ojāru Vācieti* (1993) un *Vācieša Kopotu rakstu veidošanu*.

attālināto – rakstīt trešajā personā, radot papildu skata punktu no cita laika un citas dzīves pieredzes. Bet izdevuma pamats ir autentisks dienasgrāmatu teksts – būtisks cilvēka un laika, būtisks vēstures liecinājums.

Šodienas zīmogs dienasgrāmatām nav uzlikts, – Barjerskrējiens autors atzīst sarunā ar žurnālisti Undīni Adamaiti publikācijā ar zīmīgu nosaukumu „Kāpēc viņš tā darīja?” (laikraksta *Diena* pielikumā *Kultūras Diena*, 2009.13.II).

Šodienas (gudrības) zīmoga uzlikšana aizgājušajiem gadiem mūsu publiskajā telpā nepavisam nav retums. Retums varbūt ir tāds sevi nesaudzējošs un neglaimojošs atklātības un patiesības limenis, ar kādu nāk Škapara grāmata – ar rakstītāja redaktora situācijas sarežģītību, ar pretrunām, kas milst pašā un milst sabiedrībā, ar neziņu, bailēm, nedrošību, šaubām un svārstīšanos, ar šo divējādību (*Vēl septiņdesmit piektajā viņa dvēseles dzīlēs ik pa laikam spēkojās partijas ierēdnis un radoša izdevuma redaktors. – 69. lpp.*), ar sistēmas cilvēka atiešanu no sistēmas, tajā paliekot un aktīvi strādājot. Škapars pats mēģinājis atbildēt uz jautājumu, kas noteicis viņa griešanos nost no izpildīga padomju ierēdņa drošās takas, un par izšķirošu atzinis to gadu jaunās un vidējās rakstnieku paaudzes iespaidu. (*Atziņos – noķļuvi viņu ietekmē. Viņi toreiz fascinēja sabiedrību. Arī mani. Viņu patiesības mērs bija augstāks, sirdsapziņas balss – spēcīgāka, talants – lielāks. Jau manas darbības pirmsākumos viņi sāka veidot „Literatūras un Mākslas” autoru kodolu (8-9).*

Minētajā sarunā Škapars neslēpj savu „tāleudzības trūkumu”: *Es pat 1985. gadā Latvijas neatkarību vēl neredzēju. (..) Lielajās diskusijās, ko es ievadīju – par cilvēka koncepciju, cilvēku un dabu, un kultūru – , es redzēju, ka sistēma brūk. Mēs sajūtām ārkārtīgu ne taisnību pret latviešu tautu. Taču es redzēju arī sistēmas varas spēku. Tas bija milzīgs. Tai skaitā ieroču spēks. Es biju strādājis CK, es pazīnu arī šo pusī, es redzēju, cik tas bija milzīgs spēks. Kā šo spēku var salauzt – es tajā laikā nepavisam neredzēju. Tik tālejoši es nedomāju. Es drīzāk domāju, ka ir iespējams uzrādīt šīs sistēmas grimases, uzplēst augoņus... Mūsu diskusijas vēl nebija vērstas pret sistēmu. Es negribētu izvirzīt tik lielas pretenzijas, ka mēs redzējām atmodu un tamlīdzīgi.*

Sistēma nodrošināja kontroli un uzraudzību, prasību pēc nepārtrauktas ideoloģisko frāžu „ražošanas un atražošanas”. Taču pat šādos

partijas diktatūras apstākļos kaut kādas izvēles iespējas cilvēkam ir atstātas. Un Škapara izvēles rezultātā *Literatūra un Māksla* kļuva par vienu no tām svabadākas domas salīnām ar atvērtāku „brīvības telpu”, dzīvāku, patiesāku un personiskāku vārdu, kas tolaik bija tik nepieciešams garīgs atspajds daudziem cilvēkiem – ...*laikraksta varēšanas un uzdrīkstēšanās latīņa gadu gaitā bija pacelta augstu. Augstāk nekā vairumam plašsaziņas līdzekļu* (9). Esot vienis prāts ar šo Škapara viedokli, man nekritiska šķiet tā laika *Karoga* un *Literatūras un Mākslas* lielā satuvināšana. Vai „politkorektuma” vārdā?

To, ko šāda ievirze ikdienā nozīmēja avīzes redaktoram, dienasgrāmatas ieraksti rāda blīvā tekstā, nepārtrauktā sistēmas varas un indivīda sazobē un sadurē. Uzraudzības mehānisms (Galvenā literatūras pārvalde = cenzūra, Preses komiteja, Kompartijas CK Kultūras nodaļa un Propagandas un agitācijas nodaļa) strādāja izslīpēti, darba spara tam netrūka, arī nomācošā aizdomīguma ne. No mūsdienām raugoties, situācijas bieži vien ir orveliskas, div- un trīskārt orveliskas. Lūk, epizode no redakcijas ikdienas 1979. gadā: *Vakar piezvanīja Goris. Kāpēc mēs ignorējam partiju. Kas par lietu? Notikusi Mākslas dienu atklāšana, neesot pieminēts neviens valdības un partijas vadītājs. Atklāšanā piedalījies Vagris [LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs] un Andersons. Saku, ka noskaidrošu. Ko tur skaidrosi. Ļoti skaidra kļūda. Saucu levu Janaiti. Sasaucu nodaļu vadītājus. Runāju bargi. Ari V. Avotiņš nikni izstrīdas ar levu. Viņa pat sāk baidīties, ka viņai sien klāt politisku lietu* (315-316). Tāda ir to dienu atmosfēra, un ne jau velti dienasgrāmatā ierakstīts tik daudz izmisuma, vājuma, arī gribas izturēt. (Neaizmirsīsim, ka *Barjerskrējiens* sastopam tikai to patiesību, kuru uz papīra uzlikt atļāvās cilvēks, kas atradās sistēmas iekšpusē un tās dabu pazina. Kas apzināti vai neapzināti palika nepierakstīts, to nezina.)

Uz Undīnes Adamaites jautājumu: ...*vai ir kas tāds, kas jums kremt līdz šai dienai, ko tolaik varējāt darīt drosmīgāk, vairāk, citādāk?* – Jānis Škapars atbild: *Es varbūt varēju ātrāk kratīties vaļā no partijiskās pagātnes. (..) Bet es domāju, ka tad es būtu ātrāk sabrucis kā redaktors. Es varēju strādāt tik ilgu gadu pēc tāpēc, ka es samērā prasmīgi manevrēju starp partijiskām prasībām un situāciju, kāda bija radošajā vidē.*

Dzīvesstāstu, atmiņu pēdējos pāris gadu desmitos publicēts patiesi daudz, nereti izskanot arī pārmetumiem par pārmēru pievēršanos

pagātnei. Tomēr nedomāju, ka personisko liecinājumu kultūras slānis varētu kļūt pārāk biezs un traucētu šodienai un rītdienai. Tieši otrādi – tas ir pamats, ko bagātina katra patiesa liecība, turklāt liecinājumu par dzīvi tieši padomju Latvijā joprojām ir salīdzinoši maz. Un ne jau pagātnei tie vajadzīgi, bet tagadnei un nākotnei. (Padomju vara ļoti labi saprata, ka jāiznīcina cilvēka, dzimtas, tautas vēsture, lai tukšumā valdītu ar savu ideoloģiju; mūsdienu sabiedrības ētiskie noslīdējumi varbūt arī ar šiem tautas apziņas manipulēšanas procesiem ir saistīti.)

Vēsturiskā laika dokumentējums ir *Barjerskrējiens* lielā vērtība, kultūras vēsturē ievilkta zīmes. Diemžēl jāšaubās, vai preses vēsturē, kritikas vēsturē laikraksta devums kādreiz tiks pamatīgi analizēts, tā loma sabiedrības dzīvē izvērtēta (tas nav garām skrienot paveicams „projekts” un prasa vispusīgas konteksta zināšanas), tādēļ ir labi, ka savu redzējumu vismaz piedāvā pats izdevuma veidotājs.

Barjerskrējiens atgādina – var mainīties valsts varas, bet nemainīga paliek cilvēka izvēle – kam kalpot, kā kalpot. Vienas partijas diktātu šobrīd Latvijā gandrīz vai nomainījis naudas diktāts. Škapara spriedumā par mūsdienu plašsaziņas līdzekļiem valda skepse: *Mēs par savu uzdevumu izvirzījām nevis iztapt auditorijai, bet pacelt tās līmeni. Mēs atmetām didaktiku diskusijās, bet devām spēcīgus impulsus, lai cilvēki sāktu domāt. Šodien gan mediji, gan politiskās struktūras bieži cenšas dot formulējumus vistuvāk prasītajam līmenim. Tas pazemina Latvijas diskusiju kultūru* (*Kultūras Diena*, 2009.13.II).

Vai Škapars nepārvērtē savas redakcijas veikto? Atbildes droši vien iespējamas dažādas. Bargākajiem soģiem vien gribētos teikt, ka ierobežotas informācijas un totālas ideoloģiskas kontroles apstākļos cilvēkiem kaut neliela „brīvības telpa”, kaut neliels patiesības malks ir pavisam citā vērtē nekā, iespējams, atšķirīgos apstākļos dzīvojošiem varena patiesības straume. Un vienīgā dzīve tā ir gan vieniem, gan otriem...

Vai vēsturiskajā laikā un telpā laikraksta redaktors izdara visu iespējamo? Daļēja atbilde uz šo bargo jautājumu varētu būt citētais Škapara izteikums par viņa manevrēšanas spējām. Un rūgts secinājums – bez manevrēšanas tādas avīzes nebūtu un manevrēšanā nenoliedzami kaut kas iet bojā...

Pēc komjaunatnes un partijas funkcionāra reglamentos pavadītajiem gadiem Škapars

Eva Eglāja-Kristsons

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSME UN TĀS DINAMIKA – III DAĻA

Sākums JG254:15, 255:28, 256:18

INTENSĪVO KULTŪRAS SAKARU TAKTIKAS LAIKS (1964-1987)

1968 -1971

1968. gada jūnijā no Losandželosas uz Rīgu atbrauc Olafs Stumbrs, tolaik viens no ietekmīgākajiem trimdas dzejniekiem ar savu krājumu *Etīdes*. Viņu raksturo Zigmunds Skujiņš savās to gadu piezīmēs: *Lielu seju, tukls amerikāniska standarta lamzaks. Rāms, atturīgs, ar ironisku humoru. Neredz izeju, pesimists, dzērājs. Labākais draugs bijis ņujorkietis Tauns, nesen miris no pārmērīgas dzeršanas.*¹ 20.augustā Stumbrs aizbrauc. Māris Čaklais pirms aizbraukšanas runājis ar viņu par palikšanu Rīgā, izsakot domu, ka *ola jāņem ar visu čaumalu. Tu trīspadsmit gadus esi nodzīvojis te, bet divdesmit četrus tur, uz ko Stumbrs atbildējis: Redzi, man jāizšķiras tikai par to, kur es būšu tuvāk zemei. Arī tur es karājos gaisā...*² Olafs Stumbrs savas Latvijas izjūtas apkopojis dzejoļu krājumā *Vāveres stunda*, kas izdots 1970. gadā ASV. Tur arī vairāki veltījumdzejoļi, piemēram, Mārim Čaklajam – „Zirgs zirņos”, Laimai Livenai – „Par zemeņu ziepēm”, Imantam Ziedonim – „Par mietu, ķēdi, govī un zāli” (59.lpp), ko sarakstījis 1968.g. 27.jūnijā Dubultos:

*Varbūt esmu govš,
Kas ganās ap mietu,
Un, ja mieta nebūtu,
Kurp tad es ietu?*

*Varbūt, ka es miets,
Kas govī valda,*

1. Skujiņš, Zigmunds. *Raksti*. 3.sēj. Rīga, 2006. 418. lpp.

2. Turpat, 3.sēj. Rīga, 2006. 419.lpp.

Literatūrā un Mākslā tomēr redzēja iespēju likt lietā enerģiju jēgpilnā darbībā. Jēgpilnā – par spīti subjektīviem un objektīviem šķēršļiem. Tāpēc nav jābrīnās, ka, tiekoties ar sajiem Tautas frontes līdzbiedriem 2007. gada decembrī, Škapars uz jautājumu par spilgtāko laiku viņa mūžā atbild: „*Literatūras un Mākslas*” gadi. □

*Un kāds velns teica:
Nezināšana – salda?*

*Un ja nu es ķēde,
Ap mietu kas tinas
Un govī ar laiku
Nobadinās?*

*Un vēl var būt,
Ka esmu zāle,
Kas baro, un govš mani
Zeltbrūnu mālēs?*

*Vai atkal ķēde ēd govī,
Pa pļavu žvadz miets,
Pie zāles stingri
Līdz vakaram siets –*

*Patiesi, nupat vakars,
Rotaļa stājas:
Miets pamet zājaino govī
Un, velkot skanīgo pļavu aiz sevis,
Brien, smagi idēdams, mājās.*

1968. gada laikrakstos *Laiks* un *Literatūra un Māksla* lasāms Olafa Stumbra dzejolis „Viss spēlē uz mani”. Šim dzejolim līdzī nāk leģenda par tā tapšanu, kas Veltas Tomas pārstāstā izklausās šādi: *Leģenda par šī dzejoļa rašanos motorlaivas braucienā pa Lielupi. Olafs to klusi pateicis Mārim Čaklajam, tas lūdzis apturēt laivas motoru, lai visi, visi dzirdētu tikko dzimušo dzejoli paša autora pirmskandējumā.*³

Olafa Stumbra dzejas asprātīgais, dažbrīd ironiskais un vienmēr par sevi pasmieties gatavais tonis saderas ar skumjām, vilšanas citos. Stumbra tā laika pamatizjūtas izteiktas tādos dzejoļos kā „Dzejoļi svinīgiem gadījumiem”, kur 3. daļai „Par ilgošanos pēc mājām” likts moto no laikmetiskas sarunas: *Nē. Pārāk bīstami. Reālītāte varētu sabojāt manas atmiņas, savukārt 4.daļā „Par dažām mūsu trimdas īpatnībām” dzejnieks sāpīgi ironizē: „Urrā! Tur neiet, kā vajag!”/ bet no jautrības iesāpas sāni. Latvija, / mūsu mīlestība kļuvusi baiga. (Jeb varbūt bija tikai tāds romāniņš?)⁴*

Kā uzskata Andris Ritmanis, kurš pats Latviju apciemoja 1964. gadā, diezgan daudzi trimdas cilvēki maksāja nodevas padomju režīmam, kā piemēru minot Olafu Stumbru, jo *viņš divreiz brauca pa velti: par braucienu maksāja Kultūras sakaru komiteja. Un viņam – gribi vai negribi – bija jāziņo. Bet – kas tur ko ziņot? Smieklīgi! Iedomājieties: Olafs Stumbrs – resns, slinks... Izlaižas uz divāna*

3. Toma, Velta. „Mana zeme un tauta”. *Tilts* 1970, 102/103:12.

4. Stumbrs, Olafs. *Vāveres stunda*. Ann Arbor, Michigan, ASV: Ceļinieks, 1970:88., 89.

un purpina: „Ko tad es tur varu ziņot? Nav taču nekā, ko ziņot“! Bet viņam tā bija gribējis atbraukt uz Latviju! Pēc brauciena stāstīja, kā izdzīvojis pa Rakstnieku savienības mājokli Jūrmalā, ko redzējis Latvijā.⁵

Taču Olafa Stumbra metode komunikācijai ar KKS pat izpelnījies atzinīgus vārdus no Anšlava Eglīša puses: *Es nezinu, vai saskarties ar turieses delegātiem ir vispār interesanti, kā dažkārt ar Jaudīm, kas iežņaukti priekšrakstos. Kaut cik vērtējama saskare varētu būt tikai kā Stumbrim, kam izdevās pārliecināt kompartiju par to, ka viņš nav ļaundabīgs un tad „saskarties“ privātākā veidā. Bet arī viņš stāsta, ka tikai reti palicis ar kādu no dzejniekiem divatā.*⁶

Ārzemju tautiešiem KKS piedāvāja daļēji segt ceļa izdevumus, arī uzturēšanās viesnīcā tika apmaksāta. To apliecina gan Stumbra epizode, gan fragmentā no Jāņa Anerauda vēstules novadniekam, trimdas rakstniekam Valentīnam Pelēcim lasāmais: *Mēs jau no Kultūras sakaru komitejas puses gribējām Tev palīdzēt tīri materiāli, bet, kā redzu, Tu šo mūsu piedāvājumu neņem „par pilnu“. Varbūt es nepratu Tev pareizi uzrakstīt, vai arī Tu negribi ar mums par „materiālām“ lietām runāt. Es jau neesmu dusmīgs – katrs var darīt tā, kā viņam šķiet pareizāk, labāk vai izdevīgāk. Vienu gan Tev gribēju sacīt – piedāvājums bija no skaidras sirds – vari man kā malēnietim ticēt.*⁷

Vēl viena liecība mēģinājumam Valentīnu Pelēci iedrošināt apciemot Latviju un laipnas uzņemšanas apsolījumam ir Ojāra Vācieša vēstule. Vācietis ir viens no tiem, kas mēģina iedrošināt Pelēci apciemot Latviju: *Vārdu sakot, manā dumjajā galvā izveidojās tāds konstatējums, ka es būtu ļoti priecīgs, redzot Jūs ilgi stāvēt pie Malienas priedes vai smilgas, un mazāk priecīgs, ja satiktu Jūs Ņujorkā (kaut arī manos tuvākos braukšanas plānos tas neietilpst). Galu galā, ja arī Maliena Jums neliksies tāda, kā esat iedomājies (tā tas acimredzot būs), Jūs paskatīties uz visu savām acīm, aptaustīsīt savām rokām un nebūs jāpārtiek no tagadējās informācijas, kas ir, maigi izsakoties, bada maize.*⁸

5. Mūrniece I. „Dzīves drumstaliņas pacietīgi šķirojot. Saruna ar Andri Ritmani.“ *Latvijas Avīze* 2004.12.VI, 13.lpp.

6. Eglītis, Anšlavs vēstulē Gunāram Saliņam 1969.29. VI RTMM 482261

7. Jānis Anerauds vēstulē Valentīnam Pelēcim 1970.7.IV RTMM 554547

8. Ojāra Vācieša vēstule Valentīnam Pelēcim (1966.18.III) OVMM inv.nr. K:61

Ojārs Vācietis iedrošina, ka Rakstnieku savienība rūpēsies par Valentīnu Pelēci, solot arī finansiālu palīdzību ceļa izdevumu segšanai. Vācietis arī mudina neņemt vērā uzskatu dažādību, kas varētu parādīties apciemojuma laikā: *Tas, ka Jūs neesat mūsējais, man ir saprotams, un kas no tā? Nevienas taču nedomā, ka „mūsējo“ un „jūsējo“ dēļ planēta būtu jāsadala vairākās mazās bumbiņās – katram savu. Diemžēl to nevar izdarīt un jādzīvo vien būs. (..) Galu galā domu par to, ka Jums derētu apskatīt dzimteni, izteicu es. Būtu gan interesanti, ja saimnieks, ciemiņu sagaidot, noprasītu: – Vai tu ko ēst paņēmi, un kā tu varēsi tikt mājās? Paldies dievam, līdz tik interesantai sarunai mēs neiesim.*⁹

Valentīns Pelēcis 1970. gadā atbrauca uz Latviju, tomēr par saviem līdzekļiem. Šī īpašā labvēlība, piedāvājums daļējai brauciena apmaksai bija viens no KKS taktikas soļiem, cenšoties iegūt pilnīgu trimdas latviešu uzticību, taču tas netika izteikts jebkuram trimdas latvietim, kurš vēlētos ciemoties dzimtenē. Aplūkojot literātu vidi, piedāvājums ticis izteikts tiem, kuru nostājā vai rakstītajā jūtams mēģinājums izprast, iepazīt un simpatizēt Latvijas kultūras procesiem vai arī dažbrīd sajūtama ironiska attieksme pret trimdas problemātiku un sabiedrību, tāpat svarīga ir arī konkrētā trimdas literāta emocionālā stabilitāte, tās ievainojamības pakāpe. Tādi rakstnieki kā Velta Toma, Valentīns Pelēcis, Valdis Krāslavietis, Olafs Stumbrs, Guntis un Monika Zariņi lielākoties atbilda KKS kritērijiem un atsaucīgi pieņēma viņiem piešķirtās privilēģijas, atrodoties Latvijā (kaut arī ar zināmu piesardzību un/vai lepnumu kā Valentīns Pelēcis).

Šī saskare varēja atstāt dažādas sekas. Daļai trimdas literātu Latvijas apciemojums un personīga iepazīšanās ar turieses dzejniekiem pēcāk rada nepārejošu nostalgiju, pat slimīgu tieksmi nemitīgi gremdēties vienā notikumā, atkal un atkal sevī uzjundot atmiņas, sāpes, pašnožēlu. Šādas emocijas lasāmas vēstulēs, ko trimdinieki raksta uz Latviju. Rakstnieks Valentīns Pelēcis ilgus gadus (vairāk nekā 20) ik pa laikam rakstījis Mārim Čaklajam, ik vēstulē atgādinot tikšanos Rīgā 1970. gada jūnijā. 1980. gadā, tād pašos desmit gadus pēc šīs tikšanās, Pelēcis raksta: *Jau desmit gadi būs aizrikojuši Nebūtībā, bet redzu Tevi tikpat jaunu un patiesu, kā 1970. gada jūnijā. Jūs visus. Un lai jauno paaudžu mūži tā nesaplīst, kā manējais. Ja satiec Ojāru, Imantu, Jāni u.c. gaišos – pasveicini. Manā svešumā maz man draugu. Nemāku pielūgt nevienu kungu. Un*

9. Turpat.

vēl pēc desmit gadiem: *Tevi traucēju tikai tā dēļ, ka manā atmiņā pasaulītē viens no tuvākajiem – Tu, Vizma, Peters, Ojārs...*¹⁰

Trimdas un Latvijas rakstnieku saraksti pārļūkojot, uzkrītoši redzams, ka vēstules vairāk un intensīvāk nāk no trimdas puses. Ojāra Vācieša korespondence ir spilgts piemērs. Ik pa laikam dzejnieks saņem pārmetumus par neatbildēšanu, ilgstošu klusēšanu. Skaidrojums var būt gan intensīvs daiļrades process, gan nevēlēšanās uzturēt regulārus kontaktus ar trimdas literātiem. Kādā vēstulē Monikai Zariņai Vācietis ar nožēlu gan atzīst: *Rūta¹¹ droši vien mani jau ir norakstījis lūžņos, jo nevaru atcerēties, kad būtu viņai kādu rindiņu sūtījis. Cūcīgi. Nav jau viņa vienīgā, ar ko tā esmu izrikojies (mikroskopisks mierinājumiņš) – Olafs pirms šurpbraukšanas griezās pie manis sekojošus vārdus sacīdams: Ko klusē kā tinti mutē ieņēmis? – Citi lamājas vēl slaidāk.*¹²

Būtisks ir arī jautājums par saskarsmes motivācijas individuālajiem aspektiem. Ja daļu Latvijas rakstnieku iesaistīties KKS motivēja jaunas pieredzes iegūšana, ziņkārība vai zinātkāre, iespēja pabūt ārzemēs, tad trimdnieku motivācijai pieplusojama vēl kāda iezīme: daļai trimdas literātu saskare ar okupētās Latvijas literātiem kļūst par izvēlētu ceļu, iedomātu misiju un dzīves jēgu. Spilgtākais piemērs – prozaīķis Guntis Zariņš un dzejniece Velta Toma. Toma kā t.s. „sakarniece”, padomju leksikā – „lojālā patriote”, „ārzemju aktiviste” raksta Valentīnam Pelēcim: *Tādi, Valentīn, tie likteņi, man jāsatiek, jāmil, jāsaprot visi, visi un visas – nu vai nav izredzēts mūžs?!¹³* Un kādā citā vēstulē viņa raksta: *Man vēstules nenāk no kolēģiem, izņemot Laimu L. (Laima Līvena – E.E.K.). Citi klusē. Nupat Jānis A. (Anerauds – E.E.K.) atsūtīja Jāņa Petera jauno grāmatu „Asinszāle”. No paša autora vēl nav. Tāpat Ziedoņa solītā „Epifānijas” vēl ceļā... Zinu, jūtu, ticu – tur ir ledus žņaugi. Un taisni tādēļ jābrauc. Reizēm naktī mostos bažīga – kādā ārpriātē es skrienu! Bet nāk rīts ar sauli, un ir atkal ticība un pašāvivība, ka man turp jādodas, nedomājot par sevi, par maniem caurajiem nerviem.*¹⁴

Jau 1968. gadā Velta Toma nepacietīgi raksta

10 Valentīns Pelēcis vēstulē Mārim Čaklajam 1990.27.I RTMM M.Čak K2/57

11. Rūta Spīrsa – tulkotāja

12. Ojāra Vācieša vēstule Monikai Zariņai (1982.16.I) OVMM inv.nr. K:143

13. Veltas Tomas vēstule Valentīnam Pelēcim RTMM 55953

14. Turpat.

Jānim Aneraudam: *Ļoti gaidu „Dzegužlaiku”, Ojāra grāmatu. Esmu lasījusi tikai fragmentus, korāļu tēmu, tā sakot – un tā nav pietiekami stipra, skaidra, liela, kādu no O.V. drīkst prasīt. Jā, nav joki par tik grūtu tēmu viegli dzejot, klintī kaltus bausļu galdīņus var izdzēst tikai kāds tikpat biblišķi liels kā Mozus... Tā domā kāds kristīts pagāns. Bet dzejniekam ir gana tēmu, un gaidu grāmatu ar lielu nepacietību, lai priecātos tāpat kā par Māri, Belu, igauni Rammo (Rummo?), ukraiņi Vingranovski, Voznesenski.*¹⁵ Toma, kas Latvijas dzejniekus uzlūkoja par sev tuviem cilvēkiem, draugiem, domubiedriem, Vācieti uzrunā īpaši personiski: *Mīļais Ojār, mans vecākais dēls un rūpju bērns Tu esi – pats to nepazinādamies (...) Tevi ne tikai lasu, tevi sāpu, elpoju, slāpstu. „To dienu acīm”, „Uguns”, „Viņa adrese taiga”, „Elpa”, „Dzegužlaiks” – tā tu manī aizmeties un augi kā mātes miesās bērns.*¹⁶

1969. gada jūnijā Velta Toma pirmo reizi pēc kara viesojas Rīgā. Kā savās piezīmēs rakstījis Z.Skuiņš: *Kā Žanna d'Arka uz Orleānas tilta, piebilstot, No romāna „Aldaune” gūtīe priekšstati jārevidē. Iespaidīga personība.*¹⁷

1970.gadā žurnāls *Tilts* publicē Veltas Tomas ceļojuma piezīmes „Mana zeme un tauta” – emocionālas, patētiskas, nostalgiskas. Tajās vērojami vairāki aspekti, kas kopīgi ar citu trimdnieku, Latvijas apciemotāju, piezīmēm, vēstulēm vai atmiņām. Pirmkārt, svarīgi sajūties, ka esi gaidīts. Tas arī lielākoties tiek nodrošināts, piemēram, preses fotogrāfs Rumbulas lidlaukā iemūžinājis skatu, ko Velta Toma apraksta kā sievišķajai pašapziņai īpaši nozīmīgu: *Rainiskais Runča (Pētera Pētersona), J.Raiņa akadēmiskā Dailes teātra mākslinieciskā vadītāja profils, tik tikko man maijpuķīšu klēpi sniedzot; bāli rožainās rozēs pie lidmašīnas kāpnēm Jāņa Anerauda, gādīgā kultūras sakaru komitejas saimnieka vietnieka, dotas; sarkanās rozēs Māra Čaklā, Lapas balss dzejnieka, pār tālumiem iegūta drauga, nestas (...).*¹⁸ Otrkārt, alkas izjust Latvijas dabu, to īpašo, kā pietrūkst trimdas zemē – tas var būt gan raspodīņš, gan Jūrmala, gan sauja zemes. Treškārt, pārsteigums, pārsvarā patīkams, par Latvijas kultūras norisēm (tām, kuras tiek rādītas) –

15. Veltas Tomas vēstule Jānim Aneraudam 1968.04. IX RTMM 563484

16. Veltas Tomas vēstule Ojāram Vācietim (1968.XI) OVMM inv.nr. K:145

17. Skuiņš, Zigmunds. *Raksti*. 3.sēj. Rīga, 2006: 423.

18. Toma, Velta. „Mana zeme un tauta”. *Tilts* 1970,102/103:8.

teātriem, Dziesmu svētkiem, deju ansambļu un koru profesionalitāti. Ceturtkārt, ciemiņa statuss dzimtenē. Veltas Tomas piezīmēs ir apakšnodaļa „Rīgas jūrmala”, kur aprakstīta pusedziņošana slavenajā restorānā „Jūras pērle”: ...un atceroties parunu: *ciema maize vienmēr gardāka. Ciema maize? Tātad – ciemiņi, viesi – labākā gadījumā, bet reālākā, precīzākā izteikā: emigrantī! Un kā tas sāp bēglim, kas nav i sapnī vēlēties emigrēt uz kādu citu zemi.*¹⁹

Turpmākajos gados Velta Toma vairākkārt viesojās Latvijā. Par to, kādu iespaidu viņa atstāja uz Latvijas rakstniekiem un kādu iespaidu uz viņu atstāja šis viesošanās, var lasīt Tomai veltītajā žurnāla *Karogs* numurā 2002. gadā – gan publicētajos sarakstes materiālos (vēstules Mārai Zālītei, Lijai Bīdakai), gan apcerēs (Džemma Skulme. *Stipra un trausla.*, Jānis Peters. *Mazliet politiskā griezienā par dzejnieci.*, Baņuta Rubess. *Tomas lomas.*; Imants Auziņš. *Mani lauki vēl nav izmērīti*).

Par Tomas draudzīgajiem sakariem ar Latvijas KKS tolaik savu viedokli izteikuši daudzi, tostarp arī Teodors Zeltiņš: *Veltīņa gan pa Rīgu varasvīriem pavairāk paklanījusies, priecīgi sizdama plaukstas, ka tik lētu maizi nekad nekur neesot ēdusi, un kas par brīnišķīgu biežpienu veikalos dabūjams. Gunars (Saliņš – E.E.K.) izbraukāja Rīgu tāpat kā Tu (Valentīns Pelēcis – E.E.K.) apciemodams „Karoga” redakciju, bet nav mēģinājis nevienam piebraukt.*²⁰

Attieksme pret tādiem kultūras sakaru tīkotājiem un „braucējiem” kā Guntis Zariņš, Velta Toma un citi visos laikos gan Latvijā, gan trimdā bijusi krietni atšķirīga. Anšlavs Eglītis pat izvirza izpētes vērtu jautājumu: *Interesanti, kā attīstās mūsu ticības kari: dažam uzbrūk, dažam nē. Profesors Siliņš izbraukāja Latviju, izrunājās pa radio, neviens nekā nepārmeta. Guntim sadeva tā, ka bija jāpakaras. Stumbrs izbraukāja, izrunājās, izdrukājās „Literatūrā un Mākslā”, visi viņu tikai cildināja un aicināja uz noietnēm kā vecmāti. Aizbrauca Veltīņa (Toma – E.E.K.) – atkal deva pa „kraņimeri” virsū. Izbraukāja Ziverts - nekā, tikai visu cienību. Joki, vai nē? Izproti nu „pūļa psiholoģiju”.*²¹

Mazāk zināmi, taču pastāvēja ne tikai KKS kontrolētie, oficiālie sakari. Tā dzejnieks Jānis Krēsliņš aizrāda, ka ārpus VDK organizātiem

pasākumiem bija daudz līdz šim neaparakstītu trimdas literātu braucienu uz Latviju, piemēram, *Veronika Strēlerte brauca klusi daudzus gadus uz Latviju, veda grāmatas, satika paziņas no kultūras aprindām. Nevienš arī to nebazūnēja.*²² Zviedru tūristu grupu sastāvā Strēlerte ciemojusies Latvijā, sākot ar 1972.gadu.²³ Kā raksta Jānis Krēsliņš: *Šejeniešu sakari ar Padlatvijas literātiem, māksliniekiem, mūziķiem, manuprāt, bij ļoti plaši ārpus Sakaru komitejas rāmjiem. Patiesībā daudz plašāki. Par to ilgus gadus nedrīkstēja kladināt, tos nedrīkstēja aprakstīt presē visā pilnībā, jo cilvēkiem Latvijā varēja rasties, un arī radās, nepatīkšanas. Un šie sakari, par spīti visām kontrolēm un cenzūram, bij ļoti bieži arī ar Latvijas literātiem, māksliniekiem, mūziķiem, kas ne vienmēr baudīja partijas un oficiālo iestāžu labvēlību.*²⁴

1969. gadā KKS Literatūras sekcijas sastāvā ir rakstnieki Žanis Grīva, Arvids Grigulis, Mirdza Ķempe, Zigmunds Skujiņš, Adolfs Talcis, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Andris Vējāns (kopš 1967.gada žurnāla *Karogs* redaktors). Plēnuma pārrunu gaitā dzejnieks Imants Ziedonis dalījās iespaidos par literārajiem procesiem emigrācijā. *Viņš atzīmēja, ka pēckara gados tur sevi pieteikuši vairāki jauni talantīgi autori, kuriem trūkst tribīnes, trūkst lasītāja, bez kura dzejnieka izaugsme nav domājama. Raksturīgi, ka jaunie literāti neiet savu vecāko spalvas brāļu iemītās prettautiskās takas, kritiski vērtē buržuāziskā nacionālisma saindēto vidi. Vairāki literāti pelna, ka viņu daiļradi iepazīst arī dzimtenes lasītājs.*²⁵ Savukārt Andris Vējāns minēja publikācijas Padomju Latvijas presē, kurās dzimtenes lasītāji iepazīs ar atsevišķu emigrācijā dzīvojošo literātu daiļradi. *Dzejnieks vērsa plēnuma dalībnieku uzmanību uz kultūras mantojuma problēmu, aicinādams Latvijas literatūrzinātniekus rūpīgāk izstudēt emigrācijā mirušā latviešu rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa daiļradi.*²⁶ 1969. gadā Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs IV plēnumā valdes priekšsēdētājs

22. Jānis Krēsliņš. „Piezīmes par E.Eglājas-Kristsones rakstu „PSRS okupētās Latvijas rakstniekiem veltīto sarīkojumu trimdas auditorijās īpatnības”. *Jaunā Gaita* 235:35.

23. Skat. Astrīda Skurbe. „Kas mūsu rokās paliek?” (par V.Strēlerti). *Karogs* 2002,10:63-70.

24. Skat. 22. vēri, 34. lpp.

25. Sabiedrības pārstāvji vērtē padarīto, pārrunā darāmo. Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs IV plēnumā. Pārrunu gaitā. *Dzimtenes Balss* 1969.14.III.

26. Turpat.

19. Turpat, 12.lpp.

20. Teodors Zeltiņš vēstulē Valentīnam Pelēcim 1977.31.X RTMM564575

21. Anšlavs Eglītis vēstulē Valentīnam Pelēcim 1970.15.I RTMM V.Pel K20/10

Žanis Zakenfelds ziņo, ka *vairāki redzami literāti svešumā, piemēram, atklāti paziņojuši savu pozitīvo nostāju jautājumā par kultūras sakariem ar dzimteni. Viņi nebaidās atklāti pateikt, ka šie sakari nav noziegums, kā to dažkārt sludina emigrantu pašcieļtie „vadītāji”, bet vitāla nepieciešamība.*²⁷

1969. gada septembrī Rīgā no Zviedrijas ierodas Mārtiņš Ziverts noskatīties *Minhauzena precību* 200. izrādi. Izrāde bijusi ar spraiģu pacēlumu, uzņemta ar ovācijām, Vija Artmane pasniegusi Zivertam grāmatu ar visu Dailes teātra aktieru parakstītu citātu no lugas *Minhauzena precības: Ulubele, tā ir brīnišķīga sala. Lai turp nokļūtu, ir jābrauc cauri visām pasaules jūrām. Bet, tā kā zeme, kā mums zināms, ir apaļa, tad, pa otru pusi braucot, tas ir ļoti tuvu.* Pēc izrādes notikusi šajās vakariņās pie Felicitas Ertneres, kur bez Ziverta viesojušies arī Irma Laiva, režisors Jānis Zariņš, Gunārs Priede, Vitāls Oga un Zigmunds Skujiņš ar kundzi Valdu, kā atceras Skujiņš, *Ziverts noliek Raiņa dramaturģiju, piedēvējot tai Gētes sliktākās dramaturģijas ietekmes. Irma Laiva šokēta. Zivertam ar Priedi nav kontakta. Arī mūsu dramaturģu darbus viesis atsakās vērtēt, aizbildinoties ar pavirši gūtiem iespaidiem. Gulbi jā, Gulbi Ziverts slavē. Gribot negribot legendārā personība atklājas konservatīva un mazliet provinciāla. Vai, precizāk izsakoties, atklājas bremzēta attīstība.*²⁸ 1988. gadā gan Skujiņš uz Ziverta izturēšanos paraugās gluži citādi. Rūdolfa Blaumaņa 125 gadu jubilejā Brakos, saticies ar Mārtiņu Zivertu, kurš tur ieradies, ovāciju sveikts, Zigmunds Skujiņš atgādina, ka pirms gadiem tikušies pie Felicitas Ertneres, domājot, ka dramaturģis to būs piemirsis. Taču izrādās, ka viņš visu sīki un smalki atceras. Skujiņš atskārtīs, ko Zivertam nozīmē Rīgas apciemojumi: *Tajos viņš sevi uzpilda ar latviešu kultūras iespaidiem kā tukšu cisternu ar ūdeni, ko tad, pa pilītei vien izgaršodams, apdomādams un pārdzīvodams, izmalko bārajos un tukšajos svešatnes gados.*²⁹

Tā ir atziņa, kuru tikpat labi var attiecināt arī uz daudziem jo daudziem trimdas latviešiem, kas vēl padomju gados brauca uz Latviju. No trimdas literātiem te minami Valentīns Pelēcis, Velta Toma un daudzi citi.

1969. gadā žurnālā *Tilts* publicēts Māra Čaklā raksts „Mērs – zvaigzne...”. Valentīns Pelēcis Čaklajam raksta pateicības pilnu atklātnīti,

27. Turpat.

28. Skujiņš, Zigmunds. *Raksti*. 3.sēj. Rīga, 2006:423.

29. Turpat, 469.lpp.

uzsverot, ka *īstās sirdsapziņas likumi ir visā cilvēces Dzīvībā vienādi... Ar vēderu mēs mūžīgi karojam.. Paldies. Patiesi labākais, ko mūsu svešuma „patilte” saņēmusi. (...) Dzīvo un nebeidz meklēt!*³⁰ Māra Čaklā raksts ir esejsveida pārdomas par dzejas rakstīšanas būtību, procesu, pieredības sajūtu tautai kā nacionāla dzejnieka pamatvērtību. Čaklais atsaucas gan uz Raini, gan Eriku Ādamsonu, gan turku dzejnieku Nazimu Hikmetu, taču būtiskākais, ka viņš līdzās min Latvijas un trimdas dzejniekus kā latviešu dzejniekus, nevis kā divu politisko telpu iedzīvotājus: *Tieši šī sāpe, uzārdošā neapmierinātība visdažādākajās kvalitātēs un individualitātēs izteikta, man svarīga gan Imanta Ziedoņa un Mirdzas Bendrupes, Vizmas Belševicas un Jāņa Petera, gan Olafa Stumbra un Veltas Tomas, Andreja Irbes un Gunara Salīņa dzejā. Lai cik tas naivi skanētu šai superskeptiskā laikmetā, viņiem visiem ir savas pozitīvās humanitātes programmas.*³¹ Arī Māra Čaklā raksts ir pozitīvisma pilns un uzmundrinošs ar savu atziņu, ka latviešu tauta, kas karos un laikmetu pārgrozījumos zaudējusi tik daudz cilvēku, tomēr spējusi radīt tādu glezniecību, keramiku, dzeju, uzrādījusi spožas garīgās potences un dzejnieks izsaka cerību, ka šim potenciem būs lemts attīstīties.

Starp Valentīnu Pelēci un Māri Čaklo izveidojas ilgstoša un personīga sarakste. No Pelēča vēstulēm Čaklajam: *...kad pārbusoju no darba (ziemās pie ogļu nesēļentā (konveijera) – tad jūtos piegūris. Bet – Tava „Lapas balss” mani atspirdzināja. Tā ir jau otrā, nē – arī Ojāra „Aiz simtās slāpes” – labi, tā tad trešā dzeju grāmata no Latvijas, kas manās tumšajās domās ievēl kādu gaišāku vizmu...³²* Jau pēc nepilna mēneša top vēstule: *Neiet lāgā – ja Tavu „Lapas balsi” lasa bez „priekšzināšanām”. Tev rakstīju, ka man patīk, u.t.t. bet nu, ar nokavēšanos, „L. un M.” izlasīju Lijas Brīdakas vēstījumu un nācu pie atziņas, ka es ne vella neesmu sapratis no Tavas dzejas! Nu zinu, ka visā „Lapas balsi” ir tikai divas īsti vērtīgas dzejas... Tava lirika nesot viegli uztverama un varot radīt visādus pārpratumus lasītājiem. Skaidrs, ka Brīdakai taisnība. Vai tas nav pārpratums, ka es to pāris desmit nepārdomātos vārdos nosaucu par labu? Kad nu izlasīju viņas „Cilvēkam cilvēku iemāciet”, kas uzrakstīts lielās un dziļi*

30. Valentīns Pelēcis vēstulē Mārim Čaklajam 1969.25.IX RTMM M.Čak K2/7

31. „Māris Čaklais stāsta: Mērs – zvaigzne”. *Tilts* 1970, 100/101:20.

32. Valentīns Pelēcis vēstulē Mārim Čaklajam 1970.17.II RTMM M.Čak K2/11

pārdomātās dimensijās, tad tikai atskārtu, cik īsa, mazvārdīga un aprobežota ir mana slavēšana... Atzišos vaļširdīgi: Man tiešām nav Brīdakas priekšzināšanu, partejiskās izdīlīnāšanās, tādēļ arī nočiepstējos, kā tikko izšķīlies cāļītis... Nule zinu, ka Tavai dzejai ir trūkumi – un viens no smagākajiem ir Tavas „emocijas”, kas brīžam pārriet „zivju valodā”, ko pat tik erudīts sievietis nav sapratis! Arī Raiņa, Veidenbauma motīvus Tu tā pa gaisu vien tvastīji!... Par zivīm runājot, jāteic ar zvejnīeku vārdiem: Ja gribi noķert līdaku, tad klausī... , klausī, ko vecie murdu liceji saka. Bēdīgi jau ir, ka nu man Tava dzeja tik laba vairs neizliekas... P.S. Vispār, lai kādu dzejoļu grāmatu pareizi izprastu, tad apmācītiem kritiķiem par to ir jāuzraksta mazākais tikpat rindīnas prozā, bet likumsakarīgi vērtējot, pat divreiz, trīsreiz vairāk.³³

Vēl 1969.gadā spilgts notikums trimdas sabiedrībā ir Ulda Ģērmaņa grāmatas *Zili stikli, zaļi ledi*. Šajā grāmatā aprakstīti Ģērmaņa iespaidi Latvijā. Nosodošu atsauksmi par šo „ceļojuma romānu” publicējis Jānis Rudzītis laikrakstā *Latvija*. Viņš gan atzīst, ka Ģērmanis ir vienīgais, kas neslēpdamies atklāj turienes iespaidus, taču satraukumu izraisījusi autora *fainomenālā vienaldzība. Protams, objektivitātes un bezkaislīgas faktu reģistrēšanas vārdā. (...) Liekas, šo grāmatu rakstījis „zolišmens” vai pat robots, kam sirds vietā datu mašīna. Tādā kārtā okupētā dzimtene skatīta ar tikpat bezjūtīgu „objektivitāti”, it kā autors būtu nokļuvis Marokā vai Kašmirā. Un okupācijas varas funkcionāri vēroti ar tādu pašu bezkaislīgu interesi, it kā būtu darīšana ar kādu Svensonu vai Mr.Vilsonu.*³⁴

Grāmatu lasīja ne tikai trimdas latvieši, bet arī vairāki cilvēki Latvijā. Piemēram, kā liecina tā paša gada 23. februārī rakstītā Ulda Ģērmaņa vēstule Žanim Zakenfeldam, autors savu grāmatu nosūtījis uz Latviju Zakenfeldam, A.Liepam un E.Arājam (Fundamentālai bibliotēkai) un nu gaida viņu iespaidus par to. Ģērmanis arī pastāsta, ka ...*grāmata izplatījusies kā ugunsgrēks izkaltušā prērijā un izraisījusi lielas diskusijas un pārrunas (presē no tā visa maz kas redzams). Interesanti, kā laudis to uztver un izprot (daudzi to lasījuši un pārļasijuši vairākkārt). Literāti to gluži pareizi izpratuši pirmkārt kā literāru darbu (pie tam ļoti personisku un atklātu); daudzi to uzņēmuši kā vērtību pārvērtēšanu un trimdas nostājas (oficiālās) kritiku; daļai tā ir*

*„komunistu grāmata”, ko nedrīkstētu ņemt rokā.*³⁵ Piemēru iepriekšteiktajam var atrast, piemēram, Jāņa Rudzīša rakstā³⁶, kur Uldim Ģērmanim tiek pārņemta nacionālās stājas zaudēšana un fenomenāla vienaldzība pret tautas ciešanām.

Kā atzīst Uldis Ģērmanis, viņš nav cerējis uz oficiālu atzinību un apglaudivāšanu nevienā pusē. Šādu iespēju izslēdz jau mans rakstīšanas stils un t.s. objektīvais kriticismss, kas nekur un nekad nav bijis sevišķi iemīļots. (...) esmu sen samierinājies ar savu īpatnējo lomū. Apmierinājums ir ļaužu lielā interese (manas grāmatas vienmēr izpirktas un izrautas, lai arī kā „vadoši preses darbinieki” šķendējušies).³⁷

Arvien konkrētāk savu attieksmi pret oficiāliem sakariem ar Latviju pauž trimdas organizācijas. Tā 1970. gada 9./10. maijā Minsterē notiek *Daugavas Vanagu* (tekstā lietots saīsinājums: DV) slēgtā sēde, kur referents ir Vilis Arveds Hāzners. Tiek pieņemti atzinumi, kas nav publicējami: 1) savstarpējo apmeklējumu jautājums atstājams katra cilvēka sirdsapziņas, izjūtas un dzīves izpratnes izšķiršanās ziņā; 2) ikkatra ciemos braucēja pienākums ir izvairīties no stājas un darbības, kas aizvairo mūsu tautas nacionālo lepnumu un pretkomunistiska cīnītāja nostāju.

Savukārt 1971. gada 2. jūlijā Toronto pieņemtajā deklarācijā ir punkts „DV organizācijas attiecības ar tautu dzimtenē”: *Daugavas Vanagu organizācija noraida jebkāda veida sadarbību ar Maskavas komunistu varas orgāniem Latvijā, izslēdzot sakaru meklēšanu ar viņu iestādēm, kuras uzskatāmas par latviešu tautas nebrīvības un ciešanu laika lielāko ļaunumu; DV organizācija ies visus ceļus, izmantos katru iespēju un netaupīs līdzekļus, nesot arī nepieciešamos upurus, lai uzturētu sakarus ar tautu dzimtenē; DV organizācija uzskata, ka ir tikai viena latviešu tauta, kas dzīvo okupētā tēvzemē, izsūtījumu vietās un brīvajos rietumos, kurai ir kopējas sāpes par zaudēto neatkarību un kopējas cerības par zaudētās brīvības atgūšanu.*³⁸ Tātad vērojams, ka sākotnējā bezkompromisu nostāja (50. un 60.gados) ir mainījusies, uzsverot katra indivīda atbildību un tautas kā vienota veseluma pastāvēšanas mērķi.

35. Uldis Ģērmanis vēstulē Žanim Zakenfeldam, Solna 1969.23.II RTMM 560525

36. *Latvija* 1969.15.II

37. Uldis Ģērmanis vēstulē Žanim Zakenfeldam, Solna 1969.23.II RTMM 560525

38. Noraksts no Daugavas Vanagu lēmumiem. G.un A.Liepiņu privātais arhīvs Toronto, Kanāda.

33. Valentīns Pelēcis vēstulē Mārim Čaklajam 1970.11.III RTMM M.Čak K2/12

34. Rudzītis, Jānis. „Zili stikli, zaļi ledi”. *Latvija* 1969.15.II, 2.lpp.

Savukārt Latvijā KKS pielieto arvien provocējošākas metodes, trimdas latviešiem piedāvājot piedalīties Padomju Latvijas gadadienā 21.jūlijā. Imanta Lešinska referātā par 1970. un 1971. gada sasniegumiem kultūras sakaru popularizēšanā lasām, ka nozīmīgāko valdes rīkoto pasākumu vidū izceļams Padomju Latvijas 31. gadadienai veltītais sarīkojums, ...uz kuru novēlēt laimi, tālāku augšupeju savai sociālistiskajai dzimtenei, bija ieradies ap pussimta Savienoto Valstu, Kanādas un Zviedrijas latviešu no tūristu grupām, kas tajā laikā uzturējās Latvijā. Jāatzīmē arī tautu draudzībai veltītais Padomju Latvijas dzejas dienu sarīkojums, kur līdzās Padomju Latvijas dzejniekiem piedalījās viesi no Maskavas, Vācijas Demokrātiskās Republikas, Polijas, Padomju Lietuvas un Kanādas latviešu dzejniece Velta Toma.³⁹

Kā ziņo Imants Lešinskis, nozīmīgu darbu latviešu padomju dzejas popularizācijā anglosakšu zemēs veic talantīgā tulkotāja londoniete Ruta Spīrsa. 1970.-1971. gadā viņa trīs reizes uzstājusies ar latviešu padomju dzejas lasījumiem angļu universitāšu rīkotajos literārajos sarīkojumos. Ekzeteras [Exeter] Universitātes apgādā iznācis viņas tulkoto Aleksandra Čaka dzejoļu krājums. Rutas Spīrsas tulkoto latviešu padomju dzeju viņas ierosmē klausītājiem Anglijā pārraidījusī arī Britu radiokorporācija (BBC). Viņas atdzejojumi regulāri parādās angļu valodas izdevumā „Amberland”.⁴⁰

1970./1971. gadā Literatūras sekciju vada Ilgonis Bērsons, Zigmunds Skujiņš un Arvids Grigulis. Kā plēnumā norādījis Skujiņš, daļa svešumā dzīvojošo latviešu rakstnieku un žurnālistu nevēlas sadarbību patiesības gaismā, bet kādā reakcionārā emigrantu avīzē, stāstot par Veidenbauma kopsaimniecības piešķirto prēmiju prozaīkei Reginai Ezerai, literāts O.Liepiņš šo notikumu pasniedza ar neobjektīviem komentāriem, ka Latvijā rakstnieki dzīvojot materiāli sliktos apstākļos, ka pie mums trūkstot maizes. Protams, tas ir kuriozs. Tomēr šādu izdomājumu parādīšanās emigrantu laikrakstā rāda, ka objektīvām ziņām par dzīvi Latvijā ir liela nozīme svešatnes latviešu vidū.⁴¹

39. „Kultūras sakarus stiprinot.” No Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs valdes priekšsēdētāja Imanta Lešinska referāta. *Dzimtenes Balss* 1971.2.XII, 4.lpp.

40. Turpat.

41. Latvijas Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs VI plēnumā. No debatēm. *Dzimtenes Balss* 1971.2.XII, 5.lpp.

1971. gadā aizsākas Zigmunda Skujiņa un trimdas prozaīka Gunara Janovska sarakste. Sarakste bija ilga un izvērtās draudzībā. Janovskis komentējis savas izjūtas un dzelzs priekš kara situāciju: *Mēs bijām totāli noslēgti no visa tā, kas notika dzimtenē. Es, piemēram, nezinu, kad ir mirusi mana māte un kādos apstākļos. Ja es daudz maz kaut ko zinu, tad tas ir uzzināts tagad pēc daudziem gadiem. Vēstules nenasniedza savus adresātus. Pat grāmatas, kuras es sūtīju Zigmundam Skujiņam, vēlāk atradās Mišņa bibliotēkā ar visiem ierakstiem un vēlējumiem. Bija uzcelts mūris, kuram pāri es netiku. Bet tas mūris ļāva uz manu pusi nākt grāmatām un laikrakstiem, kurus es nebiju pasūtījis, bet šiem izdevumiem man neatlika laika, ne intereses tos lasīt, jo tā bija acimredzama propaganda. Un tā nu man latviešu literatūras attīstība Latvijā pēc kara ir palikusi nezināma, tāpat arī neizprasta.*⁴²

Turpinājums sekos

42. „Es rakstīju tiem, kas nāks pēc manis. Bet.” Gunara Janovska saruna ar Māri Čaklo. *Literatūra un Māksla Latvijā* 1999.23.IX.

Zīm. Ilmārs Rumpēters

Uldis Siliņš

VĀCIJĀ KARA PĒDĒJOS MĒNEŠOS

1944. gada 13. decembris. No Dancigas atmiņā kāda halle, kurā mēs tikām noņemti. Vācietes mūs baroja ar viru. Katram viens trauks. No pilsētas, kas savā laikā bija brīvosta – pirms to pievāca Hitleris, neko daudz neredzēju. Vienu nakti bija krievu uzlidojums. Trauksme. Sagājām patvertnē. Zenitartilērijas šāvienu troksnis. Sprādzienu troksnis. Beidzot divi sirēnas pūtiens. Trauksme atsaukta. Izejam ārā. Turpat pagalmā zemē ieurbusies liela nesprāgusi bumba. Arī pa dienu Dancigā nopūš trauksmi. Ir ieradies angļu *Mosquito* izlūkos. Neviens par to neuztraucas un patvertnēs neskrien. Lidmašīna lido tik augstu, ka ne zenitartilērija, ne iznīcinātāji netiek tam klāt. Moskīts tikai fotogrāfē.

Mūs ielādē vilcienā. Braucam uz rietumiem – uz Gdiņu, kā to sauc poļi, bet vācieši – par Gotenhafenu (Dieva ostu). Esam uz kādreizējā Poļu koridora zemes. Gotenhafenā dzīvojam mūra mājā, iespējams, ka tās bija kazarmas. Nezinu, cik cilvēku bijām istabā. Bija dubultgultiņas. Pirmā iepazīšanās ar *Stuhlgang* – caureju. Bija jāiet pie feldšera. Es gan teicu, ka man ir *Durchgang*... Efektīgākās zāles – ogle. Vēl atceros, ka biju paņēmis mazo Kalniņu Egilu un uzsēdinājis sev uz vēdera. Jāju, jāju rāceņus zagti... Pateicībā par rāceņiem, viņš mani pamatīgi saslapināja.

Mums bija līdz tikai *ostmarkas*, kas Vācijā nedereja. Braucu tēvam līdz uz Copotu, izprieču vietu bagātniekiem, kur viņš vietējā bankas nodaļā ar gabalu nožāvēta speķa palīdzību sekmīgi tika pie *deutschmarkām*. Aizgāju pie friziera, kur strādāja kādas četras jaunkundzes. Uz vienu, kas bija apmēram manos gadus, tā ciešāk paskatījās. Šī tūlīt skrēja saķemmēt matiņus, kam nebija nekādas vainas, un turpināja vērot mani spogulī. Nokaunējos un pametu savu rindu.

Reiz vīriešiem bija jāiet darbos – kaut kas bija jāapņēma. Tēvs bija izlēmis būt tai dienā slimis, bet mūsu komandieris, vācietis devās pārbaudīt istabas un viņa slimību neatzina par pietiekami nopietnu. Tēvs mums pievienojās, zobgaliņu atzinības saucienus sagaidījis. Nokaunējos un turējos no viņa prom. Bija problēmas ar aizdambētām tualetēm. Sacīja, ka tā esot Sāmsalas igaunņu vaina. Viņi tādas labierīcības it kā neesot redzējuši. Neatceros, cik ilgi bijām Gotenhafenā. Kādu dienu mūs atkal ielādēja vagonos. Braucām tālāk uz Parchimu, kur mūs ievietoja barakās. Tās bija pilnas ar blaktīm, kas naktīs nāca pie mums vakariņās. Katrā ziņā tās bija labāk paēdušas nekā mēs. Istabas

Autobiogrāfisko piezīmju *Atskatīties, pasmaidīt* nodaļu „Vācijā kara pēdējos mēnešos” dramaturgs, režisors un žurnālists Uldis Siliņš (skat. JG252:36 un 255:72) uzrakstījis dažus gadu desmitus pēc došanās bēgļu gaitās 1944. gada otrā pusē. Turpmāk iepazīstināsim lasītājus ar Ulža Vācijas nometņu laika atmiņām. Kvadrātiekvāvis tekstā ievietoti dažādi JG red. paskaidrojumi.

vidū bija krāsniņa, kas bija nepārtraukti jābaro. Bijām barakā diezgan liels skaits. Šī pilsētele interesēja arī Sabiedrotājiem, jo tās tuvumā bija kaut kas līdzīgs lidlaukam – faktiski liela plāva ar divām turbodinēja lidmašīnām, kas, likās, nebija sevišķi labi apsargātas, jo mēs turpat netālu mežā vācām nokaltušos zarus krāsniņ. Sargus nekur nemanīja, bet gan jau kaut kur bija.

Kādu dienu piedzīvojām *tieffligeru* [Tiefflieger – zemu lidojošas kara lidmašīnas] uzbrukumu. Nezinu, vai viņi turbo-iznīcinātājus iznīcināja, vai ne. Vēroju pa logu, kā viens iznīcinātājs drāzās pāri mūsu barakai. Tas lidoja ļoti zemu un ātri. Aiz viņa astes viena pēc otras sprāga flaka granātas. Pēc zīmēm spriežot, tā bija angļu lidmašīna. Sacīja, ka lodei pa upuri kritis kāds vecāks vīrietis. Tā nākusi caur logu. Viņš, kā zinādams, no rīta nomazgājies un apvilcis tīras drēbes. Lāģerī nebijām pārāk ilgi. Daudz tiku staigājis pa pilsēteli, caur kuru gāja mazi kanāli paplata novadgrāvja lielumā.

No Parchimas mūs nosūtīja uz kādu ciematu. Braucām ar vilcienu līdz Dēmicai [Dömitz], pēc tam ar smago mašīnu. No ciemata atceros veco Siliņu, lauksaimnieku, kurš bija pie 70, ja ne vairāk. Apprecējis savu kalponi, jaunu polieti. Viņiem bija zidainis. Nekāda radniecība ar viņu mums nebija. 1920. gadā viņš bijis Persijā, kur strādājis uz dzelzceļa. Reiz ieradies vizītē Persijas šachs. Tai brīdī Siliņam nav bijis īsti ko darīt, bet dīkā stāvēt nevar. Šis paķēris ķirku un sācis dauzīt sliedi, par ko dabūjis no šacha zelta monētu.

Mūs izvietoja pa vācu ģimenēm. Mātei un tēvam ierādīja vietu pie *Frau Pohlman*, jaukas, kalsnējas sievas.

Padsmitnieks Uldis ar mantām Parchimas nometnē

Man trāpījās veca tante, kas dzīvoja viena pati. Vīrs, izbijis SA [Sturmabteilung = trieciendaļa] kauslis, bija nolīcis karoti. Nacistu partijas (NSDAP) pārstāvis ciemā bija klībs pastmeistars. Ko nozīmē NSDAP? – *Nimm deine alte Pinsel and suche Arbeit* jeb: ņem savu veco pindzeli un meklē darbu – mazs jociņš, par ko varēja nonākt koncentrācijas nometnē. Mums atļāva nocirst zināmu skaitu priežu kurināmai malkai. Mana saimniece gan teica, ka esot apšmaukta – malkas iedots par maz. Šmaucēji, acīmredzot, bijām mēs. Kad saimniece man to minēja, aizsvilos kā kadiķis. Kā nu mācēju, pastāvēju uz to, ka neesam zagļi.

Bija ziema klāt. Gulēju aukstā, neapkurinātā istabā ledaini aukstā gultā, kamēr dabūju iesildīt. Bet pēlis bija biezs un labs. Man pienākošos produktus saņēma saimniece, kas ēdienreizēs nogrieza pāris rikas maizes, kādu desas šķēlīti un ielēja *ersatz* kafiju [Ersatzkafee = kafijas surogāts]. Ar ēšanu paknapi, bet badā nebiju. Vāciešiem bija brīnišķīgi miesnieki. Pēc desām bija jāiet uz Dēmicu, mazu pilsētiņu Elbas krastā. Daudz jau gaļas izstrādājumu nepienācās, bet tie paši bija pirmklasīgi. Apgabalā runāja „platdič” (*platdeutsch*) dialektā, no kura nekā nevarēja saprast. Kādu vakaru sēdējām ar saimnieci pie vakariņu galda. Lasīju vācu avīzi, kur par lielu pārsteigumu apbalvoto slejā ieraudzīju pulkveža Voldemāra Veisa vārdu. Pēc nāves pie Bruņinieka krusta piešķirtas arī ozollapas! Melns uz balta. Publikācijās vēl arvien lasāms, ka Veisam ir tikai Bruņinieku krusts (bez ozollapām). Reiz kļuva slavens ar to, ka biju saskaldījis visu saimnieces malkas bluku krājumu. Kad viņa bija aizbraukusi uz pilsētu, ķeros pie darba. Saimniecei atgriežoties, viss pagalmā bija pilns ar malkas pagalmēm. Viņa tūlīt aizskrēja stāstīt draudzenēm. Diemžēl biju sasvīdis un paliku slim. Kad tēvu aizsūtīja darbā uz Šverīnu [Schwerin], pārcēlos pie Polmaņa kundzes, kur gan bija jāguļ vienā gultā ar mammu, bet tas nekā – istaba bija silta, nevis tāds ledus pagrabs kā pie vecās dāmas.

Ar totālo karu vāciešiem veicās arvien sliktāk. Krievi jau Austrumprūsijā. Kurzeme vēl turas. Viena no latviešu leģiona divīzijām (15.) – pie Vācijas austrumu robežas. 19. divīzija atstāta Kurzemē, kas nogriezta un pieejama tikai pa jūras ceļu. Lietas rādās tik sliktas, ka vācieši pieļauj pat runas par Latvijas valsts atjaunošanu, kas līdz šim bija bijušas tabu. 1945. gada 20. februārī Potsdamā sanāk Latviešu Nacionālā padome ar ieceltiem tautas pārstāvjiem, ievēl Nacionālo komiteju, kas uzņemas Latvijas pagaidu valdības funkcijas. Par priekšsēdi ievēl ģenerāli Rūdolfu Bangerski. Vai tas ko mūsu dzīvē maina? Absolūti neko, bet ir jauki par to lasīt. Jau kopš 1944. gada oktobra divas reizes nedēļā iznāk laikraksts *Latvijas Balss*. Latviešu leģiona avīze saucas *Daugavas Vanagi*.

Beidzot pienāk mana „lielā diena”. 1945. gada martā tieku „iesaukts” darba dienestā, lai ar Polmana kundzes lāpstu rokās aizstāvētu Lielvāciju, no kuras lieluma maz kas palicis pāri. No mūsu ciemata vēl tiek mobilizēts Bokuma kungs, vīrs piecdesmitos, un vācu Austrumprūsijas bēgļi. Mūs ielādē vilcienā. Nevienš nesaka, uz kuriem braucam. Zinām gan, ka

uz piefronti, bet uz kuru fronti? Pie Sabiedrotajiem? Krieviem? Pēc pāris stundām kļūst skaidrs, ka braucam austrumu virzienā. Pēc ilga brauciena nonākam miestā, kas saucas Ūckermünde, kur mums ierāda guļamtelpas. Pēcpusdiena brīva. *Heil Hitler!* Ar Bokuma kungu nolemjam aiziet uz staciju apskatīties uz kartes, kur tā Ūckermünde īsti atrodas. Kad stacijas priekšelpās bijām izstudējuši karti, mūs aiztur divi vīri privātās drēbēs. Viens jautājums pēc otra. Kas mēs tādi? Ko te meklējam? Ak, atsūtīti darbos? Gribat zināt, kur atrodaties? Gribat bēgt prom?

Mēs, svētās nevainības, sakām, ka nekur negribam bēgt, tikai gribam zināt, kur esam. Mūs atlaiž un piekodina, lai tūlīt piesakāmies priekšniecībai, ko arī izdarām. Turpmāk uz staciju vairs neejam.

Ierakumu racēju kompānija ir diezgan raiba, arī viens latvietis manos gados. No Vācijas rietumdaļas kāds tēvs ar dēlu. Tēvs – mazs, melnīgsnējs, izskatās pēc Hansa Mozera [vācu komisku lomu filmaktieris]. Vācieši viņu aiz muguras sauc par *der alte Jude*. Dēls patīkams, mazliet vecāks par mani, tumšiem matiem. Tad vēl viens jauns, lecīgs vācietis manos gados, ar ko man iznāk kaušanās. Vēl pie rakšanas atsūtīti franču un kādi slāvu tautu strādnieki, kuriem darba režīms ir pavisam citādāks nekā mums „kungu rases” cilvēkiem. Reizēm viņi tiek arī sisti. Liels noteicējs ir vecais *fazāns* [frontes aizmugures administratori, saukti par *die goldenen Fasanen*] – garš, vecs, kalsnējs prūsis. Viņa asistents ir *hitlerjugends* [Hitler Jugend – jaunatnes organizācija Hitlera laikā], mazliet vecāks par mani un tievs kā diegs, ar pistoli pie sāniem. Abi uniformās. Vecais draņķis brūnā partijas uniformā. Hitlera jaunietis – melnā. Mūsu uzdevums ir nocietināt Štetinas jūras līča krastu gadījumā, ja krievi no Kolbergas puses gribētu celt pāri desantu. Kā jau bija paredzams, viss lielais darbs izrādījās velts. Krievi pārāraj fronti pie Štetinas pārceļas, gan ar lieliem zaudējumiem, pāri Oderai. Pirmo reizi izjutu, kā ir, kad nav pietiekami ko ēst. Būdam nepilngadīgs, saņēmu mazliet vairāk maizes, bet tik un tā neiznāca vairāk kā maza trīs ceturtdaļas kukuliša dienā, ko apēdu vienā reizē. Reiz vakariņās bija zivju zupa – novārīts ūdens, kur peldēja zivs un viens liels sipols. No rīta kolonnā uz darbu. Roc, roc, roc līdz pusdienas laikam. Pātraukums. Atkal roc, roc, roc līdz vakaram. Kolonnā uz mājām. Un vakarā uz mīgu. Svētdienas brīvas. Ierakumu joslā pagadās trako māja un tai pieguloša kapsētiņa, kurai jārokas cauri. Par laimi tā neiekrīt manā rajonā. Pacienti brīvi staigā pa iežogoto aploku un gaida savu kārtu. Valsts politika atļauj eitanāziju. Vai katru dienu iznes ārā pa zārkam.

Reiz viens no francūžiem pa nakti kurinājis uguni un vārījis pieneņu saknes. Mūsu komandas firers, austrumprūsis no mūsu ciemata, francūzi bija nosūdzējis – viņš, lūk, signalizējis sabiedroto lidmašīnām. Acīmredzams absurds, muļķības! Tieši tajā svētdienā ciemam cauri iet kapteiņa Rusmaņa kaujas grupa. Viena rota aizsoļo tālāk, otra apstājas pie mums. Uzzinu, ka pirmajā rotā ir mans radinieks Laimons Kalniņš. Karavīri mani aicina līdz. Rusmaņa kaujas grupa ir saformēta no tā dēvētajiem Tornas (Thorn)

grāvračiem. Viņi braucot atpakaļ uz Kurzemi karot. Iedošot man *zoldbüchu* [*Soldatenbuch* = karavīru apliecība]. Runātāji bija cerību pilni. Atrunājos, ka man rietumos ir vecāki. Karavīri aizsoļo uz Svinemindi [Swinemünde], kur viņus gaida kuģis. Kad uzzinu, ka francūzi pakārs, momentā izlemju braukt uz Kurzemi un sāku iet aizgājušās kolonnas virzienā. Izeju cauri trim žandarmu šperēm [*Sperre* = aizsprosts] bez aizturēšanas, bet kolonna vēl arvien nav redzama. Saprotu, ka tālāk iet ir izaicināt likteni. Žandarmi mani agri vai vēl aizturēs. Dodos atpakaļ, tādējādi izglābdamies no puslīdz drošas nāves. Vēlāk uzzinu, ka vienība nonākusi Kurzemē isi pirms kapitulācijas un nav izšāvusi nevienu vienīgu šāvieni uz krievu pusi. Laimons atgriezies pusdzīvs no gūstekņu nometnes Kaukāzā. Savās dienesta gaitās satieku arī ģimenes draugu (kommatu nevajag) gleznotāju Kārli Mieziiti. Vācieši viņu nogrābuši Kurzemē, partizānu apvidū, apcietinājuši kā iespējamu partizānu, ielikuši Ventspils cietumā, no kura viņš vēlāk pārsūtīts uz Vācijas darbā. Viņam kājās tikai koka tupeles, vienīgie apavi. Ja vien iespējams, viņš braukšot atpakaļ uz Latviju. Pēc kara beigām vēl apmaināmies pastkartēm. Latvijā viņš kļuvis par dekoratoru Nacionālajā operā.

Reiz man iznāk runāt ar kādu no slāvu strādniekiem – gūstekņi viņi nebija, jo netika apsargāti. Savā vientsībā saku, ka karš ir zaudēts. Zaudēts? – Nē, drīz būs uzvara. Sapratu, ka mani uzskata par provokatoru. Par tādiem izteicieniem arī pats varēju nonākt koncentrācijas nometnē. Dabūjuši dzirdēt, ka esmu no Latvijas un nerunāju krieviski, šie saka, ka es protot gan, bet tikai negribot runāt. Biju laikam pārāk tekoši pateicis: *ja nepoņimaju po ruski*. Vēl satiku trīs jaunas sievietes. Sākām runāt vāciski, tad viņas pārgāja uz perfektu latviešu valodu – drošvien Baltijas vācietes no netālā Polu koridora.

* * *

Kādu dienu mūs visus, ieskaitot francūžus, sasauca laukumā. Pie galdiņa sēž jauns SS virsnieks un aicina pieteikties brīvprātīgos. Turpat stāv arī garais fazāns. Ar viņu virsniekam izceļas skaļš disputs par to, vai fazāns sev padotos drīkst sist, vai ne (uz mums „vāciešiem” tas neattiecās). Fazāns saka, ka tos, kas pelnījuši, viņš turpinās sist, vienalga vai SS vīram tas patīk, vai ne.

Apspriežamies ar Bokumu, vai mums nevajadzētu pieteikties, jo krievi ir jau pie Štetinas un agri vai vēl tiks pāri Oderai. Tad būsim maisā. Bet, ja mums, piesakoties brīvprātīgajos, dod divas nedēļas atvaļinājuma (varbūt pat bija mēnesis) un pārtikas kuponus (*Marsh Verpflegung*), tad varētu aizbraukt no apdraudētās joslas ar vilcienu un pāris nedēļu laikā nonāktu pie Sabiedrotajiem. Bokumu pieņem bez ierunām, bet es esot tā kā par jaunu. Lepni atsku: *Das schadet nicht!* Velns bada laikā ēd arī mušas. Pierakstīja arī mani. Jutos tīri pacīlāts. Dēku gars nevienā jaunā cilvēkā nav miris. Drīz man kabatā ir papīrs, ka esmu brīvprātīgi pieteicies SS (*freiwillig gemeldet hat* – ar *Heil Hitler!* beigās). Lāpstas gan man vairs nav. To kāds bija paņēmis atpūtas brīdī. Sūdzējos fireram.

Kā tā lāpsta izskatās? – Rādu uz francūzi: *tāda kā viņam*. Firers izrauj francūzim lāpstu no rokām un iedod man. Pakratu ar galvu – tā nav mana. Firers nikni atsviež lāpstu francūzim.

Beidzot mēs abi vēlinie Lielvācijas sargi sēžam vilcienā un braucam uz rietumiem, uz Meklenburgas [Mecklenburg] apgabalu. Nedaudz vēlāk krievi pārārauji fronti pie Štetinas [Stettin]. Ūckermünde paliek maisā. Vilcieniem uz platformas ir četrstobrains *flaka* [Flak] lielgabals [zenītliegabals, t.s. fierlings = Vierling], aizsargāts ar smilšu maisiem. Arvien biežāk pasažiervilcieniem uzbrūk tā sauktās tālīdotāju lidmašīnas, kas šauj uz visu, kas vien kustas. Kad pa radio padzirdu, ka mūsu ciemats jau amerikāņu rokās, nolemju braukt uz Šverinu pie tēva. Braucām garām pilsētiņai Neubrandenburg, kur atrodas 15. divīzijas štābs. Stacija pilna ar latviešu karavīriem. Kupejā iekāpj kāds latviešu karavīrs. Vilciens apstājas stacijā, kur uz blakus sliedēm stāv *tiffliģeru* sašautas jēlspirta cisternas. Jēlspirts tek zemē. Mans čoms pietecina pilnu karavīra katliņu. Nākamā stacijā no vācu karavīriem iemainām jēlspirtu pret maizi, ko ieliekam tai pašā katliņā. Maize piesūcas ar jēlspirtu. Vēl ilgi nevaru dzert no katliņa kafiju – garšo pēc jēlspirta. Esam uz klaja lauka, kad mums uzklūp *tiffliģeri*. Vilciens apstājas. Flaks sāk šaut. Caur kupejas logu redzu ieliņojam spīdošo lodi, kas eksplodē, bet nekādu postu nenodara. Lidmašīna pārskrien mums pāri. Viens nošauts. Uzelpojam. Bet tad pamalē iedūcas pērkons. Pasažieri kā traki metas ārā no vilciena un sāk skriet prom pa lauku. Pirmais impulss skriet līdzī ir gandrīz neatvairāms, bet mēs ar draugu ātri atgūstamies un kliežam, ka tas ir tikai pērkons. Braucām tālāk. Beidzot klāt ir Šverina. Stacijā redzama vesela lokomotīvu kapsēta ar sašautiem tvaika katliem. Bet tēva tur vairs nav – aizbraucis pie mātes uz ciemu. Sēžos atkal vilcienā un braucu uz Dēmicu un no turienes naktī kājām uz ciemu. Pāri Elbas tiltam mani nelaiž apdzēries unteroficiēris, saka, ka tāds ciems tai pusē neesot. Beidzot izdodas viņu apvārdot un varu iet tālāk. Netālajā mežiņā novietots tālšāvēja lielgabals, kas gan municijas trūkuma dēļ šauts reti, toties ar lielu troksni. Amerikāņu atbilde nebūtu taupījusi arī mūs. Diendienā dzirdam, kā bombardē Magdeburgu un citas lielākās pilsētas. Prātā palicis arī viens otrs joks: *Kampfverbände über Stende, Ende, Ende!* Vai atkal parafrāzēts uzlidojumu ziņojums: *Achtung! Achtung! Über das Reichsgebiet befindet sich kein eigenes Flugzeug mehr! Ich wiederhole...* (Uzmanību! Uzmanību! Valsts gaisa telpā nav vairs palikusi neviena pati mūsu lidmašīna. Es atkārtoju...). Tā arī bija. Hitlera dzimšanas dienā [20. aprīlī] debesis ir pilnas ar amerikāņu bumbvedējiem un iznīcinātājiem, kas, baltu svītru pavadīti, nes sveicienus uz Berlīni.

Dienu no dienas gaidām, kad ieradīsies amerikāņi. Un pēkšņi viņi ir klāt. Pie mūsu mājas piestājas kājnieku bruņumašīna. Nevaru novaldīt ziņkārību un, neskatoties uz mātes protestiem, eju ārā uz sauso tualeti. Mašīna ir pilna ar amerikāņiem, liekas, viens otrs ir ierēibis. Un aromāts! Ja krievu armijai nāca līdzī sviedru smaka, tad amerikāņi ir salaistījušies ar odekolonu – ūdens un ziepju vietā. Viņi uz mani paskatās, bet

PAR INĀRU MATĪSU

Pirms nepilniem pieciem gadiem JG239 (2004) ne vienu vien lasītāju līdzī parāva Ināras Matīsas košais *Oda dūriens saulē*. Šaubu nav, līdzīgu liksmi tautās radīs šajā nr. reproducētā *Meža oga*. Pēc kļūšanas par pedagoģi (Toronto Universitātē) un darbu Kanādas vidējās izglītības sistēmā, Ināra iegūst sirdij tuvāko māksliniecisko izglītību Ontario Mākslas un dizaina koledžā (Ontario College of Art and Design). Visvairāk grupu izstādēs eksponētos viņas darbus raksturo spilgtas krāsas, organiski attīstītas primitīvas formas, nereti ietekmētas no seniem tautu ornamentiem un simboliem. Citējot mākslinieci: *mani valdzina maģiskais, primitīvais, nejausais un pretrunīgais. Viss, ko lietu uz audekla, ir pārbaudīts apziņā, filtrēts cauri manām tiksmēm un antipātījām, emocijām un atmiņām. Mēģinu uz audekla izteikt savas domas atbilstoši 21. gadsimtam*. No pagātnes mākslas pasaules lielajiem meistariem Ināru Matīsu visvairāk valdzina Matīsse, Picasso, Miró, Apels (Karel Appel), Šagals (Mark Chagall). (R.E.)

PAR GERDU ROZI

Rīgā dzimušā gleznotāja, iespiedmākslas un apgleznotu konstrukciju meistare Gerda Roze augstāko izglītību iegūst Ludviga Maksimiliāna U. (Ludwig-Maximilian-Universität) Minchenē un Kolumbijas U. (Columbia U.) Ņujorkā, kur kļūst par sociālekonomisti. Šī profesija viņu neapmierina, jo sirds un prāts tiecas uz mākslām. Attiecīgo pamatizglītību viņa iegūst pie iestājas pazīstamajā Ņujorkas mākslas studentu līgā (Art Students League of New York). Šis solis kļūst par mākslinieces karjeras sākumu un dzīves mērķi. Seko nepārtraukta papildināšanās – no angļu Čelsijas koledžas (Chelsea College) un Internacionālās grafikas skolas Venēcijā (International Graphic School of Venice) līdz vairāku mākslas zinātņu un iespieddarbu meistarū privātām studijām. Savā mākslinieces karjerā Gerda Roze, tāpat kā daudzi citi mākslinieki, izmēģinājusi dažādus stilus un novirzienus, līdz atradusi izteiksmes veidu un materiālus, kas apmierina un piepilda mākslinieciskās darbošanās jēgu. Karjeras sākumā viņa glezno reāli, tad pievēršas

neko nesaka. Priekš mums II Pasaules karš ir beidzies. Tikai gadus vēlāk man kļuva aukstas kājas – ja karš būtu ieildzies, man būtu bijis jāpiesakās pie SS autoritātēm. Pretējā gadījumā mani no dezertiera likteņa nebūtu glābuši pat mani 15 gadi. Cauri ciematam ripo amerikāņu karaspēks. Viņus jūsmīgi sveic malā stāvošās poļu un krievu laukstrādnieces. Vācieši stāigā apkārt nesmaidīgām sejām. Tēvs stāsta, ka viņam sākušies sieties klāt poļi, jo kājās bijušas aizsargu galifē bikses, bet viņu paglābusi krievu valoda. Uz ielas satieku arī Hermani, kas iznācis no ielenkuma ar vienu francūža nāvi uz sirdsapziņas, ja viņam vispār tāda ir. Paejam viens otram garām. Mums abiem ir kaut kas no sabiedrotajiem slēpjams. Es parādu savu SS cedeli jaunajam Polmanam. Viņš domā, ka labāk būtu to saplēst. Tā arī izdaru. Tagad man žēl.

Pienāk diena, kad bēgļiem ciems jāatstāj, arī latviešiem. Mūs salādē smagajās mašīnās un ved uz bēgļu savākšanas punktu. Šoferi, pa lielākai daļai nēģeri, nekaunīgi lūr uz sievietēm. Velosipēdus neļauj ņemt līdzī, kas gan uz polietēm neattiecas. Braucam garām koncentrācijas nometnes ieslodzītājiem, kuri tikko spēj kustēties. Viņus baro ar šokolādes tumi. Kad mašīna apstājas, arī mūs ar to paēdina. Atkal apstājamies. Priekšā amerikāņu militārais personāls un viens vīrietis privātā, kurš, kā liekas, pavēl mūs nogādāt pie krieviem. Toreiz Staļins amišiem vēl ir „labais onkulis Džo”, un viņi nespēj saprast, kāpēc mēs negribam braukt atpakaļ uz savu zemi. Daži no mašīnā salādētājiem atskārs, ka mūs ved austrumu virzienā – un krievi ir tikai dažu minūšu attālumā. Sākas blāusana. Šoferis, kam seržanta pakāpe, aptur mašīnu. Daži

vīrieši jau sviež savas mantas pār malu un lec ārā. Tēvs skaidro seržantam vāciski, kāpēc mēs negribam braukt. *Vai jūs domājat, ka es nemīlu savu zemi?* – viņš prasa. Nezinu, vai amerikānis kaut ko saprata, bet viņam kļūst skaidrs, ka tiekam vesti pret savu gribu. Viņš apgriez mašīnu un mēs dodamies atpakaļ – no amerikāņu apgabalu pie angļiem uz Lineburgu, uz lielām kazarmām, kas ir izejas punkts visādu tautību bēgļiem un piespieddarbu strādniekiem – holandiešiem, itāļiem, grieķiem, dienvidslāviem, francūžiem, baltiešiem, poļiem. Mazajai saujiņai latviešu ierāda vietu holandiešu novietnes bēniņos. Apakšā holandiešu kantoris un holandiešu policisti ar lentu uz rokas. Viņu uzdevums ir ķert holandiešu SS vīrus, kas varētu būt paslēpušies bēgļu barā un uzdodas par privātpersonām. Satiekam grieķu sieviešu grupiņu, kas gaida transportu atpakaļ uz Grieķiju. Kad viņas uzzina, ka esam latvieši, kāda pajauna grieķiete saka, ka bijusi Rīgā, kur viņas onkulis ir pazīstamais tabakas lieltirgotājs Maikapars. Ievēroju, ka viņām uz rokas dilba uzteotovēts numurs. Tātad Grieķijas židietes, koncentrācijas nometnes iemītnieces, kurām laimējies palikt dzīvām.

Starplaikā amerikāņi ir atdevuši savu okupēto apgabalu viņpus Elbas krieviem. Mūsu ciemats ar Frau Pohlman arī palicis krievu zonā, kamēr Lineburga iekļauta angļu zonā. Pienāk laiks arī mums doties uz kādu pastāvīgāku apmešanās vietu. Pirms tam latviešu kora koncerts. Dzied Brusubārdas koris, ar ko būsīsim vienā nometnē Alt Gargē. Alt Garge? Kur tā ir? Tieši pie krievu zonas? – Ak, tu Dievs! □

kubismam, līdz konstatē, ka vistuvākais viņai ir brīvs un abstrakts glezniecības izteiksmes veids. Roze izmēģina arī ASV pirms gadiem populāro abstrakto ekspresionismu. Tomēr pēdējos gados, sevišķi viņas iespaiddarbos, monotipijās un kologrāfijās, vērojama pilnīga glezņas uzbūves un krāsu izvēles kontrole. Kopš 1979. gada Gerdai Rozei bijis labs skaits personālizstāžu, visvairāk Ņujorkā un tās apkaimē. Rozes glezņas allaž redzamas arī diasporas latviešu mākslinieku rīkotās izstādēs. *The New York Times* kritiķis Dominiks Lombardi par Rozes abstraktajiem darbiem raksta, ka tiem piemīt izteikta vitalitāte un neparasta kompozīcija, kas rada škatītājā reizē pacēlumu un uzbudinājumu. Šī paša laikraksta un arī *SoHo Focus* mākslas kritiķis Zimmers (William Zimmer) savukārt uztver mākslinieces 2001. gadā izstādītās apgleznotās konstrukcijas kā kosmosa un bezgalības attēlojumus.

Bezpriekšmeta abstrakcijas ir manas mākslas dziļi personīga izpausme, kas dod manu darbu vērotājam brīvību izprast un atzīt, vai arī noliegt (...) manu darbu skatītājam jāpieņem tīras krāsas un formas kā vienīgais vērtējamais objekts un stils – tā Gerda Roze par savu mākslu. Labs piemērs ir 25. lpp. reproducētā monotipija Pretim gaismai.

Volde-mārs Avens

Gleznotājs un vairāku dzejas grāmatu autors Volde-mārs Avens ir JG redakcijas loceklis.

LĪGA BALODE-SVIKSS

Jau pirms mākslas skolas – pazīstamās *Parsons School of Design*, Ņujorkā – absolvēšanas (2001) Līga Balode-Svikss pie katras izdevības cenšas izpaust sevi fotogrāfijā, turklāt ar panākumiem. Viņas darbi parādās kopizstādēs Ņudžersijas (New Jersey) štatā (1996, 1997), kur viņa uzaug, arī citur, piemēram, Mineapolē (1998), Ņujorkā (1999, 2000). Pēdējos gados viņas radošais devums (www.fotograafe.com) – gan krāsās, gan arī melnbalts, lielākoties cilvēki, bet arī vide, dažbrīd poētiski fiksēta – eksponēts ne vienā vien mākslas galerijā vai salonā, visvairāk Ņujorkā (The Pyramid, 2004; The Sande Shurin Theatre, 2005; CBGB's Gallery, 2006; Southeby's, 2008), arī izstādēs Ņudžersijā, Pensilvanijā (Pennsylvania), Ohajo (Ohio). Jau no mazām dienām latviski audzinātā Līga apmeklē latviešu pamatskolu un Garezera Vasaras vidusskolu. Gan ASV austrumkrastā, gan arī pēc

pārceļšanās uz Dienvidkaliforniju aktīvi piedalās dažādos latviešu pasākumos, arī latviešu mākslinieku izstādēs ar savām mākslas fotogrāfijām – Bostonā, Čikagā, Toronto. 2001. gadā saņem ALJA's stipendiju Rīgas 800 gadu jubilejas norišu iemūžināšanai. Līgas vienmēr virkni asociāciju raisošā fotomāksla pārstāvēta arī Pasaules latviešu mākslas savienības (PLMS) pastāvīgajā izstādē „Tēvu zemei – Latvijai” Valmieras novadpētniecības muzejā. (R.E.)

Līga Balode-Svikss Klusā okeāna krastā Sandiego (San Diego) pilsētā pie Bojera (David Boyer) skulptūras *Zilo pudelju delfīnu bars (School of Blue Bottle Noses)*

Jānis Krēsliņš, Sr.

APDAIKS: ES MĪLU JŪSU LATVIETI

2009.27.1 netālu no Ipsvičas Masačūsetas palastī mūžībā aizgājis Džons Apdaiks (John Updike), viens no ievērojamākiem amerikāņu rakstniekiem, daudzu romānu, stāstu krājumu, apceru, kritiku un arī dzejoļu autors. Viņš dzimis Redingā, Pensilvānijā, 1932.18. III, tās tuvumā uzaudzis, guvis pirmo izglītību. 1954. gadā ar izcilību beidzis Harvardas Universitāti. Sākotnējo ievēribu guvis ar saviem stāstiem žurnālā *The New Yorker*, kura regulārs līdzstrādnieks viņš ir līdz savas dzīves pēdējiem brīžiem, kaut arī pats nekad nevēlējās dzīvot Ņujorkā. Atšķirībā no savas paaudzes intelektuāļiem un māksliniekiem, viņš bija ar konservatīvu noslieci. Ja arī no viņa darbiem to gluži nevar spriest, pēc pārlicības viņš bija kristietis. Vide un laiks, ko viņš apraksta ir amerikāņu vidusšķira 20.gs otrā pusē ar straujajām sociālām un politiskām pārmaiņām fonā. Klasisks šai ziņā ir viņa četru sējumu cikls *Rabbit Run* (1960), *Rabbit Redux* (1971), *Rabbit is Rich* (1981) un *Rabbit at Rest* (1990). Plašu atsaucību ieguva viņa satīriskais romāns par sieviešu atbrīvošanas kustības ietekmētām protagonistēm *The Witches of Eastwick* (1984), kura varones viņš par jaunu apraksta romānā *The*

Widows of Eastwick (2008). Vairāki Apdaika darbi ir tulkoti arī latviešu valodā. Ievēribas vērtas ir viņa daudzās apceres par mākslas vēsturi.

Zīmīgi ir aizgājējam veltītie vārdi: ne jau saturs viņa darbos ir galvenais, bet gan rakstnieka stilistiskā virtuozitāte, valodas meistarība, prasme veidot perfektus teikumus. Amerikāņu rakstniece Lorija Mūra (Lorrie Moore) savos atvadvārdos Apdaikam (*The New York Times* 2009.29.1) atceras, ka savā laikā, recenzējot viņa agrīnos stāstus, citējusi kāda (vai kādas) sava latviešu paziņas teikto, proti, lasot Apdaika darbus, pirmo reizi bijusi tāda sajūta, ka tas ir autors, kas neizgudro to, par ko raksta (*who wasn't just making things up*). Kad Apdaiks to izlasījis, viņš Lorijai Mūrai atrakstījis: *Es mīlu jūsu latvieti! (I loved your Latvian!)*. Bet kāds cits latvietis jeb „latviešu izcelsmes amerikānis”, literatūras kritiķis Svens Birkerts, pauž viedokli, ka Apdaiks pārāk ilgi bijis, tā teikt, uz skatuves un ka viņam sen bija pienācis laiks atdot vietu jaunākiem un vitalākiem talantiem (*The New York Times* 2009.1.II). □

Džons Apdaiks / John Updike

REKVIĒMS / REQUIEM

Man pēkšņi ienāca prātā:

*Ja man būtu jāmirst, neviens neteiks:
„Vai, cik žēl! Tik jauns gados, daudzsološs –
Vēl daudz neiznirtu dzelmju!”*

*Tai vietā paraustīs plecus un bez asarām acīs
Sveiks manu sen novēloto aiziešanu.*

*Daudzi minēs, es zinu:
„Es domāju ka viņš sen jau miris!”*

*Jo dzīve ir nodriskāts māneklis,
Un nāve ir īsta un tumša un milzīga.
Tās triecienu pamanīs
Nekur citur, kā tikai tās notikuma vietā.*

No dzejkrājuma *Endpoint and Other Poems* (2009). Atdzejojis Jānis Krēsliņš, Sr.

The New Yorker

VAIRĀK LATVIEŠU! – LATVIJIEŠU?

Pasaulei draud bads un civilizācijas izirums! Šāda aina vīd no nesenu uztverta *Der Spiegel* raksta¹ internetā: kopš nadīra² 1996. gadā, badā dzīvojošo cilvēku skaits pasaulē sācis atkal kāpt un turpinās kāpt – turklāt šī bada eksplozija ir saistīta ar augsto dzimstību tieši jau tagad nabagās un tehnoloģiski neatīstītās zemēs. Dzimstība, šķiet, ir apgriezti proporcionāla tautas izglītības līmenim. Izbādējušos ļaužu nemieri, civilizētās pasaules gals! Pie tam *drīz* – jau tuvākajos gadu desmitos. Pazīmes jau esot... Traki! Autoram gan ir „plāns B”, kas visticamāk var neizdoties. Bet – vienādi vai otrādi – ar ko rēķināties mūsu reti apdzīvotajai, izglītotajai un tehnoloģiski tīri labi attīstītajai, bet demogrāfiski *lejupslidošajai* Latvijai un latviešu tautai?

Nāk atmiņā politologa Alda Upmaļa raksts pēdējā *Universitas* numurā. Viņam arī savs it kā „plāns B” – kas liek acīm atvērties īpaši plati: atgādinot seno prātulu, ka „daba nemil tukšumu”, Upmalis iesaka reformēt Latvijas izglītības sistēmu, lai pusaudži jau 17 vai 18 gadu vecumā sāktu sevi uzturēt, agrāk precētos un sāktu ražot bērnus. Jau 2007. gadā viņš publicēja rakstu ar virsrakstu: „Latvieši izmirs, kamēr vidusskolā būs 12 klases”.³ Citur civilizētajā pasaulē atzītais ideāls – katram cilvēkam vismaz 12 gadu izglītības – varētu būt latviešiem nepiemērots, nevajagot visu kopēt! Vidusskola (*tātad arodskola!*) varot sagatavot darba tirgum vajadzīgos „profesionālus”. Kā šādi uzturēt *izglītotu* (šī vārda būtiskajā nozīmē) sabiedrību, nav skaidrs arī Upmalim – viņš iesaka „publisku speciālistu viedokļu apmaiņu”.

Pametu acis tīmeklī. Zema dzimstība nav tikai Latvijas, bet Eiropas problēma (mums „par laimi”, arī mūsu austrumu kaimiņam neiet labāk!). Kopš 2007. gada jaunu domu neatradu, bet interesants ir 2005. gadā profesora Pētera Zvidriņa vadībā sagatavotais Demogrāfisko **pētījumu grupas** rakstu krājums.⁴ Problēma apskatīta divos aspektos: *depupulācija* un *migrācija*. Autoriem skaidrs, ka ar dzimstības veicināšanu vien nepietiks, un ka nākotnē imigrācija neizbēgama. Jautājums tikai – kā? Polītkorekti, tie runā par darbaspēka, diskriminācijas, tautas veselības un

1. Lester Brown. „The Geopolitics of Food Scarcity”. *SpiegelOnline*, 2009.11.II, angļu valodā: <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,606937,00.html>. Skat. arī viņa grāmatu *Plan B 3.0/ Mobilizing to Save Civilization*. New York & London: W. W. Norton, 2008 (sarakstīta 2007. gadā).

2. Zemākais punkts, pretējs zenītam.

3. „Mūsu demogrāfiskās īpatnības”. *Universitas* Nr.95 (2008):11. Skat. 2007. 29. un 31.VIII *Latvijas Avīzes* rakstus tīmeklī: <http://www.svetki.lv/portal/printit/107426/0> un http://www2.la.lv/lat/latvijas_avize/jaunakaja_numura/aptauja/?doc=6191.

4. Internetā ir viss 204 lappušu sējums, tikai bez titullapas un nosaukuma! – www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_601_Demografija.pdf. Dokuments nr. UDK 314(474.3)(082), De 496. ISBN 9984-767-59-0.

sieviešu un vīriešu problēmām, tikai netieši norādot uz iespējamām ar imigrāciju saistītām kultūras problēmām. Būšot nepieciešama „uzmanīga ieceļošanas kontrole”, integrācijas veicināšana un diskriminācijas novēršana, lai neapdraudētu „sociālo vidi, drošību un politisko sistēmu.”

Lai vai kā – ne tikai, lai saglabātu valsts darbaspēku un labklājību, bet jo īpaši latviešu kultūru, valodu un garīgo mantojumu, ar dzimstības veicināšanu tiešām nepietiks. Neizbēgami – *būs* jāimportē, jāakceptē, jāintegrē, jāadoptē, jāprec – svešautieši. Daļa kļūs latvieši, citi turpinās identificēties ar dzimto tautību, daži ar abām – *latvijieši*? Par to, kā to panākt par svētību visiem, jārosina ne tikai speciālistu, bet *tautas* dzīva domu izmaiņa un sapratne – ne, kā paštrināti iemācīt jauniešiem arodus, bet gan sekojot latviešu sen pārbaudītai atziņai – „*Nē, pie prāta gaismas kļūstot, tauta zied un tauta zē!*”⁵

Juris Šlesers

5. Fr. Čelakovskis, no dziesmas „Nevis slinkojot un pūstot”, atdzejojis Juris Alunāns, komponējis Jurjānu Andrejs.

ERRATA

Slīpētie drukas velniņi tā saskādējuši Franka Gordona raksta „Lasot kļūst skumji” (*JG256*) 38. lpp. pirmās slejas trešo rindkopu, ka tā jāpārraksta pa otram lāgam, par ko *JG* red. atvainojas autoram, jo nešķīstie joda bērni to nedaris: **Raibas bija Lielās Lietuvas žīdu likteņgaitas – Lietuvas dižkunigaišu un Polijas karaļu dotās privilēģijas mijās ar gan reliģiski, gan sociāli motivētām vajāšanām un grautiņiem. Saimnieciskā mijiedarbība mijās ar sīvu konkurenci. Šajā plašajā novadā 1897. gadā piedzima *Bunds* – žīdu strādnieku kustības priekšpuls, kam bija milzu nozīme 1905. gada revolūcijas laikā (arī Latvijā) un starpkaru periodā (īpaši Polijā).** Un otrās slejas pirmās rindkopas 12. rindiņā no apakšas jābūt: **sastatīja** (nevis: saskatīja). Nejedzīgs blēņu darbs pastrādāts arī *JG255:53*, kur mazie nešķīsteņi samainījuši divu teātra leģendu fotouzņēmumus – Mildas Klētnieces (1915-2008) vietā ievietojuši viņas amata māsas Dzidras Ritenbergas (1928-2003) attēlu.

Milda Klētniece

Ziņas un neziņas no tikliem un tīmekļiem

KUR PALICIS PRUSAKS?

Sveiki sveikotāji!

Es nepacietīgi gaidu, kad tas cienījamais dzejnieks *archy prusaks* sāks svinēt uzvaras gaviļu svētkus! Iemeslu gavilēm jau ir daudz – pats ievācies Baltajā Namā, Latvijā demokrātiskā vēlēšanu procedūra nodrošināta un no sveikotājiem taisās pensionēties ievērojami zinātnieki un mācībspēki... Bez tam, visā pasaulē valūtas turpina krist, palīdzot visiem uzlabot dzīves standartu un dvēseles laimību.

Visu gaišu, Juronkulis
Juris Viksniņš <viksning@georgetown.edu>

kur tu atkal paliki
tu jau atkal vaica
es te bizoju apkart
ka apsests
mekledams edamo
esmu izsalcis
hroniski izsalcis
galu gala busu
ar mieru apest
visu ko vai zini
beigu beigas visai
pasaulei bus japazud
vispasaules
kukainisu
daznedazadigajos
zoklisos i templi
i pilsetas
taps sagrauztas
siku mazu
virusinu
negurstosajos
zobinos ha
ha ha nu es esmu
noravis savu masku
nu redzi nu
tu domaji es
biju tikai archy ne
ne es esmu anarchy
kur tu atkal paliki
tu jau atkal vaica
es verveju kukainisus
skudras tarpus lapsenes
bites tarakanus vai
ka nu jus tur nesakait
un odinus
mes gatavojam
sacelsanos pret
cilvekiem jo es esmu
deklarejis karu
pret cilvekiem

es pats busu
tas kas detones
visuvareno arditaju
atomu kas saraus
gabalos zemeslodi
es dresesu mikrobjus
kas apgazis olimpu
kur tu atkal paliki
tu jau atkal vaica
es esmu jegova un no
mana trona te uz zupas
blodas malas es
gazisu lejup
dunoso molekulu
kas satrieks kosmosu
lupatu leveros
kur tu atkal paliki
tu jau atkal vaica
tad labak vaica
kas stav ar mani
reiz bija viena skudra
viena sika skudrina plasa
tuksnesi varda timurlanga
svetas dusmas vina
noardija veselu piramidu
lai atsegtu un apestu
sessimt keninu mumijas
kas sirma senatne bija
savam kajam minusi
vinas sencus mani
kareivji ir sicini
bet tie sen jau
valda par pasauli
un tagad tie gazis
cilveci es tev radisu
ka planetas un saule
griežas ap vienu
vienigu atomu
es tev radisu ka viens
niecigs it ka nejauks

asins sarecejumins var
iepeldet tirana smadzene
liekot aiztriekt miljoniem
cilveku posta un nave un
izcelt par visu planetu
zelabas un vaimanas
uz divi tukstos gadiem
mums kukainiem ir atslega
uz ceturto dimensiju
jo tikai mes saprotam
mikroskopiskas
sikbutnites kas
majo silikona un
peldas protoplasma es
tev radisu milestibu
un naidu sadzivojam
kopa viena sunina
jo sikajas suninas
materija ir tik
smalki sadalita
ka ta ar garu
saplust visa
viena vieniga viela
kur tu atkal paliki
tu jau atkal vaica
vai nebutu labak vaicat
kurp es taisos doties
un ko es esmu iedzeris
izsaukuma zime

archy prusaks

Pierakstija Juris Žagariņš
<juris.zagarins@gmail.com>
ar pateicību Donam Mark-
visam (Don Marquis), kas
1920. gados šādas vārsmas
angļu mēlē klajā laida avīzē
The New York Sun

Tie, kas taisās pensionēties, ir cilvēki ar labu mūsdienu tirgus izprašanu! Ar dzīves standartu vairums apmierināts, par dvēseles laimību mēdz parūpēties atbildīga sociāla vide un Perkoņtēvs, Laimesmāte u.c. labie gariņi! Laimes sajūtu mazina neskaidriība par globālo stāvokli, sevišķi par ASV turpmākām rīcībām

Sagatavojies uz vētraiņu vasaru!
Uģis Bērziņš <ugis.berzins@tele2.se>

Zīm. George Herriman

Kā allaž, priecina gan bagātīgais sakāmais skopajā telpā, gan žurnāla elegantais veidols. JG256 valstsvīriem ieteicams Briežu *Platons*. Pamatīgi izvēršas pētījumi par pagājības (ne)ceļiem. Bagātīga informācijas daļa. Uz visu var attiecināt Jura Mazuša vārdus: *Šo brīdi dedzini / pret tumsu liesmā*.

Irīna, Imants, Rīgā

* * *

Ļoti labi, ka Franks Gordons iesaistīts JG līdzstrādnieku saimē. Viņš ir ne tikai interesants, bet arī objekts. Pricējās par mana klases biedra Jura Silenieka žirgtā stilā uzrakstīto Gundegas Repšes *Bāreņu nama* recenziju (JG256).

Gundars, Takomā, ASV

* * *

Nupat paliek par mazu **sīkā druka** salasišanai pat pie labas gaismas, vajag „vairojamo glāzi”.

Ernests Reinbergs, Guelph, Ontario

* * *

Uz JG 255 vāka izbrīnu izsauca Raimonda Staprāna trīs krāsu podi (..) Vai tiešām nevarēja uzlikt glītāku, Ziemsvētku laikam (..) vai arī Latvijas patstāvības 90 gadu jubilejai (..) piemērotu vāku? [Tas] ir izsmieklis pirmajai lapai – Latvijas karogam ar Raiņa vārdiem. (..) ... ko teiks [lasītāji] par šo vāku?

Mirdza Rutule, Dundas, Ontario

[telpas trūkuma dēļ] vēstule bija jāsaīsina – red.]

* * *

JG ir pašā briedumā un drošās rokās. Cerams, šīs rokas nepagurs. Tikai uz priekšu ar Dievpalīgu!

Ričs, Toronto

* * *

Lasu un gaidu katru numuru kā vēstuli no jaukiem draugiem.

Janīna Sprūdžs, Čikāgā

* * *

Ceru, ka nepiepildīsies Jāņa Petera rakstītais: *Vēl nāks piektais gads, / asins lietus līs / un visaugstākās priedes nolauzīs*. – Vispirms jāmin, ka esmu ļoti pārsteigts, ka vairums pārdomātāju ir pārsteigti par vardarbību, ko izraisīja 2009.13.I demonstrācija, mēģinot atrast visādus socioloģiskus un gandrīz marksistiskus iemeslus. Jau pirms tās internetā parādījās aicinājumi izraisīt vardarbību. Tika sniegtas pamācības kā vardarboties, pat kā gatavot Molotova kokteiļus. 15.I atkal lasīju uzaicinājumus rīkot līdzīgus grautiņus 17.I. Saņēmu pat no kāda trimdas radikāla nacionālista vēstuli, kurā tiek pieprasīta vardarbība pret Saeimu un oligarhiem. Līdz šim nekur neesmu atradis pārrunas par demonstrācijai izvēlēto datumu, kas būtībā ir 1905. gada asiņainās revolūcijas iesākuma datums. Protams, šo datumu izvēlēja arī barikāžu lie-

lās demonstrācijas sākšanai. Lai kādi arī būtu bijuši 1905.13.I demonstrācijas organizatoru Latviešu sociāldemokrātu strādnieku partijas un Ebreju Bunda koporganizācijas Federatīvās komitejas nodomi, ļoti iespējams, ka lielo asinspirti ar aptuveni 60 demonstrantu nogalināšanu izraisīja provokatori demonstrantu vidū, kas, protams, neattaisno cara policijas un bruņoto spēku pārspīlēti lielo vardarbību. Revolūcijas turpmākajā gaitā revolucionāri visbrutālākā veidā demolēja baznīcas, dedzināja muižas un revolūcijas pretinieku īpašumus, nogalināja lielu skaitu iedomāto revolūcijas pretinieku, galvenokārt latviešus, bet arī daudzus baltvāciešu muižniekus, mācītājus u.c. Šķiet, vairums latviešu joprojām nav spējusi izvērtēt Piektā gada notikumus. To nav darījuši arī pašreizējie latviešu rakstnieki. Jāmin, ka tolaik kriets skaits vēlāk pazīstamu latviešu politisku darbinieku un rakstnieku (Miķelis Valters, Jānis Akurāters, Kārlis Krūza u.c.) atbalstīja Latvijas Sociāldemokrātu savienību (kas nav Latviešu sociāldemokrātisko strādnieku partija), kura sākotnēji atbalstīja vardarbību. Ja Šnores nesenā filmā *The Soviet Story* Putins ir salīdzināts ar Staļinu, nebūtu jābrīnās, ka zināmām aprindām Krievijā, varbūt arī Latvijā, ir interese destabilizēt jau tā nestabilo Latvijas valdību un vienlaikus jau tā visai minimālo Baltijas valstu sadarbību. Zīmīgi, ka visai līdzīga savas Saeimas demolēšana šīs dienas notika arī Lietuvā. Ir arī zināms skaits radikālnacionalistisku, pārkonkrustisku politisku organizāciju, kas ne tikai sagādā Latvijai neslavu visā pasaulē, bet arī veicina uzskatus, kas veido augsni varbūtējai vardarbībai. Dīvaini, ka jau kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas daudzus pozitīvus nacionālpolitiskus pasākumus ir sakompromitējušas šādas aprindas un organizācijas, kas ir arī galīgi nespējīgas vai negribīgas izvērtēt II Pasaules kara laikā vācu bruņotos spēkos iesaistīto latviešu traģēdiju. Šīs aprindas visā visumā arī ienīst trimdas latviešus. Latviešiem ir arī jāzina, ka, diemžēl, daudziem viņu tautas brāļiem pasaulē nav visai laba slava par pastrādātajiem varas darbiem 1905. un 1919. gadā Latvijā un vēlāk Krievijā, arī vācu okupācijas gados. Tādēļ ne ar kādu Saeimas logu dauzīšanu, bibliotēkas un veikalus demolēšanas palīdzību latviešus neiecelš saulītē. Protams, 13.I ziepju vārtāji bija tikai samērā maza grupa. Gandrīz jāpiekrīt Jurim Kažam: *Nevar taisīt valdības gāšanu bez dzīvotspējīgas alternatīvas. Savādāk bardaku aizstās ar, iespējams, vēl trakāku pēcbardaku. Diemžēl Latvijā nav istas alternatīvas, ir tikai gribētāji, kas arī bija starp mierīgo bāleliņu garā rīkotā mierīgā mītiņa organizatoriem*.

Pelikāns, Ņujorkā, 2009.16.I

* * *

Esam izveidojuši nelielu grafiskā dizaina studiju un mēģinām (..) nest tādu kā dizaina gaismu Latvijā. JG ir brīnums visiem, kas par to uzzina. Manās acīs tas ir lielisks un, diemžēl, gandrīz vienīgais lieliska grafiskā dizaina paraugs, ko veidojuši latvieši.

Sandijs Ruluks, Rīgā

* * *

No labās: Māra Zandberga, Baiba Bredovska, Juris Zommers.

JBPF 2009 BALVA BREDOVSKAI

Toronto piepilsētā Hamiltonā 22.III tūdaļ pēc Laimas Muktupāvelas monoizrādes *Šampinjonu Derība* (Intas Tīroles izpildījumā) Jāņa Bieriņa Piemiņas fonda pārstāvji Māra Zandberga un Juris Zommers dara zināmu vēsti par JBPF balvas piešķiršanu (\$1 000 ASV) Toronto latviešu „pagasta” (kas ir viens no lielākajiem Ziemeļamerikā) aktīvistei Baibai Bredovskai – Hamiltonas latviešu skolas skolotājai (ar 24 gadu stāžu) un pārzinei (kopš 1994), kura nu jau 33 gadus arī vada tautas deju grupu *Vainadziņš*, kas piedalījusies ne tikai visos dziesmu svētkos mūsu planētas rietumu puslodē, bet arī leģendārajos XX Dziesmu un X Deju svētkos Rīgā (1990.30.VI-8.VII). Sevišķi nevalīga Baiba ir šogad – XIII Latviešu dziesmu svētku Kanādā vicepriekšsēde un sarīkojumu vadītāja, kam pievienojas prasīgs darbs Latviešu nacionālās apvienības Kanādā (LNAK) padomē. Jāpiebilst, ka arī meita Māra un dēls Ēriks rosīgi darbojas latviešos – dejo *Vainadziņā*, dzied, piedalās teātra uzvedumos, lasa latviešu publikācijas, droši vien arī turpat Toronto drukā likto *JG*.

JBPF balvas līdz šim saņēmuši dzejnieks un pedagogs Pēteris Cedriņš, profesori Juris Dreifelds, Valters Nollendorfs, Guntis Šmidchens un Maija Hinkle, LATV dibinātāji Jānis Valdmanis un Niks Ozoliņš, publikācijas www.torontozinas.com veidotāja Māra Gulēna, komponiste Dace Aperāne, mūzikas pedagoģe un

kordiriģente Vizma Maksīņa, Garezera Vasaras vidusskolas vadītāja Elisa Freimane, dzejniece u.c. mūzu pielūdzēja Sarma Muižniece Liepiņa.

Latvijā mirtiesas, Amatniecības kameras un, visilgāk, Latvijas radiofona darbinieks, arī Arvēda Švābes skolnieks LU, Jānis Bieriņš (1908-1987), pirms Maskavas varas atgriešanās, 1944. gada rudenī dodas bēgļu gaitās, kas viņu noved Švarcvaldes (Schwarzwald) miestā Volterdingenā (Wolterdingen), kur nelieļa bēgļu grupiņa izdod *Volterdingenas Latviešu Informācijas Biļetēnu* (1946-1948). To vada Bieriņš. Bēgļu Lielās Izklīšanas laikā (1949-1950) Jānis nonāk Toronto apkaimē, kur daudzus gadus ir kādas slimnīcas grīdu tīrītājs. Teicamā latviešu valodas prātēja vārds parādās *JG27*(1960) korektoru ailē, bet jau divus numurus vēlāk – kā *JG* galvenā redaktora Laimoņa Zandberga vietnieks. Kaut arī viņa vārdu enciklopēdijās neatrast, būdams nevis runātājs, bet Darītājs (ar lielo D), Jānis Bieriņš kļūst par vienu no žurnāla galvenajiem balstiem, smagākā darba veicējiem, kurš savu laiku, enerģiju, mīlestību un nereti arī līdzekļus atdod *JG* veidošanai – veselus 27 gadus, līdz pat izešanai veļu rijā. Pēc Bieriņa paša norādījumiem fonda mērķis ir veicināt latviešu kultūras jaunradi un pastāvēšanu. Kopš 1997. gada fondā ietilpst arī ziedojumi Zandberga piemiņai. Nākošais piešķirums paredzēts 2010. gada janvārī. Kandidātu vārdus un motivāciju iespējams sūtīt *JG* saimniecības vadītājam tālāk nodošanai JBPF valdei. (red.)

„Latvju vīra Zviedrijā” teiktajam (*JG255:62*) par bijušo karnoziedzīgo ASV līderi Bušu un viņam tolaik pakļāvīgo pārējo valsts establišmentu, kas līdz kliņķim nodzīvoja savu valsti, par amīšu alkātīgo džungļu kapitālismu, kas rauj sev līdzī arī citas pasaules valstis, kā ilustrācija labi varētu noderēt Persija (Stephen Percy) – Berklijas mākslinieka un advokāta vienā personā – popmākslas darbs, pirms nedaudziem gadiem izstādīts Kalifornijas galvaspilsētā Sakramento (Sacramento).

Misters X, Berklija (Berkeley), Kalifornijā

M Ū Ž Ī B A S L A P P U S I P Ā R Š Ķ I R
LZA goda doktors **Ābrams Feldhūns** (1915-2009), kurš **no sengrieķu** valodas latviskojis **Ēzopa**, **Lukiāna**, **Eiripīda**, **Platona**, **Ksenofonta**, **Plūtarda** darbus, **no latīņu** – **Terenciju** un **Seneku**, pārstrādājis agrāko **Merķeļa Latvieši** tulkojumu, izveidojis **Glika Jaunās Derības** tulkojuma leksikas kartotēku, darījis latviešu lasītājiem pieejamu arī **Indriķa hroniku**, un tas nebūt nav viss no viedā zinātnieka un pedagoga veikumu pūra. ●●●

Nacionālā teātra aktieris **Kārlis Sebris** (1914-2008), viens no izcilākajiem raksturlomu tēlotājiem – **Švauksts** (*Mērnīeku laikos*), **Porfirijs** (*Dostojevskas Noziegumā un sodā*), **Lēvijs** (*Raiņa Jāzepā un viņa brāļos*), **sērs Tobijs** (*Šekspīra Divpadsmitajā naktī*), **Falstafs** (*Šekspīra Henrihā IV*) u.c. Spēlējis arī filmās. ●●●

Gleznotāja, mākslas pedagoģe, Austrālijas Latviešu mākslinieku apvienības ilggadēja sekretāre, literāta **Aleksandra Zariņa** meita **Dagnija Grete** (1942-2009). Pēdējā solo izstāde Rīgas galerijā „Daugava” (1995). Pērngada Ziemsvētku 3. dienā, klātesot LV eksprezidentei, dienas gaismu ierauga lielā mērā viņas sarūpētā grāmata/albūms *Austrālijas latviešu mākslinieki*. ●●●

PBLA Balvas (2007) saņēmējs, publicists, ilggadējs **Daugavas Vanagu** Centrālās valdes priekšsēdis **Jānis Frišvalds** (1923-2009). ●●●

Raimonds Slaidiņš (1927-2008), arhitekts, interjerists, zīmētājs, gleznotājs. Vācu okupācijas gadu beigās iesaukts gaisa spēku izpalīgos, kam seko *mētāšanās pa bēgļu nometnēm Vācijā* (R.S. vārdi), trimdas turpinājums un augstākās izglītības iegūšana ASV, mācībspēka darbs, 5 gadi Saūda Arābijas arhitekta konsultāciju padomē. TZO. ●●● Arhitekts **Modris Ģelzis** (1929-2008) – kopā ar **Gunāru Birkertu** Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) projekta līdzautors, kura radošajā kontā minama Dzintaru koncertzāle, Filharmonijas koncertzāles un Valmieras teātra rekonstrukcija, Rīgas jūras ostas pasažieru stacija u.c. TZO. ●●●

Viens no redzamākajiem 20. gs. norvēģu domātājiem, intelektuālā žurnāla *Inquiry* dibinātājiem, Oslo U. profesors **Arne Næss** (1912-2009), budisma, Spinozas ētisko uzskatu un Gandija nevardarbības pētnieks, arī kaislīgs alpinists. *Viņa Dzīves filozofija: personiskas pārdomas par jūtām un prātu* Latvijā piedzīvo divus izdevumus (no norvēģu tulk. Dace Deniņa). (re)

B A L V A S – LRS Literatūras Gada balvu par mūža ieguldījumu saņem trimdas dzejniece **Astrīde Ivaska** – *par izcilu un neparasti smalku dzeju, spožu atdzeju un nerimtīgu literatūras „dzīvā rata” darbināšanu*, un

Valdis Bisenieks – *par nenovērtējamām literatūras klasikas tulkojumiem*. Gada balva dzejā piešķirta **Edvīnam Raupam** par *Putni*, prozā **Ingai Ābelei** par romānu *Paisums*, bērnu/pusaudžu literatūrā **Mairai Dobelei** par *Nepareizas dzīves skola*, beletristikas

tulkotājam **Denam Dimiņam**, literatūras vēsturniecei **Līvijai Volkovai** par *Blaumaņa zelts*, dramaturģei **Lelei Stumbrei** par lugu *Mājās* un „spilgtākajam” debitantam, dzejniekam **Andrim Ogrīnam** par *Es zvēru pie kraukļiem*. ●●● Visaugstāko LV apbalvojumu mūzikas nozarē, **Lielo mūzikas balvu**, saņem kordiriģents **Gido Kokars** par mūža ieguldījumu (skat. 63. lpp.) ●●● Pianists **Vestards Šimkus** iegūst 1. vietu un 10 000 eiro balvu 55. Starptautiskajā Marijas Kanals mūzikas konkursā (*Concurs International de Musica Maria Canals*) Barselonā, arī piedāvājumu koncertēt ar Barselonas simfonisko orķestri nākamajā koncertsezonā. Paredzētas drīzas koncertturnejas Ķīnā un ASV. ●●● Mēnesi ilgstošajā Bēthovena festivālā Bonnā pianiste **Lauma Skride** 2009.27.1 saņem speciāli pēc viņas pirksta izmēra izkaltu Bēthovena piemiņas gredzenu kā atzīnību par visspilgtāko muzicēšanu, sa-

līdzinot ar četriem vienlaikiem izvirzītiem sāncensiem.

●●● Korporācijas Talavija iedibināto dziedoņa **Paula Saksa balvu** (1 000 Ls) saņēmusi Liepājas Nacionālās operas un operstudijas **Figaro** soliste, soprāns **Inga Šļubovska**. ●●● Diriģenta **Marisa Jansona** daudzajiem apbalvojumiem pievienojas Austrijas valsts Goda krusts – par nopelniem mākslā un zinātnē. ●●● **Foundation Mérite Européen** zelta medaļu piešķir *izcilīem eiropiešiem, kuri ar saviem nopelniem palīdzējuši veidot labāku, vienotāku Eiropu*. 2009.19.III Briselē to saņem Saeimas deputāte, *Ar balles korpēm Sibīrijas* sniegos u.c. grāmatu autore **Sandra Kalniete**. ●●●

Ungārijas vēstnieks Ištviāns Mohāčs pasniedz Ungārijas ordeņa „Par nopelniem” Bruņinieka krustu **Elgai Saksei**, ungāru beletristikas, piem., *Magdas Sabo*, ilggadējai latviskotājai. ●●● Mūsdienās visslavēnākajam baltiešu teātra režisoram, lietuvietim **Oskaram Koršunovam** – ordenis un Francijas literatūras un mākslas kavaliera goda tituls no lē-

ģendārā teātra *Comédie-Française*. ●●● **Astrīdas Lindgrenas prēmiju** bērnu literatūrā (5 milj. zviedru kronu = vairāk kā pusmiljons latu) piešķir kolektīvi Gazas palestīniešu rakstnieku grupai *Tamer Institute for Community Education*. (bs) (re)

Kārlis Sebris

Dagnija Grete

Līga Balode-Svikss. *Tilžas pagastā. Latgalē* (Nikon 35 mm, 2001).

Par fotomākslinieci skat. 40. lpp.

Ināra Matīsa. *Meža oga*. Akrils uz audekla. 2008. 60 x 60 cm.

Par mākslinieci skat. 39. lpp.

Pārnesums no 46. lpp.

GRĀMATAS

DZEJĀ aptuveni pēdējā pusgadā viens no galvenajiem veicumiem, ja ne pats galvenais, ir pērngada pašas beigās „Neputna” klajā laistie **Jāņa Elsberga** (skat. JG256:3-4,26,63-64) **Panti** Rutas Mežavilkas apdarē ar trim Andras Otto fotogrāfijām. Bez 21. gs. tapušajiem dzejoļiem *Pantos* ievietota izlase no visiem iepriekšējiem dzejkrājumiem – *Vistīrākā man-ta* (1993), *Rīta kafija* (1996) un *Daugavas bulvāris* (2000). ●●● **Liāna Langa** gadu sāk ar vērā ņemamu panākumu – 2. februārī viņas dzejolis „vanagzirņi un anemones jau noziedējušas” (tulk. Ināra Cedriņa) publicēts vienā no lielākajiem un nopietnākajiem dzejas portāliem pasaulē www.poems.com, kur katru dienu ievieto viena autora vienu dzejoli, kas vēlāk lasāmi portāla arhīvā. Dzejolis ievietots arī kultūras žurnālā *Colorado Review*. Februārī iznāk arī Liānas Langas dzejas izlase latviešu un lietuviešu valodā *Vienišieji / Bezpiederīgie*. ●●● **Liānas Langas** un **Artūra Pantes** dzejdarbi iekļauti „polifoniskā” antoloģijā *European Constitution in Verse* (Eiropas konstitūcija dzejā), kur visi teksti publicēti oriģinālvalodā, kā arī tulkoti angļu, franču, vācu, holandiešu u.c. valodās. ●●● Bulgāru valodā iznāk **Aleksandra Čaka** izlase *Ogledala na v'obraženieto* (Iedomu spoguļi, atdz. Aksīnija Mihailova). ●●● Interneta antoloģijā *The Other Voices* ievietoti **Eduarda Aivara** dzejoļi (tulk. Cedriņa). ●●● Ļvivā klajā laista dzejgrāmata *Blukannja* (Maldīšanās), kur ukraiņu dzejnieks un tulkotājs **Jurijs Sadlovskis** dzejā sarunājas ar **Hermana Marģera Majevska** (1951-2001) dzejdarbiem. ●●● Divvalodu krājumā (latviešu un ungāru val.) *Vēstules Margarietiņai* ievietota **Modra Zihmaņa** mīlas lirika, kas radusies 15 gados izsūtījumā Mordovijā un Kazahstānā. ●●● **Pētera Brūvera** un **Kārļa Vērdiņa** bērnu dzejoļi publicēti antoloģijā *L'Europe en poésie. De l'école au lycée*. ●●● No latviešu beletristikas citvalodās vēl jāmin **Māras Cielēnas**, **Sandras Kalnietes** un **Ingas Gailles** darbu fragmenti bengāļu valodā (līdzās Umberto Eko, Salmana Rušdi u.c.) Bangladešā iznākošā žurnālā *Tarjamaa*.

PROZA – Apsveicama iecere ir jaunā rakstnieka **Matīsa Meijera** pirmā grāmata *Vecāsmātes lielās dienas*, kas reizē ir arī līdzekļu vākšana veco ļaužu namiem, ziedojot latu no katras pārdotās grāmatas. Grāmatā, ko iespējams iegādāties arī internetā www.vecamate.lv, asprātīgā veidā aprakstīta gandrīz neiespējama, tomēr pilnīgi reāla pārpratumu virkne, ko autors piedzīvojis Kurzemē. ●●● Ja ir vēlēšanās palasīt no visa kā mazliet, tad labi der vēl pag. g. no galē klajā nākušie **Stāsti. Prozas lasījumi klātienē un neklātienē. 2007-2008**, kuros sakopoti dzirdētie, arī periodikā publicētie atzinības cienīgi īsprozas gabali – **Ingas Ābeles**, **Andras Neiburgas**, **Noras Ikstenas**, **Gundegas Repše**, **Laimas Muktupāvelas**, **Zigmunda Skujiņa**, **Jura Zvirgzdiņa**, **Jāņa Einfelda**, **Gundara Ignata** u.c. ●●● Aizrauj pirms diviem gadiem dibinātās **Ventspils Starptautiskās Rakstnieku un tulkotāju mājas**, kurā uzturējušies vairāk nekā 215 rakstnieku un tulkotāju no trim

kontinentiem un vairāk nekā 30 valstīm, pirmā **Gada grāmata**, kurā oriģinālvalodās ievietoti šo ciemiņu darbi vai to fragmenti, arī atsauksmes un iespaidi par šeit pavadīto laiku. ●●● Kā talantīgu debiju izceļ **Gundara Ignata** stāstu krājumu *Bez jakas*, piemēram, **Gundega Repše**: *Gundars Ignats atbrīvo prozu no jebkuriem krāšņumiem, nobrāž to līdz fakta kailumam un pievieno personisko siltumu, panākot aizkustinošu īstenības redzējumu*.

VĒSTURE – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja projekta „Latviešu saknes” ietvaros Rīgas pilī atver dzelzs laikmetam veltītos **Pētījumus kursu sienatnē** (sastād. **Vitolds Muižnieks**) ar latviešu, lietuviešu un vācu zinātnieku rakstiem. ●●● **Igors Vārpa** savas trioloģijas par latviešu karavīru likteņgaitām trešajā sējumā *Latviešu karavīrs zem sarkanbaltsarkanā karoga: no pirmajām paš aizsardzības rotām līdz vienotai Latvijas armijai*, balstoties uz faktiem un tos nepolitizējot, centies objektīvi parādīt latviešu karavīru lomu dažādos cīņu posmos. Grāmatā ievietoti 83 fotouzņēmumi, 16 kauju shēmas un Latvijas militāro vienību krūšu nozīmju un apbalvojumu krāsaini attēli. Citēto dokumentu vidū atrodams **Kārļa Ulmaņa** 1940.10.VII parakstītais likums par aizsargu organizācijas likvidāciju. ●●● Latvijas prezidenta Vēsturnieku komisijas 24. sēj. *Baltijas reģiona vēsture 20. gadsimta 40.-80. gados* ar rakstiem piedalās baltiešu, poļu, krievu un baltkrievu pētnieki.

LITERATŪRZINĀTNE / VALODNIECĪBA – LU Mazajā aulā marta pēdējā nedēļā LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta paspārnē atver pirmās divas grāmatas sērijā „Salīdzināmā literatūra: Baltijas literatūra” – *Back to Baltic Memory: Lost and Found in Literature 1940-1968 un Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti*. ●●● Valodnieces **Rasmas Grīslis Heterotonu vārdnīca un Heterotonijas pētījumi** („Zinātne”), ko autores amata māsa Dr. Lalita Muižniece aplūkos vienā no nākošajiem JG nr., sastāv no vienādiem indoeiropiešu vārdiem, taču ar dažādu nozīmi, ko var dot arī atšķirīga intonācija. Apmēram 1 000 piemēriem pievienots zinātnisks apraksts un kopsavilkums angļu un krievu valodā.

TULKOJUMI NO CITVALODĀM – *Latvijas Avīzes* „Baltijas bibliotēkas sērijā” iznācis *Politiskais testaments*, kurā rakstnieka, dokumentālo filmu režisora un Igaunijas prezidenta **Lennarta Meri** dēls **Marts Meri** sakopojis sava tēva interesantākās runas un intervijas no trim Igaunijā iepriekš izdotām grāmatām – ar fotogrāfijām no ģimenes arhīva, arī no valstiski un starptautiski svarīgām tikšanās reizēm. Dzejnieka **Jāņa Petera** plašs ievads. ●●● Apmēram vienā laikā parādās disidenta, rakstnieka, bijušā Čehijas prezidenta **Vāclava Havela Vēstules Olgai** (tulk. **Rita Ruduša**), t.i., sievai no ieslodzījuma izolētā cietuma kamerā (1979-1982), kur viņš nonāk par „valsts graušānu”, respektīvi, dalību **Hartā-77**, kas prasīja no Maskavai pakļāvīgās valdības ievērot pašas parakstītās ANO cilvēktiesību normas. ●●● **Jāņa Rozes** grāmatnīca vēsta, ka pērngad vispieprasītākais bijis brazīlieša **Koelju (Paolo Coelho)** romāns *Portobello*

ragana (A Bruxa de Portobello), bet bērniem, pro-
tams, Roulingas (Joanne Rowling) *Harijs Poters un*
Nāves dāvesti (Deathly Hallows). ●● No klasikas
gada pirmajos mēnešos iznāk *Latvju teiksmu* autora,
trimdnieka *Jāņa Veseļa* (1896-1962) tulkotais na-
turālistiskais romāns *Terēza Rakēna (Thérèse Raquin,*
1867), kur *Emīls Zolā* (1840-1902) pirmoreiz pielie-
tojis savas „zinātniskās” teorijas, turklāt ielicis (paša
vārdiem) *par daudz sirds kaisles, kas varētu satraukt*
valsts prokurora kungu, bet tas nekas – daži mēneši
cietumā mani neiebidēs. ●● Brīnišķās, dau-
dzās valodās tulkotās lietuviešu rakstnieces *Jurgas*
Ivanauskaites (1961-2007) darbu latviskojumiem
pievienojas filozofiskipsiholoģiskais romāns *Placebo*
(tulk. Talridis Rullis). ●● Šimbrīžam Šanhajā un
Sanfrancisko mītošā ķīniete Enči Mina (*Anchee Min,*
1957) ierodas ASV (1984) un jau pēc 10 gadiem
laiž klajā angļu valodā autobiogrāfisku starptauti-
ku *bestselleru* par mīlestību, zaudējumu, nodevību,
izmisumu, etc. – *Sarkanā Acālīja (Red Azalea,* tulk.
Inese Lielmane), ko apbalvo ar *Carl Sandburg Literary*
Award. ●● Gita Purīņa, no angļu valodas tulko-
dama psihoterapeita un rakstnieka Ērvina D. Jaloma
(*Irvin D. Yalom*) romānu *Kāpēc Niče raudāja (When*
Nietzsche Wept), atklāj arī latviešu lasītājiem, kas
būtu noticis, ja Fridrihs Niče būtu saticies ar slaveno
psihoanalītiķi Jozefu Breieru. Pēc šī romāna uzņemta
arī filma (2007). ●● Indiešu izcelsmes amerikāņu
rakstnieka un ārsta Dīpaka Čopras (*Deepak Chopra*)
– viņš Rietumu pasaulē popularizē Austrumu gudrī-
bas – aizraujošās pasakas *Buda. Stāsts par apskaidrī-
ību (Buddha: A Story of Enlightenment)* pamatā
ir stāsts par Budu, kas lidzinās stāstam par Jēzu un
iepazīstina lasītāju ar svarīgiem budisma jēdzieniem.
●● *Salmana Rušdi* leģendārās *Sātāniskās vārsmas*
(*Satanic Verses,* tulk. Ingūna Beķere) ar urdu, hindi
un arābu jēdzienu izskaidrojumiem. ●● *Viktora*
Jerofejeva (dz. 1947), augsta ranga Parīzē stacionēta
padomju diplomāta dēla postmodernistiskais, daļēji
autobiogrāfiskais romāns *Labais Stalīns*, kam fonā
kazarmu boļševisma laiki. Savā laikā no Padomju
Rakstnieku savienības izslēgtais autors pazīstams
Rietumos arī kā literatūrkritiķis. ●● *Dumpis* uz
padomju karakuģa „Storoževoj” aprakstīts Hegberga

(*David Hagberg*) un *Borisa Gindina* grāmatā
Dumpis Rīgas ostā (arī pirms trim gadiem Janga
Gregorija un Breidena Neitsa *Storoževoj. Dumpis uz*
PSRS karakuģa 1975. gadā Rīgā).

DAŽĀDA SATURA – Sibīrijā nomērdēto piemiņai iz-
nāk grāmata ar laikmeta liecībām *Vai mirušie klu-
sē*, kurā autors *Elmārs Sīlis* dod vārdu tūkstošiem
mirušo – *tiem, kuru šodien Latvijā trūkst, lai veidotu*
taisnīgi tiesisku valsti. ●● Muzikas vēsturnie-
ka, prof. *Olģerta Grāvīša Knuts Lesiņš. Muziķis un*
literāts rosinātāja ir trimdā mirušā pianista, kompo-
nista, muzikas kritiķa, klavierpedagoģa un rakstnieka
materiālu saglabātāja, mūža pēdējo gadu kaimiņie-
ne ASV, angļu valodas skolotāja *Ruta Antons*, kura
tagad dzīvo dzimtajā Gaujienā. ●● Kādreizējā
LKP CK instruktora un *Literatūras un Mākslas* galvenā
redaktora, vēlāk Atmodas dalībnieka, *Jāņa Škapara*
dienasgrāmata (1969-1979) *Barjerskrējiens*, kas
dod nekorigētu iekšskatu Brežņeva smacīgajā stag-
nācijas laikā, kad bari pārcēnīgu cenzoru dažādos
līmeņos uzmana, lai rakstnieki un mākslinieki radītu
un runātu, nepārkāpjot padomju režīma vadlīnijas.
●● To pašu drūmo gadu izzināšanai veltīts arī
Andra Grūtupa uz dokumentiem un aculiecinieku
liecībām balstītais *Observators* – par mākslinieka
Jurģa Skulmes nonākšanu čekas nagos. Oficiālais
apsūdzības un tiesāšanas iegansts – ziņu sniegšana
par okupētajā Latvijā notiekošo latviešiem Zviedrijā,
kas tiek iespiestas Stokholmā *LSDSP mēnešrak-
stā Brīvība* zem segvārda *Obs*. Daudzu latviešu ne-
vairīšanās sadarboties ar drošības dienesta (KGB)
aģentiem liek autoram par grāmatas moto likt
Mateja evaņģēlija rindu: Daudzi tad grēkos un viens
otru nodos un nīdīs. ●● Klajā nākusi *Aidas*
Rancānes bagātīgi ar fotogrāfijām ilustrētā grāmata
Maskas un maskošanās Latvijā, kurā maskošanās
aplūkota gan no reliģiskā, gan filozofiski teorētiskā
un sociālā skatījuma. ●● *Līga Blaua* grāma-
tā *Vija Artmane. Sirdī palikušie* sakopojusi pag. g.
mūžībā aizgājušās aktrises (skat. JG255:53) sarunas
par sevi un sirdi palikušajiem skatuves partneriem.
●● Literātu, žurnālistu, sabiedrisku darbinieku
pārdomas un atmiņas par pedagoģiskām vērtībām
sakopotas krājumā *Labdien, skolotāj!* Autori visda-
žādākie: dzejniece *Anna Rancāne*, rakstnieki *Laima*
Muktupāvela, *Nora Ikstena*, *Pauls Bankovskis*,
Anda Līce, *Marina Kosteņecka*, Saeimas deputāte,
bijusī Izglītības un zinātnes ministre *Baiba Rivža*,
dramaturgs, deputāts *Pauls Putniņš*, deputāte un li-
teratūrzinātniece *Janīna Kursīte*, dramaturģe *Elde*
Stumbre, dramaturģe un rakstniece *Inga Ābele*,
pedagoģijas zinātnieks doktors *Juris Stabiņš*, žurnā-
liste, publiciste *Sallija Benfelde*, kā arī Bauskas 1.
vidusskolas skolēns *Kaspars Jansons* u.c. Izglītības
un zinātnes ministres *Tatjanas Koķes* ievads. ●●
Vēsmas Johansones sastādīto *Jaunpiebalgas Svētā*
Toma baznīca un mācītāji vienlaikus var uzskatīt par
sava veida Latvijas garīgās kultūras vēsturi. (vg)

LATVIJAS OKUPĀCIJAS MUZEJĀ
(LOM) 34 g.v. TZO kavaliera *Edvīna Šnores The*
Soviet Story (Padomju stāsts) DVD formāta (ar sub-
titriem 15 valodās) atvēršanas svētkos 25.III, kad

atklāj arī plašu izstādi par 1949. gada deportācijām, Čehijas vēstnieks Latvijā Tomāšs Pšross uzsver filmas izglītojošo nozīmi: *tā emocionāli stāsta par abiem noziedzīgākajiem 20.gs. totalitārajiem režīmiem*. Tā izrādīta Eiroparlamentā, Ukrainā, Slovēnijā, Gruzijā, ASV, Baltijas valstīs un ir iepirkta Zviedrijā, Polijā, Izraēlā.

●●● Dramaturgs un aktieris Jānis Jurkāns referē tā "Literāts un vara" (27.l), cita vidū, pamato LOM nozīmīgumu un vajadzību ar kādas žurnālistes, domājams amerikānietes, teikto: *Jā, saprotu, jūsu tautai bijis grūts liktenis – deportācijas, masu slepkavības, emigrācija... Saprotu, bet tomēr, kāpēc jūs nevērsāties pie jurista?* ●●● 18.l film režisors **Rolands Kalniņš** (*Elpojiet dziļi* - 1967; *Es visu atceros, Ričard* - 1966, rādīta kā *Akmens un šķembas*; *Ceplis* - 1972; *Akmeņainais ceļš* - 1983) referē par „Kino aizkulisēm, cenzūru, aizliegto un atļauto Padomju Latvijā”. ●●● 2009.15.l atver **Andas Līces** un **Elinas Līces** dzejoļu krājumu *Tik Tuvu Pie* – ar diviem pirmajiem vākiem, bet bez pēdējā. Tas lasāms no abiem galiem – Andas krājuma daļas pirmais dzejolis sastopas ar Elinas noslēdzošo dzejoli grāmatas vidū. (re)

M Ū Z I K A S nozares darbinieki *Atklātā vēstulē amatpersonām un sabiedrībai* (2009.3.II) pieprasa Rīgas jaunās koncertzāles projekta drīzu īstenošanu, tādas koncertzāles, kas būtu atbilstoša *akustiskiem, tehniskiem u.c. kritērijiem*. Pretējā gadījumā Latvijas profesionālās mūzikas kultūrai draudot atpazīcība no citām valstīm. Kamēr Igaunijā uzbūvētas veselas četras jaunas koncertzāles, *visā Rīgas pastāvēšanas laikā nav uzcelta neviena*. (...) *Pasauleslavenie, lielie orķestri nereti atsaka savu uzstāšanos Rīgā, un Latvijā neesot, kur uzstāties Marisam Jansonam ar viņa izcilo orķestri, (...) kurā klausīties Andra Nelsona diriģētu orķestri, (...) Baibas Skrides vai Elinas Garančas sniegumu ar Latvijas Nacionālo simfonisko orķestri utt.* Lielā mērā vainojamas tuvredzīgu politiķu ambīcijas un cīņa par varu. Diemžēl mūziķiem neesot *traktoru, ar ko bloķēt autoceļus, lai piespiestu valdību mūs uzklausīt tāpat kā zemniekus*. ●●● **Inga Kalna** debitē *Milānas Teatro alla Scala* (25.III) Hendeļa (Georg Friedrich Händel) operā *Alcina* – Alčīnas lomā, ko viņa jau agrāk dzied Hamburgas operā un Parīzes Garnjē operā. Latvijā maija vidū Kalna kļūst par donnu Annu Mocarta operā *Don Giovanni*. ●●● Vincenzo (Vincenzo) Bellīni operas *I Capuletti ed i Montecchi* Londonas Karaliskās operas jauniestudējumā **Elīna Garanča** dzied Romeo sarežģīto lomu. ●●● Gaetano Doniceti (Donizetti) liriski komiskās operas *Mīlas dzēriens (Lelisir D'amore)* jauniestudējums (rež. šveicietis Gijs Montavons) LNO diemžēl „aktuālizēts” ar jēlām mūsdienu klīšējām un kareivjiem, kuri uzriķšo uz skatuves ar lidmašīnām. ●●● Martā ļoti pozitīvas atsauksmes no publikas un preses saņēmis latviešu tenors **Aleksandrs Antonenko** – Prinča lomas atveidotājs Antonīna Dvoržaka (Dvořák) izrādē *Rusalka* (Nāra) Ņujorkas Metropolitēna operā. ●●● Aprīļa sākumā operzvaigzne **Maija Kovaļevska** debitē Bavārijas Valsts operā Minhenē Pučīni (Giacomo Puccini) *La Bohème*, atveidojot sevis iemīļoto Mimi. ●●● *Tas bija laiks, kad pirmie tautas modinātāji ar Kronvaldu Ati un Andreju Pumpuru priekšgalā tiecās pacelt tautas garu un pasludināt tai nākotnes mērķus.*

Skats no Doniceti *Mīlas dzēriena* LNO

*Ari Baumaņu Kārlis pieslēdās šai nacionālās intelīģences daļai un savu dzīvi veltīja tautas pašapziņas vairošanai – tā mūzikas zinātniece Inese Žune grāmatiņā, kas pievienota nesen klajā laistajam kompaktdiskam **Baumaņu Kārļa laiks**, kur ietverti 20 skaņraža darbi un aranžējumi korim – no Dievs, svētī Latviju! līdz Mēness ņēma Saules meitu, no Trimpulas līdz Gaudeamus igitur.* ●●● Valsts Akadēmiskais koris *Latvija* sniedzis visvairāk koncertu ārzemēs – šogad slavenajā Lucernas festivālā. ●●● Latvijas jauniešu kora „Balsis”, Ņujorkas latviešu kora, Jaunā Rīgas kamerorķestra un vairāku solistu 2008. gadā sagatavotais tvarts *Ziemassvētki sabraukuši (Christmas Joy in Latvia)* (diriģ. Andrejs Jansons) jau vairākkārt izskanējis ASV bezreklāmu publiskajā radio (NPR = *National Public Radio*) ar pieteicējas Amakeras (Julie Amacher) lietpratīgiem paskaidrojumiem par latviešu mūziku – par komponistiem un instrumentiem, īpaši, kokli. Viņas vērtējumā tvartā iekļautās kantātes *aizkustina, ir atskaņotas ar mīlestību*. (bs) (re)

T Ē L O T Ā J A M Ā K S L A – Gadu mijā galerijā „Mūrnieks”, Riharda Vāgnera ielā, **Jāņa Liepiņa** (kolēģu saukta par Džoni) studiju un zīmējumu izstāde *Mākslinieka darbnīcā*, ko ar VKK fonda atbalstu rīko LV arhīvs (LVA), kur glabājas pāri par 2 000 gleznotāja studiju, skiču, zīmējumu, uzmetumu u.c. radošo materiālu. Plašakai sabiedrībai pirmo reizi skatāmie darbi pierādā, cik rūpīgi Liepiņš strādājis pie katras gleznas kompozīcijas, detaļu izkārtojuma, tonālā izveduma, kaut arī viņa darbi šķiet uzgleznoti vienā iedvesmas mirklī (skat. JG256:71-72). ●●● 7. janvārī Ģirta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā atklāj keramiķes **Ilzes Emses-Grinbergas** izstādi *Porcelāns un...* Pētera Martinsona audzēkne strādā galvenokārt porcelānā, piedalīdamās dažādos starptautiskos simpozijos Polijā, Lietuvā u.c. Ārzemēs galvenokārt arī top viņas darbi, jo Latvijā Porcelāna fabrika diemžēl ir likvidēta. Ilze strādā dažādos porcelāna materiālos, izceldama to specifiku – gan trauslumu, gan caurspīdīgumu, izmanto arī šamotu un mālu, pielāgodama darbus materiāla īpatnībām. Piedalījusies vairāku animācijas filmu veidošanā, kuru tēlus visbiežāk veido no plastilīna. ●●● Janvārī Latvijas Mākslinieku savienības (LMS) galerijā sarīko Jelgavas mākslinieku organizācijas dibinātāja, pāragri mirušā **Gunta Strupuļa** 75 gadu jubilejas izstādi. Strupulis darbojas ne tikai glezniecībā, bet arī grāmatu ilustrācijā, plakātā u.c. mākslas veidos, un kā viens no pirmajiem uzsāk strādāt fotoreālismā, kas satuvina viņu ar klasisko (galvenokārt holandiešu) glezniecību. ●●● Gadu mijā ar „Swedbank Private

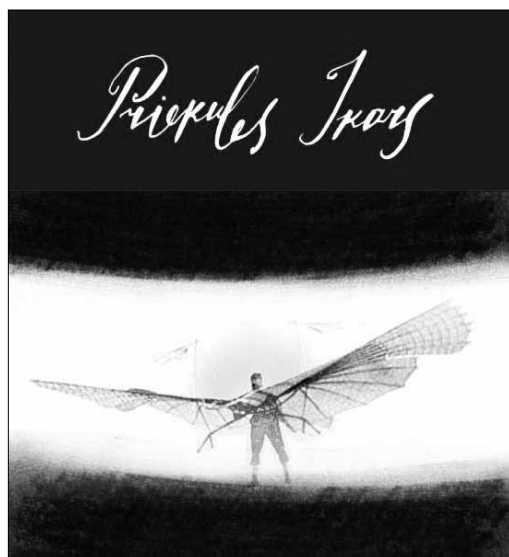
Banking" finansīalu atbalstu Agijas Sūnas galerija tradicionāli rīko konkursizstādi *Gada glezna*. Šoreiz to izvēlējās Helēna Heinrihsone, priekšroku dodot **Sigitas Daugules** darbam *Alise Aizspogulijā*, savukārt skatītāji izceļ **Vitas Mercas Liliņas**. ●●● Visu februārī Latvijas Nacionālajā Mākslas muzeja (LNMM) Mazajā zālē skatāma gleznu kolekcija no Talsu novada muzeja – ar darbiem, kas galvenokārt tapuši līdz 1940. gadu vidum. Izņēmums – **Oto Viduks**, kuram ir liela loma šīs Kurzemes pilsētas mākslas dzīvē. Starp tādū ļoti pazīstamu un iecienītu mākslinieku kā **Anša Artuma**, **Jāņa Liepiņa**, **Konrāda Ubāna**, **Ludolfa Liberta** gleznām talsinieki atved uz Rīgu arī dzan sava novadnieka **Žaņa Sūniņa** un **Fridriha Fibiga**, arī **Kārļa Neiļa** un **Fridriha Milta** darbus. Maz redzēts Latvijā ir **Jūlija Matisona** un **Margaritas Stīpnieces** veikums. Pēdējā ir pārcēlusies no Austrālijas atpakaļ uz dzimto Saldu, kur šogad svinēs 99. dzimšanas dienu. ●●● Latvijas Mākslas akadēmijas (LMA) rektors **Aleksejs Naumovs** galerijā „Daugava” sarīko gleznieciski spožu ainavu izstādi *Dzimšanas diena*, kas demonstrē viņa virtuozitāti un perfekto krāsu izjūtu. ●●● Pēc Naumova šajā pat galerijā viesojās viņa skolniece **Anna Baklāne**, kura savu ceļu un rokrakstu mākslā vēl tikai meklē, bet jau tagad nojaušams, ka viņa dod priekšroku mūsdienīgotam realīsmam. ●●● „Rīgas galerijā” gleznotājas **Ievas Iltneres** izstādē *Skaistā traušā daba* turpināta viņas pag. g. aizsāktā tēma *Astoņas istabas*, proti, *vientulība*, *mirkļa traušums*, *skaistuma zūdošā daba*, *mūžīgā tiekšanās pēc ideāla*, *skaistā un neglītā robeža*, *cilvēka esības traģikomisms*, saka pati māksliniece. ●●● LNMM izstādītie trimdā mirušā un savā laikā spožākā Argentīnas grāmatu ilustratora **Gvido Brūvera** grafikas darbi, kas atceļo no Talsu muzeja, Rīgā *iemirdzējušies kā dzelmes pērles* (Inga Brūvere). ●●● Februārī Ādolfa Alunāna memoriālajā muzejā Jelgavā sakarā ar no LVA fondiem atvestajām **Veronikas Janelsiņas** gleznām par mākslinieces

un rakstnieces daiļradi referē divi Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonda balvas ieguvēji – Dr. Viktors Hausmanis un Māris Brancis. ●●● Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja Kolonnu zālē **Daina Dagnija** eksponē kolāžas no auduma, bižutērijām u.c. materiāliem. ●●● Vairāk kā trīs mēnešus Jelgavā skatāma unikāla izstāde – no Berlīnes atvestā **Jāņa Valtera** (Vācijā viņu pazīst kā Johānu Valteru-Kurovu) un viņa skolnieku darbu kolekcija – tuvu pie 400 gleznu, kas septembrī būs skatāma Berlīnē. Lielākā daļa darbu gleznota pēc mākslinieka aizbraukšanas no Latvijas 1906.gadā un galvenokārt tapuši izbraukumos pa visu Vāciju, arī Franciju, kurp viņš devās ar saviem skolniekiem. Kaut arī LNMM glabājas darbi no šī perioda, tik lielā skaitā un tik lielā daudzveidībā viņa tēvzemē tie nav rādīti. Audzēkņu veikums savukārt apliecina, cik dziļi viņus iespaidojis skolotājs kā ainavas uztverē, tā kompozīcijā, krāsu izvēlē un pat domāšanā. ●●● 14.II Jelgavā notiek 11. Starptautiskais ledus skulptūru festivāls *Mīlestības galaktika* – 30 autori no 9 valstīm. Komandu sacensībās uzvar lietuvieši **Ķestutis Musteiķis** un **Alģirdas Bosas**, bet nelielo skulptūru grupā – Lielbritānijas tēlnieks Metjū Čaloners (**Mathew Chaloner**). Skatītāji, kas skaitāmi daudzos desmitos tūkstošu, priekšroku tomēr dod pašmāju māksliniekam Sandim Konrādam par skulptūru *Rūgta laime*. ●●● 11.II LNMM izstāžu zālē „Arsenāls” pirmo **Purviša Balvu** iegūst **Katrīna Neiburga** (skat. JG256:58-59) par darbiem *Topoloģija 29* un *Solitūde*. Blakus scenogrāfijai viņa daudz nodarbojas ar video mākslu. Vienlaicīgi tur skatāmi balvas pretendenti Ērika Boža, Andra Eglīša, Ginta Gabrāna, Helēnas Heinrihsones, Ievas Iltneres, Sarmītes Māliņas, Kristapa Kalna un Mika Mitrēvica darbi. Purviša balva radīta pēc angļu **Tērnera Balvas** principa, kurā tiek cildināti paši modernākie sasniegumi vizuālajā mākslā. ●●● Vienlaicīgi jaunie mākslinieki galerijā „Divdesmit viens” rāda savu skatījumu uz LMA dibinātāju, pirmo rektoru un tautā

Dzejniece un gleznotāja Anna Auziņa pie sava darinājuma – kritiķa un gleznotāja Viļņa Vēja portreta.

Foto: Uldis Brēdis, Diena

icienīto ainavistu Vilhelmu Purvīti. Tas ir ļoti atraktīvs, humora piesātināts skatījums uz autoritātēm mūsdienās. ●●● Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā skatāma izstāde *Konversija*. Helēna un Ivars Heinrichsoni un tekstilmākslinieki Dzintra Vilks un Egils Rozenbergs iepazīstina skatītājus ar izstādi, kas pēc Itālijas kultūras organizāciju iniciatīvas tika izveidota, lai popularizētu Latvijas mākslu, galvenokārt jaunākos darbus, Itālijā. Īpaši gribas izcelt Dzintras Vilkas dekoratīvos veidojumus, kuri liecina par mākslinieces talanta un fantāzijas plašumu. ●●● Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejā gada sākumā, pateicoties literatūrkritiķa *Rimanda Cepļa* iniciatīvai sarīkotajā vienlaikus divu mūzu – rakstniecības un glezniecības – pielūdzēju gleznu izstādē, citu vidū, redzami Jāņa Jaunsudrabiņa, Kārļa Ieviņa, Anšlava Egliša, Hildas Vikas, Birutas Skujenieces, Raimonda Staprāna, Evas Mārtužas, Harija Heislera, Laimas Muktupāvelas un vēl citu darbi. Viena no izstādītājām ir trīsdesmitgadniece *Anna Auziņa*, kritiķe un dzejkrājumu *Atšķirtie dārzī* (1995) un *Slēpotāji bucojas sniegā* (2001) autore, kuras dzejoli „Grāmata” žūrija anonīmā konkursā novērtē kā visaugstvērtīgāko un piešķir *Olivereto* (Jāņa Sudrabkalna *alter ego*) balvu dzejā *Trubadūrs uz ēzeļa*. ●●● *Vijas Celmiņas* 1,2 milj. dolāru vērtās gleznas „Nakts debesis 2” sabojātājam, Pitsburgas (Pittsburgh), ASV, Karnegi (Carnegie) mākslas muzeja sargam, krievu ekonomiskajam migrantam Timuram Serebrikovam (skat. JG255:57) jāmaksā \$245 000 soda nauda, noteikts mājas arests uz 4 gadiem un piedevām jānostrādā 500 stundas sabiedrības labā. ●●● Pie ES Padomes galvenās mitnes Briselē izstādīta Čehijas valdības pasūtītā *Davidā Cerni* veidotā 16 kv.m instalācija *Entropa* – ES valstu simboliska karte, kas sadusmojusi ne vienu vien valsti, īpaši Bulgāriju, kas atainota kā ķemertīnš, arī Slovākiju – desu Ungārijas karoga krāsās. Rumānija parādās kā Drakulas izklaides parks, Francija – streiks, Dānija – „Lego” klucīši, Vācija – autobāņu posmi, Holande – applūdis laukums, no kura rēgojas minareti, Polija – bars katoļu priesteru, kuri cīnās ar homoseksuālismu, Lietuva – uz Krieviju čurājoši pieci karavīri, Igaunijai virsū uzkārts sirpis un āmurs, bet Latvija nezināma iemesla dēļ atainota kā sniegiem klāta kalnu valsts. (mb)

Aizvadītajā TĒĀTRA sezonā skatuvisku izpaušmi radusi virkne krievu klasiķu darbu. 2009.31.I Vācijā, Esenes (Essen) *Aalto-Theater* [kas 20. gs. 80. gados celts pēc somu arhitekta, „modernisma tēva” Alvara Aalto (1898-1976) projekta] notiek *Andreja Žagara* iestudētās Aleksandra *Borodina* operas *Kņazs Igors* pirmizrāde. ●●● Valmieras Drāmas teātris sāk izrādīt Antona *Čehova Ķiršu dārzu*. *Luga atbilst šim laikam, tas ir par mums! Tā ir pirmā absurda komēdija* (..) *Latvija varēja būt ziedošs ķiršu dārzs, bet nebija* – tā Sibīrijas *Gulaga* veterāns, režisors *Oļģerts Kroders*. ●●● Dailes teātri uzvesto *Dostojevskas Spēlmani* kritiķe *Zane Radzobe* sasit lupatlēveros: *strikti ņemot, [tā] nemaz nav izrāde. Ja tam vispār ir kāds sakars ar mākslu, tad attāli, iespējams, ar vizuālo, ne teātra. Forma, kurai nav nekāda satura. Teatrāls vakuums.* (..) *No spēka, kaislībām, pretrunīgajiem bezdibeņiem, kas slēpjas* [Dostojevskai] *varņos, metaforām un gaišredzīgiem pareģojumiem par kultūru nākotni izrādē ne vēsts* (*Kultūras Diena* 2009.7.11). ●●● Februāra beigās no repertuāra noņem pēc *Dostojevskas Nozieguma un soda* motīviem tapušās *Sarunas kaimiņstābā* (rež. *Pēteris Krilovs*) un *Čehova Tēvocī Vaņu* (rež. *Eduards Freibergs*). ●●● Nacionālā teātra Aktieru zālē iestudēta *Bille* (rež. *Valdis Lūriņš*) – pēc *Vizmas Belševicas* slavenā, Latvijas kultūras kanonā iekļuvušā darba motīviem. ●●● 9.IV Mazajā Ģildē pirmizrādi piedzīvo *Baņutas Rubesas* (rež. + scenārija autore) *Benjamiņa*. *Kā dzīvot modernam cilvēkam* – protams, par Latvijas „karalpāri” Emīliju un Antonu. ●●● Dailes teātri 11.IV pirmizrāde *Māras Zālītes* un *Ulda Marhilēviča* muzikālai drāmai *Priekules Ikars* (rež. *Mihails Gruzdovs*) – par kalēju, kurš apņemas pārvarēt zemes smaguma spēku, izkaļot spārnus, kas neizkūst saulē. ●●● Jaunajā Rīgas teātrī gada sākumā izrāda *Zilākalna Martu* – par dziednieci Martu Rāceni (1908-1992), un *Vectēvu* – par laiku, kad latviešus tērpa gan vācu, gan arī krievu šinēļos. Abu režisors,

Foto: Jānis Gleizds

„iracionālā sfēras“ entuziasts **Alvis Hermanis**. ●●● **Hipnotiskais brauciens** (rež. **Viesturs Kairiņš**), ko Normunds Naumanis nodēvē par „psihodēlisku tripu“, notiek Andreja Upīša *Sūnu ciema* vietās, katrai piekabīnot kādu mūsdienu Latvijas sociopolitiski ievirzītu parādību. Programmā asprātīgi un tīrīgi iespiesta bēdīgi slavenā Finanšu ministra Slaktera intervija (Bloomberg), lai norādītu, ka ne jau pasaules ekonomiskās krīzes dēļ esam dziļā *sūdu ciemā*. Izrādes pēdējais teikums: *ak tu, razbainieks...* ●●● Tautā visumā maz zināms ir Rīgas Latviešu Biedrības namā mājvietu atradušais **Dramaturgu teātris**, kur paši autori iestudē savas lugas un tajās arī spēlē – Lelde Stumbre, Jānis Jurkāns u.c. JG redakcija ir gandarīta, ka teātri, kas tiecas pēc saturīga un nozīmīga dramatiska materiāla, paredzēts uzvest JG255-256 pirmpublicēto **Leona, Marijas un Adriana Brieža** lugu *Platons un Marija jeb trešais prāts*. (re)

KINO / FOTOGRAFĪJA – **Reiņa Kalnaella** animācijas filma *Kad āboli ripo* – pasaka par kaķa, peles un pingvīna draudzību – aprīlī piedalās ne tikai pašmāju bērnu kino festivālā „Berimora kino“, bet arī starptautiskos festivālos Grieķijā, Vācijā, Itālijā, Turcijā un ASV. ●●● **Ināras Kolmanes** dokumentālā Latvijas un Francijas kopražojuma filma **Mans vīrs Andrejs Saharovs** līdz šim demonstrēta vismaz 15 valstu TV kanālos un piedalījies vairāk nekā 25 starptautiskos kinofestivālos, kur saņemtas arī balvas. ●●● No filmas **Pēdējais Lāčplēsis** (kur mūsu episkais varonis, augšāmcēlies no Daugavas, cīnās pret Dr. Šņukura vadītajiem negatīvajiem tēliem) līdz šim pieejams tikai divu minūšu garš reklāmas rullītis, jo **Nacionālais kino centrs** nepielaidis projektu konkursam, līdz ar ko filmēšanu nācies pārtraukt (skat. www.pedejaislacplesis.lv). ●●● Latviešu inteliģences melnbaltu portretu un sieviešu aktu fotomeiņam **Gunāram Bindem** *Rīgas Mākslas telpā* notiek plaša retrospektīva izstāde (2009.30.1-8.III) un piedāvā izrādīta izstādes iniciatoras **Ināras Kolmanes** mākslas fotogrāfam veltītā dokumentālā filma *Akts*. ●●● LNMM gada sākumā notiek fotomākslinieces **Intas Rukas** personālizstāde *Amālijas iela 5a* – kura-tore Irēnes Bužinskas uzskatā tas ir *savdabīgs antropoloģisks pētījums* par nomaļu mazo ierindas cilvēku

savā dabiskajā vidē. ●●● **Vilhelma Mihailovska** izstāde *Fotogrāfija bez robežām* sastāv no latviešu un krievu kultūrdarbinieku uz audekla nodrukātiem fotoportretiem. ●●● Rīgas Birkenfelda galerijā skatāmas foto meistarū **Jāņa Gleizda** izstāde *Sapņa piepildījums* un **Ulva Alberta Camera as Passport**. ●●● **Foto Kvartāla** februāra-marta nr. iepazīstamies ar vienu no „poētiskā dokumentālā kino skolas“ pamatlicējiem **Uldi Braunu**, **Ilmāra Zvirgzda camera obscura** fotogrāfiju sēriju, jaunā multimākslinieka **Artūra Bērziņa** gotiskās subkultūras iedvesmotajām kolāžām un vācu mākslinieces **Annegretas Soltavas** „sāpīgajām“ sašūtajām fotogrāfijām. Īpaši saista **Zanes Onckules** stāstījums par sirreālismu Eiropas fotomākslā (1922-1947), kam pamatā izstāde Tallinas muzejā KUMU, kā arī raksts par Šauļu skolas nozīmi Lietuvas fotogrāfijas attīstībā. Žurnāla galvenā redaktore **Alīse Tifentāle** savukārt pievēršas amerikānim **Ričardam Avedonam**, kura fotomāksla uzskatāma par 20. gs. otrās puses Rietumu kultūrspoguļi, bet LNMM izstāžu kuratore **Irēna Bužinska** aplūko dažnedažādas manipulācijas 19. gs. fotogrāfijā. Aprīļa-maija nr. fotogrāfi Eišeniju **Annū Freimani** apcer **Alīse Tifentāle**, bet kino fotogrāfu **Ēriku Fridrihsoni** – fotovēsturnieks **Pēteris Korsaks**. Pārējos materiālos izcelti igauņu arhitektūras fotogrāfs **Arne Māsiķis** (**Maija Rudovska**), novosibirskietis **Andrejs Šaprāns** (**Jekaterina Viķuļina**), vācietis **Helmuts Ņūtons** (**Matiass Hārders**), tagad Parīzē mītošā „Leņingradas pagrīdniece“ **Valentīna Marija Tila Samarina** (**Krista Burāne**) u.c. (re)

M E D I J I – **Krakovas Jagelonu U. (Uniwersytet Jagielloński)** kopā ar Latvijas Kultūras akadēmiju, **Belgradas Mākslas U.**, **Saksijas Kultūras infrastruktūras institūtu (Görlitz)**, **Istambulas Yeditepe U.** un **Tbilisi Teātra un kino U.** laiž klajā trilingvālu (poļu, angļu, vācu) žurnālu **Kultūras manedžments**. 1. nr. trīs LKA mācībspēku raksti. ●●● No februāra **Studija**, mākslinieces **Līgas Marcinkevičas** vadībā, kļuvusi par divvalodu (latviešu un angļu) izdevumu. ●●● Ir vērts ieskatīties elektroniski pieejamās **Beļģijas**

Cher & Elton (1975). Foto: **Ulvis Alberts**

Latviešu Ziņās (*lbb@latvieshi.be*). ●●● Preses brīvībai veltītās, visā pasaulē respektu ieguvušās starptautiskās organizācijas **Reporters sans frontières / Reporters Without Borders** pārskatā par 2008. gadu no 173 valstīm **Latvija ieņem 8. vietu** un saņemto punktu ziņā atrodas vienā līmenī ar Beļģiju, Jaunzēlandi, Slovākiju, Zviedriju un Šveici. Igaunijai piešķirta 4. vieta – aiz Islandes, Luksemburgas un Norvēģijas. Lietuva paliek 17., ASV – 41. (aiz Dienvidāfrikas, Spānijas un Taivanas), bet Krievija – 141. vietā. Pēdējās trīs vietās – Turkmenistāna, Ziemeļkoreja, Eritreja.

V A L O D A – 4.IV Mazirbē tiek nodibināta no 19 Eiropas valodām sastāvošās organizācijas EBLUL Latvijas nodaļa LatBLUL. EBLUL atbalsta un koordinē mazāk lietoto valodu pieejamību un attīstību. ●●● *RLB Latviešu valodas attīstības kopa* no izvirzītajiem vārdiem *datortlauzis (hacker)*, *edrese* un *vecčaudis* par gada vārdu atzinusi *talkot*; par gada nevārdu – neveiklo liekvārdību *šis te... šo te...*, bet par spārnoto teicienu – ministra Edgara Zalāna gudrību: *pārāk liela cilvēcība sabiedrībai nav saprotama*. Finanšu ministra Ata Slaktera folklorizējušais teiciens *nasing spešl* no bēdīgi slavenās *Bloomberg TV* intervijas ieguvis naglas vārda titulu. (re)

T Ī M E K Ļ A portālā *www.letonika.lv* atrodama plašākā latviešu literatūras interneta bibliotēka ar Raiņa, Blaumaņa, Austras Skujiņas, Poruka, Janševska, Ziemeļnieka, Friča Bārdas, Ezeriņa u.c. darbiem. (re)

LATVIJAS ĀRPOLITIKAS INSTITŪTA vadību pārņēma **Andris Sprūds**, līdzšinējam galvenajam **Atim Lejiņam** aizejot pensijā un pretendējot uz iesaistīšanos „lielajā politikā”. LĀI (dib. 1992.V, mājaslapa: *www.lai.lv*) cita vidū seko Latvijas integrācijas procesiem ES un NATO, ES kopējai ārējai un drošības politikai, pievērsot īpašu vērību Baltijas valstu attiecībām ar Krievijas Federāciju. Tā sauktajās „Decembra apspriedēs” pēdējos 16 gados piedalījušās tādas starptautiski pazīstamas personības kā Bžežinskis (Zbigniew Brzezinski), Bilts (Carl Bildt), Hanteris (Robert Hunter) u.c. Finansālo atbalstu LĀI saņēmis no Zviedrijas, arī no Latvijas valdības, ES, Ziemeļu ministru padomes un vairākiem fondiem – Konrada Adenauera, Fridriha Eberta, Sorosa u.c. LĀI paspārnē publicētas vairākas grāmatas. Institūta mājvieta – LU Sociālo zinātņu fakultāte. (re)

LATVIJĀ UN TAI VISRIŅĶĪ – *Lietuvā komunistiskie simboli ir aizliegti, igauņi izvāca krievu zaldāta pieminekli no Tallinas centra bet mēs celsim pieminekļus un simbolus valstij, kas slepkavojuši mūsu tautas brāļus kopš 16. gs.* – tāda ir **Viļa Vītola** reakcija (*Latvijas Avīze* 2009.22.I) uz it kā paredzēto Krievijas čaram Aleksandram I veltīto uzvaras kolonu Rīgā un pieminekli krievu dzejniekam Aleksandram Puškinam (viņa „mūzai” Annai Kernai tāds jau esot), nevis Gunaram Astram, Ojāram Vācietim vai Mārim Čaklajam, pie kam kādreizējās runas par pieminekli Konstantīnam Čakstem totāli aplukušas. Un sakarā ar t.s. Uzvaras pieminekļa atjaunošanu: *tas ir Otrās okupācijas pieminekļi. Baigā gada atkaršanās pieminēti. Pieminekļi zemnieku slepkavošanai*

(..) 25. marta deportācijām, sveštautiešu iepludināšanai, Latvijas ekonomiskai noplicināšanai (..) **Quo vadis, Rīgas dome?** – dibināti izsaucas Vītols. ●●● Maijā uzsāka žīdu glābēja vācu okupācijas laikā **Žaņa Lipkes** (1900-1987) memoriālā muzeja būvniecība Ķīpsalā ●●● Kā cieņas un piemiņas apliecinājums 15 kritušajiem latviešu un lietuviešu partizāniem un vēlāk *Gulaga* noietnēs spīdzinātajiem līdzbiedriem, kuri 1949.17.III lles mežā izcīnīja savu pēdējo kauju ar čekas karaspēku, atjaunots **Īles pretpadomju partizānu bunkurs**. ●●● Daļa no Latvijas PSR Valsts drošības komitejas (VDR jeb KGB) nama, saukta par „**stūra māju**” (uz Brīvības un Stabu ielas stūra), iekļauta valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā – 1. stāvs, pagrabi, caurbrauktuve un divi iekšpagalmi. ●●● **Alūksnes, Gulbenes, Madonas un Balvu rajona skolēni** Rīgas Tehniskās U. prof. **Jāņa Vanaga** vadībā piedalās kultūrvēstures projektā „**Latviešu pēdas Sibīrijā un Tāļajos Austrumos**” – par savu pagastu un pilsētu izsūtīto iedzīvotāju likteņiem. ●●● 25. un 26.III atskaņo **Antonijas Apeles Radioteātri** iestudētās Leļļu teātra aktiera **Kaspāra Pūces** atmiņas par izsūtījuma gadiem *Pūcesbērna brīnišķīgie piedzīvojumi Stajinijā*. ●●● Marta otrā pusē Biznesa augstskolas „Turība” zinātnieku un politiķu diskusijās par latviešu vietu Eiropas politiskajā telpā cita vidū nolasīts Telavivā mītošā *JG* līdzstrādnieka **Franka Gordona** vēstījums, ka *būtu taisnīgi reiz nodalīt latviešu leģionā nelikumīgi mobilizētos frontiniekus no tiem dažiem policijas bataljoniem, kas kopā ar līdzīgām lietuviešu un ukraiņu vienībām piedalījās soda ekspedīcijās Baltkrievijā*. Sociāldemokrāts **Atis Lejiņš** tajā pat konferencē par visām tagadnes *politiskajām nelaimēm* vairo faktus, ka latvieši 1939./1940. gadā nav izrādījuši nekādu pretestību padomju okupācijai, un pat vēl pēc 1991. gada nodarbojušies ar *padomju modeļa atražošanu* LR pārvaldes aparātā veidošanā. ●●● 25.III debatēs EP Baltijas interešu grupas vadītājs brits **Bizlijs (Christopher Beasley)** uzsvē, ka jāgodā gan staļinisma, gan nacisma upuri, un *šajā ziņā nedrīkst būt diskriminācijas*. ●●● **Elita Veidemane** saturīgajā rakstā „Arāja dēļ nomelno visu latviešu leģionu” (*NRA* 2009.16.III) sauc atmiņā Saeimas deklarāciju (1998.29.X) attiecībā uz nepatiesajām ziņām par leģionāru cieņas patiesajiem nolūkiem, kas sakņojas nevis atbalstā Hitleram, bet gan naidā pret padomju varu – desmitiem tūkstošu Latvijas iedzīvotāju bojāejas un deportāciju izpildītāju, un, protams, valsts okupācijas īstenotāju. Turklāt, pretēji atsevišķu skaļu krievu demagogu apvainojumiem, nevienas latviešu leģionārs nevienā tiesā nav ticis apvainots kara noziegumos. *NRA* redaktores raksta pēdējā rindkopa: *9. maijā aplūkojot t.s. tēvijas kara veterānu sejas, nevilšus jādomā, kurš no šiem cilvēkiem karojis, piemēram, Austrumprūsijā, kur padomju karaspēks izkāva tūkstošiem mierīgu iedzīvotāju, nemaz nerunājot par masveida izvarošanām un marodierismu? Kurš no viņiem piedalījies Berlīnes iedzīvotāju vai poļu virsnieku un inteliģences slepkavošanā Katiņas mežos? Padomju karaspēka zvēribas ir aprakstītas daudzās grāmatās, kas baltās uz vēsturiskiem faktiem un dokumentiem. To visu apjaušot, manī ir tikai viena pārliecība: 9. maija svētki, kas katru gadu notiek pie t.s. Uzvaras pieminekļa,*

ir apkaunojums Latvijai un visiem tiem cilvēkiem, kuri cietuši no visāda veida okupantiem. ●●● Uz Dienas (14.II) jautājumu, kas tagadējo Latviju „uzbūvēja”, atbild režisors Oļģerts Kroders: *bijušie partijas un komjaunatnes darboņi, kuri nozaga partijas naudu, bijušie spekulanti, kurus krievu laikā lika cietumā, un tie visi ir tagadējie miljonāri, kas šo valsti vada...* ●●● Uz **Tatjanas Ždanokas** sūkstīšanos par Latvijā mītošajiem krieviem it kā apkaunojošo LV pilsonības eksāmenu un prasību piešķirt viņiem pilsonību automātiski, EP zālē (2009.3.II) atbild Nāciju Eiropas grupas pārstāve **Inese Vaidere**: *Latvijas Pilsonības likums ir viens no visliberālākajiem Eiropā, ikviens nepilsonis var iegūt tiesības balsot, kļūstot par pilsoni. Latvijas nepilsoņi radušies kā tiešas 50 gadu padomju okupācijas sekas. Turklāt atsevišķi politiski spēki, kas atbalsta Krievijas tā saukto tautiešu atbalsta politiku, joprojām manipulē ar šiem cilvēkiem sava politiskā kapitāla vairošanai. Viņai piebalso Nāciju Eiropas grupas deputāts **Ģirts Valdis Kristovskis**: *Liberālais Latvijas likums ikvienam ir jāvis apliecināt lojalitāti pret Latvijas valsti un Rietumu demokrātiskajām vērtībām. Rezultātā kopš 1993. gada nepilsoņu skaits ir samazinājies par 49 procentiem. Latvijas biznesa lielākā daļa pieder krievu uzņēmējiem. Tie ir argumenti, kas ļauj noraidīt sūdzības pret Latvijas valsti.* ●●● **Radio Brīvā Eiropa** (Minhenē) latgaļu programmu kādreizējās dvēseles **Valda Labinska** nodibinātā **Latgolys Bolss** (LB) kopš 2006.V raida no Daugavpils reģionālu informāciju un skaņdarbus tikai latgaliski. Radiostacijas jauno pircēju pārslēgšanās (2009.9.II) uz krievu programmām, atstājot tikai vakaru un nakti latgaļu raidījumiem, izsauc aktīvu latgaļu pretestību, ieskaitot mūziķu un dziesmu autoru aizliegumu raidstacijai atskaņot viņu darbus. LB 55 dienu garais klusums izbeidzas 25.III. *Paļdis klauseitōjim, dažaidūs akciji i koncertu organizatorim, paļdis Pastoveigōs Paleidzeibas Divmōtes aizlygumim un novenas skaitēitōjim, paļdis pašvaldeibam un vysim, kas beja dūmōs, vōrdus yn darbūs ar myusim* – tā Valdis LB ēterā. ●●● **Gatis Krūmiņš**, kura pētījumu joma ir krievu okupācijas laiks Latvijā no 1940.17.VI līdz pat neatkarības atjaunošanai 1991.VIII, LV arhīvā atradis sekojošo 1940.12.VII rakstīto dokumentu: *Valsts prezidenta sekretariāts paziņo, ka valsts prezidents K. Ulmanis, ievērojot Latvijas Sarkanās palīdzības apgādājamo skaita pēkšņu pieaugumu, šodien iemaksājis šai vajadzībai 5 000 latu, uzdodot ieskaitīt šo summu Latvijas Komunistiskās partijas pasta tekošajā rēķinā Nr. 12545 (Diena 2009.16.II)*. Esot arī dokumentāli nepierādītas ziņas par okupācijas spēku solījumu atļaut **Kārlim Ulmanim** izceļot. *Jā, pēc Vācijas uzbrukuma PSRS viņu arestēja, izvirzīja arī apsūdzību, un 1942.20.IX viņš mira Krasnovodskas cietuma slimnīcā, bet, kas zina, būtu viņam labāka veselība, varbūt viņš pēc Staļina**

Rihards Bargā

nāves īstenotu ne mazāk sekmīgu karjeru kā viņa ārlietu ministrs Munters? – jautā Krūmiņš un vienlaikus izsaka **Dienas** korespondentam Egilam Zirnim varbūtību, ka Latvijas valsti demontē ar pašu latviešu rokām, jo bez aktīvas Latvijas varas iestāžu sadarbības ar okupācijas režīmu 1940. gada jūnijā un jūlijā ātra un viegla Latvijas aneksija nebūtu iespējama. Ja 1939. gadā Latvijas tautai prasītu, vai tā vēlas pretoties Padomju Savienībai vai ielaist to bez cīņas, tauta būtu izvēlējusies pretošanos. **Taču tautas vietā tolaik lēma diktators** – tā Krūmiņš, kurš arī zina vēstīt, ka PSRS 1940. gadā, necerēdama, ka Baltijas valstis tik viegli pieņems ultimātu, bija sagatavojusies karam, bijušas pat izveidotas noietnes baltiešu karagūstekņiem. ●●● Pieprasīta **suitu etniskās kopas** iekļaušana UNESCO pasaules nemateriālās kultūras mantojuma neatliekami glābjamo vērtību sarakstā, kur līdz šim ievesti mūsu Dziesmu svētki. No četrus gs. vecā etnogrāfiskā mantojuma vispieprasītākais Latvijā ir suitu kāzu rituāls, īpaši mičošana un jaunā pāra gulētiešana. ●●● *...dzejnieki agīta draguna un ronalds briedis vienu laiku gulēja kopā un miegā tik nemierīgi grozījās, ka regulāri no rītiem modās šķērseniski pārķrituši viens pār otru, tādejādi veidojot perfektu hitleriskās Vācijas kāšķrustu. šis fakts abus nabadziņus mocīja un satrauca tik ļoti, ka viņi beigu beigās tomēr nolēma pasšķirties, ko veiksmīgi arī izdarīja. Rīgas apgabaltiesa ne tikai pieprasa atvainošanos it kā aizskartajai Agītai, bet arī samaksāt „sāpju naudu” – 2 000 Ls no literārā teksta “Tenkas” autora **Riharda Bargā**, 4 000 Ls no **Karoga** (kur „Tenkas” iespiestas 2007,8) un tikpat daudz no portāla Delfi (kur tas pārpublicētas 2007.15. IX). Literatūrzinātnieka **Arno Jundzes** komentārs: *... lēmums ir ārkārtīgi bīstams, jo būtiski aizskar mākslinieku radošo brīvību, nerunājot nemaz par faktu, ka tas apdraud arī preses brīvību Latvijā (..)* Potams, var teikt – drusciņ ir taču jādomā, ko rakstīt, bet var arī ciniski vaicāt pretī: *kopš kura laika „gulēt kopā” automātiski nozīmē, piemēram, „intīmas attiecības” (NRA 2009.23.III)*. ●●● No veikalu tīkla ELVI interneta aptaujas uzzinām, ka 57% latviešu tic, ka Lieldienās jāšūpojas, lai vasarā nedzeltu odi, bet tikai 33% uzskatā melo visi tie ļautiņi, kuri ēd olas bez sāls. (re)*

L I E T U V Ā satraukumu radījušas Saimniecības ministra Dainiusa Kreivisa (Kreivys) sarunas ar ASV biotehnoloģiju gigantu **Monsanto**, kas cenšas pārņemt savā kontrolē pasaules sēklu tirgu un īsteno ļoti agresīvu politiku attiecībā uz ģenētiski modificēto organismu izplatīšanu. Kategoriski pret ĢMO lauksaimniecības kultūru audzēšanu cinās Lietuvas vides aizsardzības ļaudis, kuri jau pirms diviem gadiem panāca aizliegumu amerikāņu firmai audzēt modificētu kukurūzu Ķedainu rajonā. (re)

I G A U N I J A S aizsardzības ministrs izsaka cerību, ka arī Latvija un Lietuva nāks pie saprāta, sekos Igaunijas paraugam un NATO ekspertu ieteikumam saglabāt **vispārējo karaklausību**, jo kritiskā brīdī ar profesionālu armiju vien nepietiktu. ●●● 2009.4.II **Somijas** Aizsardzības ministrija vēsta, ka sadarbība ar Baltijas un Skandināvijas valstīm aizsardzības jomā ir viena no valsts prioritātēm. Laba **sadarbība ar Igauniju** esot ieroču un vidējas darbības rādīusa radara gaisa telpas novērošanai iepirkšanā, arī kopīgā artilēristu, sapieru u.c. militārā personāla apmācīšanā. Kaut arī Somija ieņem 87. vietu pasaulē bruņoto spēku skaitliskā sastāva ziņā, tā esot 49. vietā pēc karavīru skaita uz 1 000 iedzīvotājiem, apsteidzot šajā rādītājā ASV, Franciju un Vāciju. Igaunija ieņem attiecīgi 136. un 69. vietu. Svarīgs faktors Somijas aizsardzības politikas veidošanas procesā esot KF, īpaši pēc norisēm Gruzijā, kas liecinājušas par Maskavas gatavību izmantot militāro spēku savu politisko mērķu sasniegšanai. ●●● Prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** 4.IV intervijā Austrijas avīzei *Der Standard*: *Mazākais, kas NATO būtu jāprasa uzticības atjaunošanai ar Krieviju, ir pastāvēt uz to, lai Krievija pārtrauc biedināt kaimiņvalstis. (...) Ir ārkārtīgi sarežģīti sadarboties, ņemot vērā, kā Krievija pagājušā gada augustā izturējās pret Gruziju – tā bija paradigmatiska izmaiņa Eiropas drošībā. Mēs turpmāk vairs nevaram uzskatīt, ka politisku mērķu vārdā Eiropā militārs iebrukums ir neiedomājams.* ●●● Gallup veiktajā aptaujā noskaidrots, ka Igaunija ir **visnerelīģiskākā valsts** pasaulē – tikai 14% cilvēku reliģija ir nozīmīga. Pirmajā piecīnēkā bez Igaunijas – Zviedrija, Dānija, Norvēģija un Čehija. (re)

U K R A I N A S prezidents **Viktors Juščenko** no radiostācijas *Eho Moskvy* (3.IV): *Runājot par „golo-domoru” (1932-1933), esmu pārliecināts, ka nācija, kas nevēlas atcerēties šī bada laikā iznīcinātos miljonus cilvēku un kas tādējādi izrāda necieņu pret saviem tēviem un vectēviem, nav cienīga, lai to atceras Dievs savā valstībā.* Staļina režīma apzināti un plānveidīgi izraisītā bada dēļ bojā iet no 3,5 līdz 7 miljoniem ukraiņu. Oficiālā Kijeva to nosauc par ukraiņu tautas genocīdu, kam, protams, nepievienojas Maskava. (re)

K R I E V I J A S F E D E R Ā C I J A (KF) 2009.4.II vienojas ar 6 bij. PSRS republikām, t.s., Kolektīvās Drošības līguma (KDL) organizācijas locekļēm – Armēniju, Baltkrieviju, Kazahstānu, Kirgiziju, Tadžikistānu un Uzbekistānu – izveidot **ātrās reaģēšanas spēkus**, kam paredzēta kopīga komandstruktūra un pastāvīga bāze KF teritorijā ar piekomandētām divām krievu gaisa desanta vienībām. KDL noslēgts kā pretsvars NATO. ●●● **Kirgizijas** prezidents **Kurmanbeks Bakijevs** pēc sarunām ar KF prezidentu Dmitriju Medvedevu, kurš apsolījis Kirgizijai kredītu un palīdzību

vairāk nekā divu miljardu ASV dolāru apmērā, pieprasa lauzt ar ASV iepriekš parakstīto līgumu un slēgt tās teritorijā izvietoto Manasas ASV gaisa spēku bāzi – svarīgu atbalsta punktu NATO karavīru apgādāšanā Afganistānā. ●●● KF Valsts domes komiteja Neatkarīgo Valstu Savienības (NVS) lietās aprīlī apspriež likumu, kura mērķis esot reaģēt uz *II Pasaules kara rezultātu pārskatīšanu, nacistu līdzgaitnieku, kolaboracionistu un nodevēju heroizāciju, kas pieņemas spēkā Igaunijā, Latvijā, Ukrainā un dažās citās jaunajās neatkarīgajās valstīs.* ●●● KF bruņoto spēku telekanālā *Zvezda*, kā uzdevums ir palīdzēt potenciālajiem 68 miljoniem skatītāju *apzināties Krievijas pagātnes varenību*, februāra vidū izrāda 7 minūtes garu sīzētu **Vēstures stundas latviešu gaumē. Fašistu meklējums** – filmētājus īpaši aizkaitinājušas „esesiešiem veltītās ekspozīcijas” LOM un Latvijas Kara muzejā. Maskavas mēram Jurijam Lužkovam piederošais TVC savukārt tieši tautas sēru dienā (25.III) izrāda **Baltija – kādas „okupācijas” vēsture** – par neizsakāmi pasakaino dzīvi padomju *varas gados*, par ķīmijas kombinātu Olainē, Pļaviņu HES, etc. ●●● Balsojot TV kanālā **Rossija** aptaujā, 524 000 KF iedzīvotāji par visdziņāko cilvēku Krievijas vēsturē atzinuši zviedru un vācu sakāvēju **Aleksandru Ņevski** (1220-1263). 2. vietā – agrārreformu īstenotājs un 1905. gada revolucionārās kustības brutāls apspiedējs **Pjotrs Stoljipins** (1862-1911). 3. vietu ar 519 000 balsīm iegūst miljoniem cilvēku likvidētājs **Staļins**, kuram kā nākošais seko slavenais dzejnieks Aleksandrs Puškins. **Quo vadis, russkij narod?** (*Quo vadis, krievu tauta?*) – jautā pazīstamais krievu kinorežisors **Nikita Mihalkovs**. ●●● 1. aprīļa naktī Sanktpēterburgā smagi apskādēts ļeņineklis – starp statujas kājām novietotais spridzeklis izrāvis turpat kvadrātmetru lielu caurumu. (re)

Par krievu vēsturnieces **JELĒNAS ZUBKOVAS** *Pribaltika i Kremļ 1940-1953* (Baltija un Kremlis) JG redakcija pievienojas tiem Latvijas zinību vīriem, kuri raksturo grāmatu kā *akadēmiskās drosmes paraugu*, īpaši ņemot vērā tās izdošanas vietu un apgādu – Moskva: Rossijskaja političeskaja enciklopedija (2008. 349 lpp). Galvenā drosminiece, protams, ir autore, vēstures zinātņu doktore, kura lasa universitātes kursu „Baltijas vēsture 20. gadsimtā” un ir saistīta ar Krievijas Zinātņu akadēmijas Krievijas Vēstures institūtu. Ignorējama mūsdienās tik pierasto Kremļa politisko konjunktūru un balstīdamās uz arhīvu dokumentiem, vēsturniece pievēršas Baltijas valstu sovjetizēšanai no 1940. gada jūnijdienām līdz „visu tautu Tēva” aiziešanai nebūtībā (1953). Zīmīgs un varbūt arī mums vērā liekams ir Zubkovas secinājums, proti, saukt 1940. gada notikumus par „okupāciju” esot aplami – jārunā par aneksiju, t.i., vardarbīgu pievienošanu, jo Staļina nodoms bijis palikt Baltijā, tā teikt, mūžīgi mūžos, kamēr okupācija nozīmējot teritorijas ieņemšanu uz

DZEJA BEZ ROBEŽŪ

Kārlis Vērdiņš. *Es. SCRIPTURA VARIA ET FABULOŠA IN LINGUA IMAGINALI ATQUE SIMPLICI DE COITU VIOLENTIA ET MIRABILIBUS REBUS GESTIS AUCTORIS AD MARE BALTICUM*. Dzejoļi 2004-2008. Rīgā: Neputns 2008. 104 lpp.

Kārļa Vērdiņa (1979) trešais dzejoļu krājums *Es* ar plašo, ne gluži pareizā latīņu valodā apakšvirsrakstu, vispirms piesaista aci. Asprātīgos mākslinieces Zanes Ernštreites zīmējumos no vāka un titullapas pretī raugās ar zvaigznājiem, astroloģiskām zīmēm un nosaukumiem apzīmēts kaila vīrieša tēls, pretī titullapai renesanses laikmeta tērpā autora portrets. Atlokāmo vāku iekšpusē grāmatā pieminēto vietu plāns. Katrs dzejoļa sākumburts rotāts ar smalki izzīmētu cilvēka tēlu senatnīgā tērpā. Izzīmētie burti grezno arī dzejoļu krājumam negaidīto amizanto „Personu un priekšmetu rādītāju”, kas var kalpot par ceļvedi *kāda Baltijas jūras krasta autora dažādajos un teiksmainajos rakstījumos*. Jau grāmatas iekārtojums piedāvā izsmalcinātu nopietni nenopietnu ceļojumu Vērdiņa „Es” pasaulē.

Dzejoļu „es” gan ne vienmēr attiecas uz autoru. Kā lieliskā priekšnesumā pierādīja aktrise Olga Dreģe grāmatas „atvēršanas” reizē, tas jo dzīvi iemiesojas gan birokrātā („Atbilde”), gan Pērā Gintā (Vēstules Solveigai), gan uz

Parīzi braucošā lauku tantukā („Parīze”), gan svētajā Pēterī un filoloģē Sintijā („Pasaka par filoloģi Sintiju”), gan *Skroderdienās Silmačos* visas sieviešu lomas pieredzējušā aktrisē („Antonija”), kas dzejoļa nobeigumā teic: *tagad ar jāņuzālēm beigās nāku no Vanagu mājām un dūšīgi dziedu, cik balss vēl ļauj, / bet pēc izrādes vienmēr aiznesu puķes pie sava Alekša kapa*.

Lielākā daļa dzejoļu rakstīti t.s. dzejprozā, tikpat labi tās varētu būt mazas impresijas vai īsi stāstījumi, kam tomēr dzejas valodas plūdums: *Ar tēti runājāmieš viņa vecā, visvisādām mantām pilnā mājā. / Viņš jautāja: „Kad nomiršu, kur paliks mani aparāti, / darbarīki, citi vecie dzelži?” / Es atbildēju: „Tajā pašā vietā, / kur kādreiz nokļūs visas manas grāmatas („Mēs 3”).* Dzejas pavediens rit no tēla tēlā, saturot dzejoli grodā vienībā. Piemēram, krājuma tituldzejoļi: *...aknas, plaušas un nieres riņķo ap manu sirdi, zvēro un deg. / Daudz mazu zvaigžņu pukst manī dzalkstīdamas, šūpojas, krīt. /... Jūtu – daudz mazu pilsētu riņķo ap Rīgu spiegdamas, drebinādamās salā. / Ik mirkli es zaudēju milzīgu daudzumu enerģijas un siltuma. Tāpēc griebu, lai tu lēzenos lokos riņķo ap mani. Saistoša kustību un maņu virzība: *riņķo - zvēro - deg - dzalkstīdamas // drebinādamās - zaudēju enerģiju, siltumu - riņķo*.*

Dzejoļi sadalīti četrās nodaļās: „Cimdiņš”, „Atmiņas no tautiskā laikmeta”, „Vēstules”,

laiku. Gan savā starptautisku ievēribu ieguvušajā grāmatā, gan arī vairākās intervijās un publiskos referātos vēsturniece norāda, ka 1920. gados Maskavai nesot bijis pa spēkam pievērst vērību Baltijas valstīm. Pirmais atrastais politbiroja dokuments, kur izrādīta *vispārēja interese* par Baltiju, datēts ar 1934. gadu. Tikai 1939. gada pavasarī, kad sāk rēģoties kara draudi, Maskavas interese kļūst tiešāka. 1939.28.IX, kad Polija jau sadalīta starp vāciešiem un krieviem, PSRS kara komisariatam plāni ir gatavi militārai intervencijai vispirms Igaunijā, pēcāk arī Latvijā un Lietuvā, bet neiekļaujot tās vēl Padomju Savienībā: *pagaidām mēs saglabāsim šo valstu iekārtu un rīkosimies, nemērķējot uz sovjetizāciju* – tā Staļins paskaidrojis bulgāru komunistu līderim Georgijam Dimitrovam ar piebildi, ka ar laiku šīs valstis pašas vēlēšies „sovjetizēties” – vārds ko Maskava tolaik pat aizlēgusi lietot savas varas pārstāvjiem (tāpat kā stāties sakaros ar vietējiem komunistiem). Tikai 1940. gadā, Hitleram okupējot Norvēģiju, Dāniju un Franciju, tiek nolemts pārņemt pilnīgu Baltijas valstu kontroli. Maskavas pieprasītās vēlēšanas bijis *tīrais fars* – tās apgāž krievu vēsturnieku u.c. komentātoru apgalvojumus, ka Baltijas valstis *lūgušas pievienoties Padomju Savienībai*. Ar varu piespiežot tās iekļauties Padomju Savienībā,

Staļins sagādājis sev un saviem pēctečiem milzīgas galvassāpes – problēmas, kas turpinās izpausties vēl šodien. Nevis okupācija, bet padomju režīma ieviešana Zubkovas ieskatā izrādījusies ļaunāka par jebkādu okupācijas paveidu ne tikai šīm valstīm, bet arī visai PSRS. Šo mācību Kremlis it kā ņēmis vērā padomju bruņotajiem spēkiem ievirzoties Polijā, Čehoslovākijā, Rumānijā, Bulgārijā un Ungārijā. (bs)

BIRUTAS SKĀBĀS ODZIŅAS, vēl jo skābākas tādēļ, ka salasītas literāros daiļdarbos: *sirdsapziņas ekshumācija* (..) *neprognozējamā pasaule* (..) *mentālā realitāte* (..) *nomāktība transformējās* (..) *adekvāti uztvert realitāti* (..) *respektablums* (..) *fluktuāla robežlīnija* (..) *autotūnīngs* (..) *pasaulē egregors*. (bs)

JG red. vēlas vērst uzmanību uz diviem jauniem „Dažu vārdu” līdzstrādniekiem – **Vītu Gaiķi** (vg) – sadaļas GRĀMATAS veidotāju, un mākslas zinātnieku **Māri Branci** (mb) – nodaļas TĒLOTĀJA MĀKSĻA sastādītāju. Pārējos materiālus sagatavoja **Biruta Sūrmane** (bs) un **Rolfs Ekmanis** (re).

„Noskaņas”, ko ievada Luīsa Kerola, Viļa Veldres, Aleksandra Čaka, Šarla Bodlēra rindas. Taču dzejoļu atbilstība nodalu nosaukumiem ir krietni stiepjama, kas, šķiet, atspoguļo autora spēles prieku. Tas pats sakāms par krājuma moto izvēlēto saukli „Tev, vidusšķira”.

Krājuma pamattonis ir zobgalīgi ironisks, to pavada gan humors, gan smeldze, piemēram, dzejoli Draugi 5: *Tu lēkā pa draugu mugurām / kā pa ledus gabaliem upē / ļoti gribas tev krastā tikt / tu streiņpuļo, krīti un klūpi // laiks arvien siltāks / draugu vēl daudz / stipra vēl viņu vara / un pats tu esi vien dievputniņš / cik tad nu tev tā svara, vai krājuma pēdējos dzejoļos „Es gribēju sarīkot svētkus”, „Galā”.*

Kā saturiskais, tā stilistiskais diapazons ir krietni plašs. No sadzīviskām ainām un vērojumiem: *Tiklīdz tev kaut kas nepatīk, nekavējoties dod par to zināt - signalizē ar noliektu pieri un samiegtām acīm, neliec man svaidīties šaubās un minējumos. / ... kaut vai parādi mēli („Zīmes”) līdz sirreālistiskām metamorfozēm, kā pilnmēness mistēriskā parādība dzejolī „Pa miegam”: ... likās - / noslīdot klusi švīkst drēbes / čab zvīņas / zem segas kāds piekļaujas tev // norāvu segu - kaut kas zibēja / aizslīdēja / grābu - no rokas izspruka it kā zvīņains astes gals // ... pa miegam peldēju tumšzilos viļņos / sajutu - / mani kāds šūpo / rokas slīdēja švīkstēdamas / man pāri pleciem un lāpstiņām / - zemāk un zemāk / mitrs karsts augums apvijas manam - / slīd un šūpojas spēcīgos viļņos - / zvīņainās skavās pazūd elpa - / viļņu šļakatas pludo pāri - // ...abi pietrūkstamies no miega / sviedros izmirkuši / cita neviena // pilnmēness baltie viļņi pludo pār tumšzilo segu. „Pa miegam” iepludina atmiņā Marijas Underes dzejoli „Pilnmēness”: *Sienas ligojas // it kā tās būtu no ūdens / viss virmo un plūst! // ... Uz palodzes, lēcienam gatavs / balts kaķis / ... jau jūtu tā viltus pilno / ķepu uz rīkles... // ... Mostos... / Mēness rudā bārdā uz manām krūtīm.**

Pacilā Vērdiņa dzejas alūzijas, ietiekšanās esošās, bijušās, šīs un citzemju kultūrās, rakstos, folklorā (atklāti vai netieši dzejoļos parādās vai tikai pavīd Saliņš, Skalbe, Zeibolts Jēkabs, Blaumanis, Rainis, Aspazija, Lazda, Pēteris Ērmanis, Poruks, Vilis Lācis, Rembo, Verlēns, St. Eksiperī, Servantess, Ibsens, Strindbergs u.c.), tās vieglums (šķietamais?), tās lidojumi un kritieni. Tajā ir šodiena, šī diena, kam tomēr nav robežu. Mirkļa sajūtas un vīzijas, kas arī nav iesprostotas. Negaidīti kūleņi - apsviešanās pretmetos: *Visādas labas lietas zeme izverd no savām dzīlēm: zivis, pufaikas,*

helikopterus ... //... bērni ... jau domā, ka mums viss no gaisa krīt („Islandiešu māj-saimnieces atmiņas”). Netrūkst arī niekalbīgu pantu („Vaicājumi”, „Pasaka par vistinu” u.c.) un, lai arī ne lielā devā, krājumā ir iekaisīti Latvijas jauno dzejnieku dzejā tik iecienītie, Salēju Māra sirsniņi dēvētie „rupjvārdiņi”. Jāatzīstas, ka dažu jaunākajā literatūrā savairojušos jaunvārdu? (piemēram: *nafig, pofig*) nozīme man joprojām nav skaidra. Un viena otra zobgalība un pietātes trūkums pret literāriem, kultūras un reliģijas tēliem dažam lasītājam var likties tikpat ķecerīga, kā savulaik „pēkšņā pietātes trūcumā” sarakstītais Jāņa Turbada *Ķēves dēls Kurbads*.

Es lasītāju pavadā pa Rīgu un tās kapiem, nomalēm, bāriem, skolām, Kurzemes mežiem, bērnu dienu pilsētu, Viļņu un Tallinu, Āfriku un Antarktiku, Briseli, Londonu un Parīzi, Kubu un ASV, Maskavu, Šanhaju, Islandi līdz pat debesu mājokļiem. – Dzejoļu daudzveidība neļauj vispārināt, tā vien gribas pakavēties pie gandrīz vai katra dzejoļa. Tas, protams, šai īsajā apskatā nav iespējams, varu tikai ieteikt katram pašam krājumu lēnā garā izlasīt un izbaudīt. Vislabāk lasīt skaļi, kopā ar draugu/draudzeni vai draugiem.

Par *Es Vērdiņam* piešķirta Dienas gada balva kultūrā. □

Lalita Muižniece

Valodniece, folkloriste, vairāku dzejkrājumu autore Lalita Muižniece dzīvo Latvijā un Kalamazū (Kalamazoo), Mičiganas štatā, ASV.

Kārlis Vērdiņš

Foto: Delfi

UZLABOTS, ITIN KLASISKS MĪLESTĪBAS STĀSTĪJUMS AR PIELIKUMIEM

Dzintars Sodums. *Kopoti raksti*. VII sēj. *Viņpuse*. Stāstījums ar romāna pazīmēm. Rīgā: Atēna, 2008. 328 lpp.

Dzintars Sodums daudzu mūsu literatūras soģu uzskatā ir pašmāju *enfant terrible* (negantais bērns) – apzīmējums, kas parasti uzsver literāro un sabiedrisko normu neievērotāju, acis lecošu sacelšanos pret normām un *nonšalantu* novēršanos no nospraustās taisnās līnijas. Protams, *enfants terribles* arī novecu un nepaliek vienmēr uzticīgi savām jaunības iecerēm. Daži priedājas, ka mūžīgi nemainīgais ir uzvarējis, citi apraud pieslēšanos pierastajam. Dzintars Sodums diezgan bieži ērcinājis savus nosvērtos lasītājus, kas jūtās aizvainoti, kad autors pauž – un to viņš dara ar nevainīgas pārliecības mudinātu nodošanos, kad vien rodas izdevība – savus neortodoksālos viedokļus bez pozēšanas, bez mikstinājumiem, bez niansēm, bez tādiem iestarpinājumiem kā „dažreiz”, „pa lielāku daļai”, etc. Viņa spriedumiem izņēmumu nav gluži kā filozofiem, kas necieš izņēmumus.

Aplūkojamā sējumā autors, kurš ne vienmēr novērtē kārtību kā *sine qua non*, paliek uzticīgs saviem sendiem uzskatiem un kā tāds varētu tikt ievietots kādā postmodernisma daudzveidības pulkā, ja šāda ievietošana ir nepieciešama kārtības labad. Kā labi zināms, kārtības ievērošana liek zupas katlam vārties, dod maizi un dzīves jēgu tiem, kas citādi blandītos pa ielām, logus daudzdami. Likuma burts nokauj. Šāds viedoklis vieno un piedienas daudziem. Starp nekārtību un likumību vienmēr būs daudz ceļinieku, svētceļnieku un dazoņu. Patiesība var būt nežēlīga, bet tā neattur Sodumu izteikties pēc sava ieskata bez jebkādiem ierobežojumiem vai niansēm. Nav jau tūliņ autors jāuzskata par revolucionāru, par atbrīvotāju no likumu sloga, kaut vai tādēļ vien, ka nav vairs daudz nogājēju palicis rakstniecības kodeksos. Aptuveni ap Dadaistu laiku debatēs par notikumu secību romānos bija pieņemts teikt, ka katram darbam ir savs sākums, sava vidusdaļa

un nobeigums. Arī sazvērnieki tam piekrita, taču ne vienmēr ievēroja šādu secību. Soduma *Viņpus* arī nepieturas pie klasiskā plāna, chronoloģija tur ir saputrota, stāstījumam pievienoti visādi teksti, piemēram, ģimenes iepirkumu vai Ņujorkā mirušo latviešu saraksti, etc., etc., kādus parasti ievieto avīzēs un kas vairs lāga neietilpst literatūrā.

Viņpuses satura rādītājs gan neuzrāda nekādas ēverģēlības, jo tāda vispār nav. Galvenais stāstījums ir par latviešu bēgļu ģimeni, Kartoniem, kur vīrs Tebe, sieva Skaidriete (pa reizēm saukta Skaidra vai S.) ar diviem dēliem, kas pārvācās no Zviedrijas uz ASV. Tebe ir galvenais stāstītājs, kaut arī laiku pa laikam viņš pazūd. Arī citi stāstītāji sevi piesaka, lai atkal pazustu. Fabulējums nav izturēts no viena skatupunkta, tādējādi uzmundrinot lasītāju piesaistīties tuvāk stāstījumam. Kartonu ģimene vispirms apmetās Bostonas pilsētā Bruklainā, vēlāk pārceļas uz Linnu un, beidzot, uz Itaku, Ņujorkas pavalsti. Vecāko dēlu, Andri, iesauc ASV armijā Korejas kara laikā. No apmācībām viņš pēc pāris nedēļām dezertē, aizbēg uz Kanādu, tad atpakaļ uz Zviedriju, bet drīz vien atkal atgriežas Kanādā. Otrs dēls izstudē par ārstu, apprecas, izšķiras un laiku pa laikam palīdz vecākiem. Skaidra, talantīga grafiskajās mākslās, strādā dažādus darbus, līdz nonāk kādā spiestuvē, kur uzstrādājās un kļūst par vadītāju. Arī Tebe dabū tīri labu burtliča vietu, kas gan ātri paput streiku, darba samazināšanās un administratīvu izmaiņu dēļ. Labu laiku abi strādā, kā jau tas itin ierasts, katrs savā darba maiņā un pavisam reti redz viens otru. Tā nu abiem precētajiem cilvēkiem nākas sazināties ar vēstulēm, pareizāk sakot, zīmītēm, ko viņi pamīšus viens otram atstāj virtuvē uz galda. Istenas *billets doux* tās varbūt nav, bet lasītājs tajās var sajaut mīlestību, tuvību un savstarpēju cieņu. Grāmatā iespiestās zīmītes aizkustina ar savu biklumu, īsvārdību un ir varbūt paši izteiksmīgākie mīlestības apliecinājumi mūsu rakstniecībā. Nav tur apliecinājumu *a la Rousseau*, kad papīrs, šķiet, varētu aizdegties no sakarsētajām jūtām. Vienrīt, piemēram, Tebe lasa: *Pusdienās gaļa. (Plīti vēl jācep apmēram 1 st.) FBI jaunsķungi [sic.] bija prasīt Andra adresi, uzrakstīju. Šie uzvedās kā pienākas, es arī. S. Citviet: Putriņa gatava. Burkā nauda.*

Grafikā mums melns skolotājs ar melnu bārdu un rijtīgs aqua-tints. Atā. S. Mīlestība šais vēstulītēs ir tik elokventi izteikta ar neizkliegtu, īsto izjūtu aplāpēto cieņu, ko vīrs un sieva šķietami kautrīgi iečukst viens otram ausī. Šī mīlestība, tīra kā platoniskās debesis radīta un saglabāta, gan sadrūp laika tecējumā. Skaidra meklē tuvību ārpus mājas ar ne tik platoniskiem vīriešiem. Precētā pāra vidū rodas attālināšanās – fiziska un emocionāla. Skaidra šad tad ceļo vai nu viena pati, vai dažādu līdzceļotāju pavadībā. Tebe raksta, tulko, lasa. Skaidra pensionējas un ne daudz vēlāk nomirst.

Sējuma lielāko daļu veido kaut kas līdzīgs datētai dienasgrāmatai, kas iesākās ar 1959. gadu Bruklainā un noslēdzās ar 1999.12. XII. Pa vidu atrodam Tebes piezīmes par ceļojumiem uz Koloradosprings (Colorado Springs), kur viņš apmeklēja vasaras kursus. Spilgti un iejūtīgi aprakstīti dabas skati kalnos. Autors piegriež samērā maz uzmanības sabiedrībai, kā tas tiek darīts iepriekš sacerētos tekstos. Viņa skats visbiežāk ir vērst uz iekšpusi un uz pagātni. *Skaidras nav. Un nekas tur nevar uzlaboties. Viņas vairs nebūs.* Pēdējais ieraksts: *Man jāraud, kad pieminu Skaidru. Tāpēc, ka nevaru ar viņu dalīties, gādāt viņai prieku.* Skaidra ir „viņpusē,” Tebe palicis šaipusē.

Juris Silenieks

KĀDA STANDARTLATVIEŠA DIENASGRĀMATA VAI VARBŪT KAS CITS

Jānis Rokpelnis. *Virtuālais Fausts*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2008. 159 lpp.

Uz aizmugures vāka lasām: *Romāns par mīlestību, dziedāšanu, spēļu elli, seksu, svētlaimību un bez laimīgām beigām – kā erotikās masāžas salonā.* Sauti aplūkojamo darbu par romānu ir drusku pārgalvīgi, bet, kā zinām, romāna definīcijas mūsdienās ir tikpat izplūdušas kā pats žanrs. Visdrošāk atkārtot Andre Žida noformējumu – *romāns ir zināma garuma prozas darbs*. Tas par žanru neko daudz neizsaka, tomēr pietiekoši daudz. Jānis Rokpelnis, kura tēva vārds būs ļabi zināms tiem, kas ieskatījušies padomju laiku literatūras ievīļojumos, nav pirmziemiņi. Viņš ir ierakstījis mūsdienu literatūras slejās ar dzejām, apcerēm un prozas tekstiem. *Virtuālais Fausts* piesakās kā neparasti daudzveidīgs prozas darbs, kas ieskandina

tēmas gan no sendienām, gan arī aicina pamānīt šodienas *Zeitgeist* nestabilitāti un pārveidības. Grūtības sākas vispirms jau ar stāstītāju pašu, kurš laiku pa laikam aizmirstas un iesaistās dažādās citās lomās, turklāt sev piedēvēdams autora tiesības un visai pazemīgi uzklaudams izdevēju jaukos apliecinājumus, ka darbs ir saistošs: *...šis nav nekāds romāns. Bet gan neirotisku roku uzšņāpti šādi tādi memuariņi plus dienas (drizāk jau – nakts) grāmata* (63. lpp). Stāstītājs sevi nosauc par Jorenu, kam tāda kā patāla radniecība ar Zelmas Lagerlefas Gesta Berlingu, zviedru mācītāju, skaistu kā Apolonu, kurš vienlaikus ir arī netiklis un naivu meitu pavadējs. Stāstītājs sevi apzīmē par *standartlatvieti* ar tādām kā faktotuma īpašībām, kas viņam ļauj spēlēt dažādas lomas – seminārista, atstādīnāta mācītāja, kam joprojām ir sava veida draudze, paglābta alkoholiķa, sātanticīgā, Kristus pielūdžēja un reizēm noliedžēja. Bībeles labs zinātājs un vienlaicīgi zaimotājs, kurš bieži piesauc svētos un cīnās ar sātanu, gluži kā Gētes Fausts. Izvilumi no Gētes *Fausta* Raiņa nepārspējamā tulkojumā, atsvaidzina šodienas vulgaritāti un atdzīvina Grietiņas naivo, patieso mīlestību, vārdu, kas neiederas šodienas leksikonā, jo ir aizstāts ar apzīmējumu *seks*.

Datorapsētais Jorens meklē savu ideālo partneri interneta kuluāros. Virtuālajā pasaulē viņš sastopas ar Kristīni – viņa, pēc vajadzības, *femme fatale* vai arī *enfant terrible*. *Kristīne patiesi bija mans draugs, tajā novecojušā, puspiemirstajā izpratnē* (74). Kad Jorens un viņa Grietiņa sastopas nevirtuālajā pasaulē, viņu attiecības saplok. Stāstījums jānovērtē tā, kā Jorens to iesaka lasītājam: *Žanru tam izvēlieties paši – komēdiju, traģēdiju, vodevilu. Jo labā mākslā tā nenotiek.* Arī stāstītājs pats nepieder kaut kādai iepazītai stāstnieku dzimtai. Viņš sevi pielīdzina velnam, kurš faktiski ir eņģelis, kam paslīdzējusi kāja (9). Viņa biogrāfija ir visai fragmentēta. Dažbrīd viņš uzņemas dziedinātāja un eksorcista lomu, kas sauc atmiņā visus tos, kuri tiek raustīti uz divām pusēm.

Stāstījums ir daudzveidīgs, atsvaidzinošs, izteikti dzīvs, kā jau piederas sižetam, kam vēl nav daudz sekotāju. Teksts iedalīts nodaļās, kas it kā seko sava veida datora lietošanas pamācībām ar tulkojumiem latviski: 1. INSTALLATION (instalēšana) II. ENTER KEY (ievadīšanas taustiņš) ... IV RESTART (restarts). Pēdējā lappuse nobeidzās ar paskaidrojumu: PAGE FAULT INTERRUPT (lappuses iztrūkumpārtraukums). Pa vidu stāstījuma tekstam ir „Datnes” nr. 1-5, reizēm tādi kā dialogi

ar datorzīmēm, piemēram:))) etc. Citviet raksts ir tāds, kādu lietojām, kad dators vēl nebija iestādīts latviešu diakritisko zīmju lietošanai un katrs lietotājs izpalīdzējās pēc savas iedvesmas. Tuvojoties stāstījuma beigām, autors paziņo, ka viņš satiekas ar Jāni Rokpelni, gluži kā dramaturgs Pirandello savā laikā mulšināja skatītājus, liekot saviem skatuves tēliem meklēt autoru un nojaukt iedomāto starpsienu starp skatītājiem un aktieriem. Stāstījuma stila ziedi ir krāšņi. Tie ignorē baltfilologu ieteikumus par leksikas tīrību. Daudz žargona no veciem laikiem līdzās pašiem modernākajiem atvasinājumiem un patapinājumiem no citām valodām, ieskaitot krievu „maķ” mīļvārdus un, protams, jaunvārdus no angļu datorzinātnēm. Lasītājam, ko nez vai varēs apzīmēt par standartlasītāju, būs pabieži jāpiestāj, lai tiktu galā ar „jaunvārdu” birumu. Bet vai romiešiem nav teiciens *per aspera ad astra*? Kaut lasītājs var arī nenonākt caur ērkšķiem zvaigžņāja gaišumā, ceļojums ir ietilpīgs un izteikti saistošs.

Juris Silenieks

VISKONSINAS PASTORĀLE AR ATVASINĀJUMIEM

Agate Nesaule. *In Love with Jerzy Kosinski*. Madison: Terrace Books – University of Wisconsin Press, 2009. 211 lpp.

Agates Nesaules pirmā grāmata, sava veida memuārs *A Woman in Amber*, izraisīja ievērojamu atzinību kritiķu un arī lasītāju vidū. To pašu, ļoti iespējams un pelnīti, panāks arī aplūkojamais romāns, kā galvenā darbība noris ASV vidienē – Viskonsinas Universitātes (U. Of Wisconsin) pilsētā, arī štata galvaspilsētā Medisonā (Madison) un Indianas galvaspilsētā Indianapolē (Indianapolis), bet ne tikai. Stāstītāja Anna Dūja, kas precējusies ar amerikāni, ir galvenā stāstītāja, kuras balsij pievienojas vairākas citas – arī no Eiropas, no pārvietoto personu jeb DP nometnēm Vācijā, no Polijas un citurienes. Stāstījuma sākumā, kā jau romānā pienākas, ir mīlas akts, ko gan laikam ne vienmēr var apzīmēt par

radīšanas momentu, taču saistošs un iezīmīgi nesabalsots tas ir. Pēc padarītā Stenlijs, visai apmierināts, pagriežas pret sienu, kamēr Anna, it kā piekritoši, nomurmina apstiprinājumu. Viņu māja ir gleznainā, vasarnieku iemīļotā Ziemeļviskonsinas ezera krastā, kur veicīgajam Stenlijam pieder ne visai izcils kurorta pasākums. Anna, savā laikā literatūras lektore universitātē, lai kļūtu mazāk atkarīga no Stenlija, mācās šofera mākslās un izdarības, kurās viņu skolo Andrejs, pajauns students vides pētījumu programmā. Pastorāle var atsākties.

Pēc šķiršanās no Stenlija Anna un Andrejs uzsāk mīlētāju lomas, kas krāšņajā Viskonsinas dabas ielokā liekas neizbēgami. Annas atmiņā uzpeld Latvijas dabas ainas. It bieži viņa pie sevis skandina skolā mācītās dainas par dabu un tiklību. Abi mīlētāji, kaut viņu attiecības dažbrīd ir sašpīlētas, atrod atbalsi savām jūtām dabā. Šādu pastorāles atvasinājumu netrūkst starp viskonsīniešiem, kam *ménages à trois* dažādās variācijās ir ļoti pa prātam. Kāda Annas kaimiņiene izsviež vīru, lai dotu iespēju mīlākajam iegulties iesildītajās cisās. Cita nebeidz gausties par kādu latviešu ārstu pāri, kas pēc naktsguļas viņas mājā paņēmis viņas pūra sudrablietas (kas gan vēlāk atrodas). Taču ne viss izskan puskomiskā mažorā. Annai laiku pa laikam it kā no zemapziņas nogulsnēm iznirst pagātnes rēgi, it sevišķi epizodes ar viņas tēvu, krievu un vācu okupācijas karavīru izsmietu un mocītu. Annas kaimiņi, poļu žīdi Sara un Alberts šiem rēģiem pievieno savas šausmu piesātinātās atmiņas par vācu okupācijas laiku Varšavā – necilvēcīga apiešanās īpaši ar žīdiem, iesprostošana getto un drīz vien iznīcināšana. Brīžiem šo absurdo neģēlību uzskaiti pārtrauc komiskas vinjetes, piemēram, par uzpūtīgo vācu seržantu, kurš tiek piemulķots stacijā, tādējādi ļaujot Sarai ar māsu izglābties no apcietinājuma un drošas nāves. Arī virsrakstā minētais, taču stāstījumā ne visai izgaismotais, sieviešu pielūgtais elegantais Ježijs Kosinskis stāstījuma beigās zaudē savu spožumu – pēc viņa pašnāvības atklājās dažādas nelietības un krāpšanas gan viņa dzīvē, gan arī rakstos.

Liktenstāstos iespraucas komiskas epizodes no Annas piedzīvojumiem feministu

pulciņos, piemēram, grāmatu klubā, kurā iestājas Anna un viņas draudzene: *Neviena negribēja runāt par grāmatu. Apzinīgi vai ne, viņas darīja visu, lai gaisotni pildītu ar visu citu, bet ne paredzēto. Annas pirmā reakcija bija dusmas uz šīm privilēģētajām sievietēm, kuras nezina nekā – ērtā dzīvē bija viņas padarījušas ierobežotas* (135-136). Anna aizbrauc uz Indianapoli pie radiem, bet tur iekuljas konservatīvo, maz informēto, sevi iegrimušo latviešu nagos, un viņa ir spiesta bēgt tikpat steidzīgi kā no pārkarsētajām feministu sludinātajām. Mērenība ir varbūt mūsu glābiņš.

Grāmatas redaktori vēsta, ka Nesaules romāns tikšot iecelts publicitātes saulītē. Visai pelnīti!

Juris Silenieks

PAR KOKARIEM STĀSTU VISU

Laima Muktupāvela. *BRĀLIBRĀLI*.
Rīgā: Dienas Grāmata, 2008. 400 lpp.

Pati autore šo darbu nosaukusi par biogrāfisku romānu. Grāmatu atverot, redzam sarakstu ar Gido un Imanta Kokaru izglītības un darbības/karjeras datumiem. Grāmatu noslēdz brāļu vadīto koru dalības konkursos, festivālos un ārzemju vieskoncertos uzskaitījums. Šie ir konkrēti fakti, par kuru pamatojošiem materiāliem autore ir pateicīga Gulbenes pilsētas Dzimtsarakstu nodaļas un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas arhīviem, kā arī Latvijas Valsts vēstures arhīvam. Taču no sausiem faktiem vien nekāds romāns nesana, un lasītājs ar interesi lūko izdibināt, kā autorei izdevies sameklēt pietiekoši vielas biezumam biezam romānam. Tas rakstīts pirmajā personā, pie kam šī persona ir jau nonākusi „dziedāto dziesmu dārzā,” tātad ir mirusi. Izrādās, ka tā ir Imanta Kokara nelaiķe sieva Edīte. Vai tad autore būtu nodarbojusies ar tasītes dancināšanu vai kādu citu okultisku izdarību, lai šo stāstījumu uztvertu un varētu pierakstīt? Tā tomēr nav. Pielikumā „Pateicoties” rakstniece atklāj savus izziņas avotus, un viņa pati vien zina, kādēļ izvēlējusies šādu visai neparastu un melodramatisku vēstījuma veidu.

Ievada nodaļā notiek Edītes bēres, un nelaiķe, vēl pat lāga neaptverdama notikušo, atzīstas: *Nu jau varu par brāļiem pastāstīt visu, jo esmu sapratusi. Jo mīlu*. Un piebilst, ka viņas

stāstījumā sajauksies laiki. Tādēļ jau nākošajā nodaļā, izdarot lielu lēcieni laikā un telpā, atrodamies 1978. gadā, kad brāļi ar *Ave Sol* kā Eiropā godalgotāko kori viesojas Japānā. Pēc tam tikai seko dvīņu piedzimšanas 1921. gadā, kad abiem ap rociņām apsien krāsainus dzīparus, lai varētu atšķirt vienu no otra. Vēlāk dzīvē Imants allaž uzsver, ka viņš ir tas vecākais, bet Gido savukārt uzliela sevi kā la-

Brāļi Kokari XXIV Dziesmu un XIV Deju svētku gājienā (2008. VII).

Foto: Indra Ekmane

bāko. Taču ārējā līdzība ir tik liela, ka abiem ir niķis dažkārt aizstāt vienu otru tā, ka citi to nemaz nepamana. Imants kādreiz pat Gido vietā nokārto eksāmenu matemātikā.

Bērnības, izglītības un karjeras gaitu pārstāstījums rit sakarīgākā secībā. Abi brāļi ir apveltīti ar apbrīnojamu enerģiju un izturību, un šīs īpašības vēlāk sagaida arī no saviem koristiem. Ja kāds domā, ka dziedāšana ir viena vienīga izprieca, tas lai palasās par grūto un disciplinēto darbu, turneju ceļojumu neērtībām un ķibelēm, miega badu, neskaitāmām praktiskām nebūšanām, primitīviem higiēniskiem apstākļiem un neparastu diētu svešās zemēs. Taču šo apstākļu pēdas nedrīkst manīt dziedātāju seļās, kad tie parādās klausītāju priekšā. *Smaidiet, maitas!* bubina Gido koristiem izejot uz skatuves.

Jau no mazām dienām brāļi ir visnotaļ apsviedīgi un izmanīgi tiek galā vissarežģītākajās situācijās, ieskaitot izvairīšanos no aklas padotības padomju režīma ačģārņajām prasībām. ledami ganu gaitās abi sāk nodarboties ar muzicēšanu izmēģinot balsis un atbalsis. Vēlāk viņi iemanās spēlēt dažādus instrumentus – klavieres, saksofonu, trompeti, mežragu, oboju, vijoli, akordeonu. Dirīģēšanu abi iemācās Cēsu skolotāju institūtā. Abi pieprot arī visādu praktiskus amatus un lauku darbus, ieskaitot cūku kaušanu, par ēverģēlibām nemaz nerunājot. Lieki teikt, ka abiem izskatīgajiem un iznesīgajiem jaunekļiem ir liela piekrišana pie daiļā dzimuma, pret kuru viņi savukārt arī nebūt nav vienaldzīgi. Gido ir precējies trīs reizes. Imantam ir Edīte, bet ar uzticību dažkārt kā nu ir tā ir. Dzīve brāļus nebūt nav lutinājusi, dažkārt bijušas *tukšas ķešas*, abi palaikam bijuši *pliki un nabagi kā studentiņi*, mitinājušies pie radiem, irējuši *būceņus*. Padomju laikam raksturīgais dzīvokļu trūkums Rīgā jūtami ietekmējis arī dvīņu personīgās dzīves.

Grāmatā vairākkārt apcerēta dziedāšanas loma un nozīme cilvēka un visas tautas dzīvē. Dziedāšana ir terapija daudz un dažādās nozīmēs. Ar vokālo balsis nostādīšanu brāļi Kokari pacēluši kordziedāšanu jaunā pakāpē, ievēduši arī citus jauninājumus gan kordziedāšanas gan dirīģēšanas teknikās un šai sakarā pat izpelnījušies salīdzinājumu ar Jurjānu Andreju. Padomju laikos kordziedāšana bija arī veids kā turēties kopā un it kā dzīvot citā, ārpus-padomju pasaulē. Repertuārā iekļāva dziesmas ar simbolisku pretpadomju tekstu, režīma pārstāvjiem iestātot tiem pieņemamu versiju. Vienmēr gan tas neizdevās, kā to piedzīvoja Gido pēc sava kora „Daina” desmit gadu jubilejas koncertiem.

Daudz prātojumu veltīti dzeršanas „kultūrai,” kas diemžēl bijusi būtiska daļa brāļu vadīto kora un koristu sadzīvē, kaut gan tīri muzikālā ziņā koristi bijuši padoti dzelžainai disciplīnai, kuru visi sapratuši un respektējuši. Pastāstīts arī par intīmākām norisēm pašu koristu un koristu un dirīģentu starpā tuvīnos un tālākos kora izbaukumos. Neizbēgami, ka korī notiek arī tenkošana, intrigas, sačukstēšanās un aprunāšana. Dažkārt pat nodevība, kad Edītei uz kādas „iečukstēšanas” pamata neļauj doties līdz ārzemju turnejā.

Svarīga vieta brāļu dzīvē bijusi viņu mātei, sīkstajai latviešu sievietei, saukti arī par „Marijomi.” Īpatnēju lomu brāļu dzīvē spēlējusi viņu kādreizējā dzīvokļa saimniece Alma Janovna Bērziņa Rīgā. Vārdos pieminēti daudzi citi dirīģenti, komponisti, dziedātāji, labi un ļauni komunisti, ceļojumos neiztrūkstoši piekomandētie „čekistiņi,” draugi, paziņas u. t. pr. Citējot brāļu izteicienus, atdarināta abiem raksturīgā Gulbenes izloknes ar nošaurinātu „e” un nemīkstinātu „g.” Pašās beigās vēl atklāti seni raduraksti, no kuriem iziet, ka brāļu dzīslās rit arī kāds piliens vācu baronu asiņu.

Kā redzams, Kokaru „romānā” iekļauta dažādas vielas pārpilnība, kuru autore centusies sakārtot daudzās nodaļās un apakšnodaļās, kurām diemžēl doti pārspīlēti pretenciozi virsraksti, kas šai lasītājam gan neko nepalīdzēja apjomīgā vēstījuma dažkārt jucekļīgajos un manierīgajos vārdu plūdus orientēties. Grāmata tapusi ar Rietumu Bankas Labdarības un Valsts Kultūrkapitāla fondu atbalstu. Laima Muktupāvela nenoliedzami paveikusi milzīgu un ļoti svētīgu darbu, iepazīstinot lasītājus ar latviešu tautai un Latvijas „tēlam” tik nozīmīgajiem „balsu burvjiem” Kokariem, pie tam izgaismodama viņu spilgti krāsainās personības no dažādiem leņķiem. Šim nolūkam laikam kalpo arī māksloti pozētās fotogrāfijas ar frakās tērtajiem brāļiem visādās prozaiskās nodarbībās uz laukiem un sporta laukumā. Daudz interesantāks savukārt likās plašais fotoattēlu klāsts no ģimenes arhīviem. Jāsaka paldies darba darītājai un viņas daudzajiem padomdevējiem ar zinātnisko konsultantu, muzikologu Arvidu Bomiku priekšgalā.

Biruta Sūrmane

JG redakcijas locekles Birtas Sūrmanes kontā ir daudz rakstu par prozas darbiem, mūzikas u. c. kultūrai veltītiem tematiem.

CILVĒKS GRIB SPĒLĒT

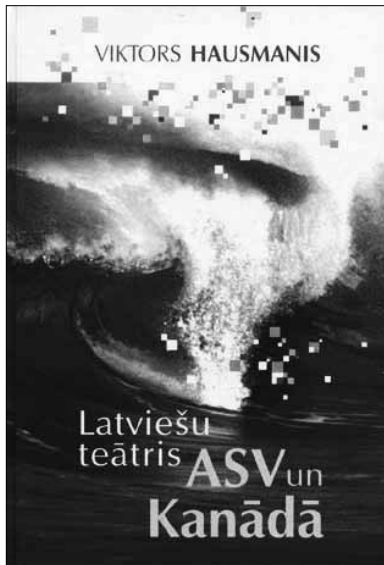
Viktors Hausmanis. *Latviešu teātris ASV un Kanādā*. Rīgā: Zinātne, 2008. 790 lpp.

Šī raksta virsraksts patapināts no Anšlava Egliša tāda paša nosaukuma lugas, kas gan nav pieminēta aplūkojamā izdevumā. Varbūt tāpēc, ka profesors Hausmanis pievēršas galvenokārt teātrim un, cik zināms, lugu latvieši nav uzveduši ne uz ASV, nedz arī Kanādas latviešu skatuvēm. Turklāt, tās galvenais tēls režisors Mūrs, met visai negatīvu, izteikti traģikomisku ēnu uz teātriniekkiem. Eglītis savā viencēlienā ar kodīgu ironiju ieskicē latvieša apsēstību ar teātri. Virsrakstā arī atbalsojas Mārtaņa Ziverta lugas *Cilvēks grib dzīvot* patētiskais atgādinājums par cilvēka pamatprasībām, gan citā toņkārtā un citā vidē. Viktora Hausmaņa secinājums savā ar abām rokām turamā lieldarbā ir stipri līdzīgs. Kaut arī autors pievēršas tikai Ziemeļamerikas skatuvēm, no faktu pārpilnības apreibušais lasītājs droši vien arī nonāks pie slēdziena, ka latviešiem, lai arī kur tu neatrastos, – ja viens skaits ir pietiekošs (ciniķi teiktu – vismaz trīs, bet varbūt arī mazāk) – teātris kļūst par viņu *raison d'être*. Hausmaņa *chef d'oeuvre* (lietojot franču izteicienu, kuriem tādu netrūkst – gan par teātri, gan arī par dzīvi vispār) ir sava veida apliecinājums autora autoritatīvai virskundzībai šajā jomā. Lai gan Hausmanis izvērtē tikai viena kontinenta devumu pašā laika posmā, teksta apmēri ir visai iespaidīgi, nemaz nepieminot daudzos foto uzņēmumus. Bez pazīstamajiem centriem, kur latviešu kultūra uzliesmojusi un bieži tikpat ātri padzīsusi (piemēram, Vašingtonā, Ņujorkā, Bostonā, Sanfrancisko), lasītājs atklās arī mazāk pazīstamas teātru kopas, skaitā aptuveni 25. Tās apskatītas ģeogrāfiski, nevis hronoloģiski.

Tā sauktajā Jaunajā pasaulē latvieši ierodas pēc II Pasaules kara tik lielā skaitā, ka asimilācija nespēj ātrā gaitā izdzēst viņu etniskās iezīmes. Paši pirmie latviešu teātra taisītāji bija „sarkanie” veclatvieši, izdzīti trimdā cara brutālās 1905. gada revolūcijas apspiešanas rezultātā. Viņu centieni atdzīvināt Savienotajās Valstīs revolucionāro garu gūst maz ievēribas (ja neskaita

FBI, t.i., satracinātās Hūveras policijas uzbrukumus aizdomās nonākušajiem) un arī mēģinājumi sasaukties ar jauno boļševiku režīmu Krievijā paliek bez sekmēm. Bet pavisam cits *Zeitgeist* parādās līdz ar pēckara bēgļu ieplūdumu. Viņu vidū ir arī teātra mākslās profesionāli izglītoti ļaudis.

Hausmanis izmanto daudz materiāla no tā laika trimdas preses. Kritiķu vidū izceļas Paula Jēgere-Freimane, kura ar savu skaudro aci saskata daudz diletantisma un nesagatavotības skatuvei, piemēram, Ņudžersijas kopas *Minchauzena precību* uzvedumā. Ar laiku arī jaunāka gadagājuma spēlmaņi apgūst profesionālītāti, bet tas neattur skatītājus apmeklēt amatierisku entuziastu uzvedumus. Rezultātā, piemēram, Milvokos, kas nekad nav izcēlusies kā ievērojams kultūras centrs, laika gaitā bijušas veselas trīs teātra kopas. ASV rietumos ievērojamākā rosība izveidojas ar *sanfrancisko mazā teātra* nodibināšanu, pateicoties Brigitai un Laimonim Siliņam – profesionāļiem, kuri nebaidījās uzvest mazāk populāras, pat neatzītas latviešu un cittautiešu lugas, nerēķinoties ar peļņu vai uzslavu. Siliņi sadarbojās arī ar Latvijas teātriniekkiem, kuri trimdā savulaik skaitījās *personae non gratae*.

Viktors Hausmanis atturas no ideoloģisko atšķirību un to seku izgaismošanas un izvērtēšanas, un arī citādā ziņā nekur neatklāj savu personisko viedokli. Toties aprakstītas teātrinieku kopas un to atrašanās vietas Ziemeļamerikā, izceļot īsumā īpatno un ievērojamo. Informatīvajā materiālā dažbrīd atrodami arī jocīgi novērojumi, piemēram: *Indianapolē ar vairāk nekā miljonu iedzīvotāju, liels skaits ir afrikāņu* (346). Ar šādu apzīmējumu autors, jādomā, nosauc nēģerus vai melnos. Abi vārdi latviski taču ir gluži pieņemami, jo nav atvasināti no amerikāņu pazemojošiem rasiskiem aizspriedumiem. Diženajam

sējumam vietām pietrūkst zinīga redaktora labojumi. Bet tas nevarētu apslāpēt *Aleluja* bazūnes.

Juris Silenieks

Emeritētais franču literatūras profesors ir JG redakcijas loceklis.

2 ZINĀTŅU DOKTORI PAR RISLAKI VEIKUMU

Juka Rislaki. *Maldināšana: Latvijas gadījums*. Rīgā: Jumava, 2008. 286 lpp.
No angļu valodas tulk. Didzis Melķis
(ISBN 978-9984-38-545-7).

Jukka Rislakki. *The Case for Latvia: Disinformation Campaigns Against a Small Nation – Fourteen Hard Questions and Straight Answers about a Baltic Country*. Amsterdam & New York: Rodopi, 2008.
(ISBN 978-90-420-2423-6; mikstos vākos ISBN 978-90-420-2424-3). 15.sēj. mazām valstīm veltītajā sērijā *On the Boundary of Two Worlds*.

Cienījamā un par Baltijas reģionu ļoti labi informētā autora, bijušās Latvijas vēstnieces Igaunijā un Somijā Annas Žīgures dzīvesbiedra, sākotnēji somiski sacerētā grāmata par Krievijas centieniem uzkuņdzēt Baltijas valstīm iznākusi īstā laikā. Uzslavu pelnījis tās angliskojums, kas lasās tekoši un viegli, bet to nevar gluži teikt par ne visur lietpratīgo tulkojumu latviešu valodā. Gribas viņa vērtīgo un vajadzīgo darbu salīdzināt ar sieviešu brunčiem – pietiekoši īss, lai uzturētu interesi par apslēpto, un tajā pat laikā pietiekoši garš, lai saturs atklātos pieklājīgā formā, citiem vārdiem, īsiem, brošūrveidīgiem izdevumiem vērība parasti netiek pievērsta, bet apjomīgi zinātniski darbi garlaiko, īpaši žurnālistus un diplomātus.

Gluži kā citas mazas krustceļu valstis Latvija ir bieži nomelnota ar maldinošām un tendenciozām ziņām, visvairāk no Krievijas puses, kas aktīvi cenšas atjaunot varu agrākās impērijas robežās. Kamēr Krievijas vēstniecības padomdevēju grupas vadītājs Vjačeslavs Aluhovs jau šogad krievu valodai cer Latvijā iegūt valsts valodas statusu, 2012. gadā visiem Latvijas iedzīvotājiem būšot dubultpilsonība. Zīmīgi, ka pērngada otrā pusē Igaunijā pēkšņi palielinājies Krievijas pilsoņu skaits. Un š.g. janvārī Rīgā un Viļņā jauniesi riko šīm valstīm neierastus grautiņus. Par to, cik nepieciešams ir šis objektīvais darbs, liecina pat ievērojamā Skotijā dzimušā vēsturnieka Nialla Fergussona izcilais pētījums par II Pasaules karu *The War of the World: Twentieth Century Conflict and the Descent of the West* (2006), kur Latvijas tēlu raksturo kāda nelaimīga cilvēka žēlabas par monstrozām latviešu izdarībām kara laikā 1943. gadā dzimušā Modra Ekšteina atstāstījumā. Un kas redzams Holokausta muzeja š.g. sarīkojumu

plānā iekļautajās divās fotogrāfijās? – Uz vienas lietuviešu policists apsargā geto vārtus, uz otras – nošauto žīdu drēbju izpārdošana kādā Lietuvas ciemā... Latvijas tēlu Rietumos lielā mērā veido nevis Latvijas Institūts vai latviešu vēsturnieki, „krievu lietu speciālisti”, kuri nekad nav dzirdējuši ne par patiešām īstiem SS brīvprātīgajiem britu brīvkorpusā (leģionā), kas vēl uz kara beigām maršēja Drēzdenes ielās, nedz arī par brīvās Latvijas tirdzniecības floti, kas gāja bojā zem brīvās Latvijas karogiem Rietumu sabiedroto pusē. Nevar nepievienoties autora Rislaki ievadā teiktajam, ka maz pazīstamajām Baltijas valstīm plašsaziņas informācijas avoti nav labvēlīgi. Rislaki norāda uz dažādām krievu mediju ziņām – parasti ļaunprātīgām un bezjēdzīgām, kur Latvija raksturota kā šovinistiska, slepkavīga fašisma un prostitūcijas pārņemta valsts, pirms nepilniem trim gadiem raksturota kā Krievijas Federācijas (KF) „ienaidniece Numur Viens”. Seko melu atspēkojumi. Vispirms par it kā minoritāšu apspiešanu. Apgalvojumam, ka pilsonības iegūšanai nepieciešamo latviešu valodu esot pārāk grūti vai pat neiespējami iemācīties, autors liek pretī argumentu par ārzemju diplomātiem u.c. iebrucējiem no Rietumiem, kuri – tikai lai pārliecinātos par apsūdzību patiesumu – ar samērā mazu sagatavošanos nolikuši pilsonības valodas eksāmenu bez grūtībām. Šo ļaužu uzskatā bijušās PSRS pase dod viņiem tiesības saņemt Latvijas pasi automātiski, turklāt krievi neesot vis kaut kāda minoritāte, bet gan pamattauta gan Daugavpilī, gan arī Rīgā gluži tāpat kā Maskavā un citur sabrukusās impērijas robežās. Baltijas valstis viņi uzskata par Krievijas pieļautām jaunām valstiņām. Rislaki arī uzsver, ka Latvija, būdama krustceļu zeme, vienlaikus ar savai izdzīvošanai nepieciešamo valodas un kultūras saglabāšanu, vienmēr ir bijusi toleranta pret minoritātēm, piemēram, pēc likuma krievu skolās tikai 40% no mācībām jānotiek latviešu valodā.

IV un V nodaļā aplūkota Latvijas vēsture, latviešu loma Krievijas Pilsoņu karā pēc boļševiku *coup d'état*, brīvības cīņu laiks un neatkarības gadi. Nodaļā par Latvijas patstāvības zaudēšanu (1940) un pirmo krievu gadu autors pauž izpratni par nopietnas pretestības neiespējamību, bet vienlaikus – tāpat kā vairāki mūsdienu latviešu vēsturnieki – nespēj samierināties ar Latvijas beznoteikumu padošanos – bez neviena paša, pat ne simboliska šāviena vai diplomātiska protesta. Vācu okupācijas gadiem veltītajā VIII nodaļā, manuprāt, nebūtu bijis par ļaunu atsaukties, teiksim, uz Austrijas pievienošanu Vācijai un

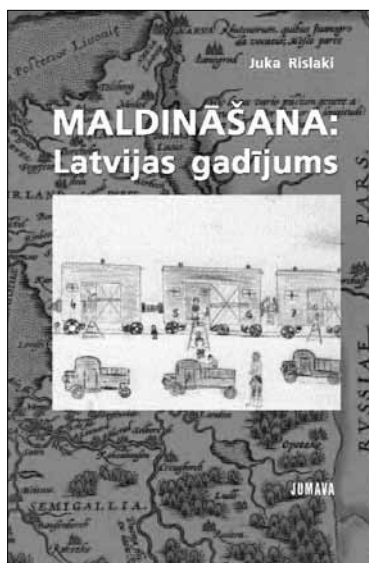
norisēm Čehoslovākijā, lai labāk izprastu, cik netaisnas ir Krievijas apsūdzības par kolaboracionismu, kas izauz no čekas terora 1941.gadā un Latvijas valsts struktūru sagraušanas. Saprotamākas kļūtu nelikumīgi mobilizētā Latviešu leģiona un Latvijas krievu bataljonu cīņas vācu pārraudzībā. Attaisnot, protams, nav iespējams vācu drošības dienesta savervēto, no dēkaiņiem un neveiksminiekiem sastāvošo Arāja grupu un tās piedalīšanos žīdu iznīcināšanā. Tajā pat laikā netiesāti ir palikuši Maskavas vadītie slepkavas.

IX un X nodaļa lielā mērā papildina un aktualizē agrāk uzrakstītos un nu jau daudz aizmirstos Dītricha Lēbera, Borisa Meisnera, Ādolfā Šildes, Arnolda Spekkes u.c. pētījumus. Par to, ko latvieši ieguvuši no svešām varām, sākot ar kristietības ieviešanu, uzziņām XI un XII nodaļā. Rietumu un arī austrumu misionāriem sekojuši iekaroto tautu aplaupītāji un izmantotāji. Iegūto labumu, kas nākuši galvenokārt no Rietumiem, nav daudz. Rakstot par attiecībām ar mūsdienu Krieviju, Rislaki uzsver, ka krustceļu valstis nekad nav īsti patstāvīgas – tām arvien no jauna jāizvērtē attiecības ar stiprākajiem kaimiņiem, jāpielāgojas jauniem apstākļiem. Kopš neatkarības atjaunošanas, Latvija ir izveidojusi eksporta un importa attiecības ar ES valstīm. Tādas būtu vēlamas arī ar Krieviju, kas tās pastāvīgi sasaista ar politiskām prasībām, kurām Latvija līdz šim ir piekāpusies – mīļā miera labad. Pelnīti asi ir Rislaki vārdi, kas vērsti pret Latvijas koruptajiem vadītājiem, pretēji kuriem latvieši parādās nevis kā pazemota un paverdzināta tauta, bet kā godīgi un strādīgi ļaudis.

Jācer, ka Rislaki grāmata, kas aizpilda lielu robu pētniecībā par Baltijas valstīm, ierosinās jaunus, objektīvus pētījumus par Latvijas-Krievijas attiecībām un palīdzēs garīgi tuvināties ES, NATO u.c. demokrātiskām daudztautu apvienībām. Iesaku lasītājiem rūpēties par to, lai lieliskais angļu valodas izdevums būtu atrodams universitāšu u.c. lielākās bibliotēkās, arī uz ārvalstu diplomātu rakstāmgaldiem.

Gundars Keņiņš-Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

Melu izplatīt ir viegli. Pēc tam tie folklorizējas, dzīvo savu neatkarīgo dzīvi tālu no patiesības. Pat faktiem bagāti atspēkojumi palīdz maz. Informācijas karos parasti uzvar stiprie un bagātie. Nevienādā sadursmē mazām tautām jāapmierinās ar mērķtiecīgu, sistemātisku, vērtību stiprinošu un radošu pieeju liecību izveidošanā melu atspēkošanai.

Somijas lielākās avīzes *Helsingin Sanomat* savā laikā Baltijas valstīs stacionētais žurnālists, tagad vairāku grāmatu autors Juka Rislaki dzīvojot Latvijā, apgūst tekošu latviešu valodu. Viņa pievēršanās dezinformācijas tematam iesākās ar melu atmaskošanu par viņa dzimto Somiju. Maldīgās liecības attiecībā uz Latviju sākotas ne tikai no krievu, bet arī no Eiropas, īpaši Vācijas, un arī ASV plašsaziņas avotiem. Apzinoties, ka melu atkārtošana var kļūt par nelietīgi izmantojamu datu bāzi, autors tomēr nevairās no tiešas un atklātas pieejas – ar kodolīgām, pārliciecinām atbildēm uz 14 jautājumiem, katrā nodaļā pa vienai. Neapstrīdamus faktus atrodām līdzās cittautesīem grūti izprotamiem, sarežģītiem vēstures skaidrojumiem. Un beigās – par pašu pilsoņu spēkiem novēršamo valsts vadītāju tautas gribas ignorēšanu, korupciju, morālo vērtību degradēšanu, amatpersonu personīgo kabatu pildīšanu. Rezultātā – iedzīvotāju neuzticība saviem „tautas kalpiem”.

Rislaki labi parāda Hitlera Vācijas un PSRS, pēc tās sabrukšanas Krievijas Federācijas, meistarīgi izkopto dezinformāciju, piemēram, Hitlera režīma rūpīgi izplānotā genocīda vainas uzvelšanu vietējām „mežonštautām”, to it kā saniknotajiem pūļiem. Lai gan Vācija visā pilnībā atzinusi savu vainu, joprojām ir vācieši, kuri uz citu tautu rēķina cenšas mīkstināt savu tautiešu īstenotās noziedzības Tāpat Rietumvalstis, nevēlēdamās zaudēt KF kā sabiedroto, ir ar mieru pagriezt muguru patiesībai, t.i., Krievijas meliem. Krievijas pēcpadomju režīma ieskatā Maskavas intereses Baltijā ir vēsturiski un politiski attaisnojamas, turklāt uzvara „Lielajā Tēvijas karā” dodot tiesības runāt par Baltijas valsti „brīvprātīgu” pievienošanos Padomju Savienībai un noliegt patiesību, t.i., brutālo okupāciju 1940. gadā. Rislaki nevairās vērst pirkstu pret lielvalstu liekulību un divkosību, nevēlēšanos atzīt vai labākā gadījumā notušet

faktu, ka Baltijas valstu okupācija faktiski izbeidzās tikai 90. gadu sākumā. Tiek piecieti pat tādi galēji fantastiski apvainojumi, kā Maskavas mēra Jurija Lužkova fantastiskās izteikas par latviešu īstenoto genocīdu pret Latvijā mītošajiem krieviem, ko viņš salīdzina ar Pola Pota masveidīgo cilvēku slaktēšanu Kambodžā, un Krievijā joprojām izplata propagandas filmas par „nacisma atdzimšanu” Baltijā. .

Attiecībā uz žīdu iznīcināšanu vācu okupācijas gados, Rislaki uzsver, ka Latvijā nekad nav piekopta antisemitiska politika, arī ne cara laikā, kad citur Krievijas impērijā notika plaši žīdu *pogromi*. Starpkaru posmā Latvijā visādi veicināta minoritāšu kultūru autonomija, ieskaitot minoritāšu skolas, arī žīdu, un vācu okupācijas laikā ne viens vien latvietis, riskējot ar dzīvību, glāba žīdus no drošas nāves, ko Rietumu „speciālisti” bieži vien piemirst. Autors nožēlo, ka Modra Ekšteina populārā fantāzijas grāmata ir darījusi daudz latviešiem kaitīgas dezinformācijas izplatīšanā. Arī dažas rindkopas Agates Nesaules darbos. Attiecībā uz „krievu valodas apspiešanu” Latvijā Rislaki konstatē, ka gandrīz visi latvieši prot krieviski, taču liels skaits visu mūžu Latvijā nodzīvojušu krievu neesot pacentušies pat minimāli apgūt latviešu valodu. Tādēļ arī privātā sektorā darba devēji prasa krievu valodas zināšanas. Atbildot uz jautājumu, cik pateicīgiem latviešiem vajadzētu būt par okupācijas gados uzceltajām rūpnīcām, ceļiem, ostām un blokmaņu korpusiem, Rislaki norāda, ka tas netika darīts vietējo iedzīvotāju labad, bet gan padomju bruņoto spēku vajadzībām un centrālās varas nostiprināšanai. Pārtikušās lauksaimniecības iznīcināja uzspiestā kolhozu sistēma. Laikā kad latviešu dzimstības koeficients bija pietuvies nullei, Latvija tika pārpludināta ar krievu, baltkrievu un ukraiņu strādniekiem. Rislaki arī uzskatāmi parāda, ka atjaunoto neatkarību latviešiem, tāpat kā lietuviešiem un igauņiem, neviens neuzdāvināja – baltieši paši izmantoja vienreizējās iespējas to atgūt, kas, protams, kramt tiem, kas joprojām cer uz Maskavas impērijas atdzimšanu. Kopumā Rislaki pārliecinoši parāda, ka latvieši nav „mellāki par velliem”, bet ir apbrīnošanas vērts tauta, kas spējusi izdzīvot par spīti ilgajiem un, maigi izsakoties, ļoti nelabvēlīgiem apstākļiem.

Aija Veldre Beldava

Folkoras zinātņu doktore Beldava ir iesaistīta pētniecības darbā Indianas Universitātē (Indiana U.), ASV.

PIEMIŅAI UN ATMIŅAI

Journal of Baltic Studies (JBS), XXXIX/4 (2008). Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS)
<www.balticstudies-aabs.org>

Šī „piemiņas un atmiņas” speciālizdevuma viesredaktori – somu Tamperes U. Miera pētniecības institūta prof. Marko Lehti (<*Marko.Lehti@uta.fi*>) un poļu Ščecinas (Szczecin) U. prof. Hakmans (Jörg Hackmann) – atlasījuši referātus no divām interdisciplināri un sociāli ievirzītu zinātnieku konferencēm (2007).

Kā zināms, interdisciplinārā pieeja, ko raksturo jaunas atziņas, izveidojas Francijā, bet mūsdienās visplašāk sastopama amerikāņu, britu, vācu un skandināvu/somu darbos, kur parasti nostāja pret tradicionālo ir visai kritiska un vēsturiskie fakti ne vienmēr tiek ievēroti. Manā darba vietā – Pacifika Luterāņu U. – šie modernie un parasti politiski iesaistītie zinātnieki palaikam visai zobgalīgi tiek saukti par „nākotnes vēsturniekiem”. Tas nenozīmē, ka viņu devums nebūtu nopietns, kā par to liecina prof. Hakmana pētījums par kolektīvo atmiņu, piemiņu un vēsturisku mitoloģiju. Žurnāla centrā ir trīs somu – prof. Lehti, Helsinki U. doktoranda Matti Jutilas un Austrumeiropas laikmetīgās vēstures pētnieka Markku Jokisipilas (Jokisipilä) – raksts par “Bronzas kareivja” incidentu Tallinā, kas autoru ieskatā kavējot krievu integrāciju Igaunijā.

JBS pastāvīgais redaktors, Glasgovas U. prof. Davids Smits (Smith), kurš, tāpat kā minētie, uzsver pieminekļu nozīmi nacionālajā politikā, konkrēti, igauņu-krievu attiecībās, tomēr secina, ka satraukumam Igaunijā bijis tikai vietējs raksturs, un pie reizes izsaka atzinību Igaunijas valdībai par centieniem depolitizēt II Pasaules kara pieminekļus. Un attiecībā uz Rīgu – labi, ka padomju laika piemineklis atrodas Rīgas nomalē, kamēr Brīvības piemineklis paceļas pašā centrā. Tallinas U. asoc. prof. Siobhana Kattago savukārt apraksta igauņu, krievu, vācu un zviedru karavīriem vēltītos pieminekļus mūsdienās krieviskās Narvas apkaimē – sākot ar tiem, kas celti Narvas kaujas piemiņai (1700). Par 20.gs. pieminekļiem disputi turpināšoties tik ilgi, kamēr Krievija turpinās neatzīt savu dubulto lomu – atbrīvotājas un okupanta.

Kamēr Notingamas (Nottingham) Trentas U. pētnieks Stuarts Bērčs (Burch) pievēršas vēsturiski nozīmīgās angļu Baltijas biržas atjaunošanas projektam Tallinā – 1992. gadā

ēku uzspridzina Īru teroristi (igauņiem tā ir svarīga kā liecība starptautiskajam nozīmīgumam), Dienvidilinojas (Southern Illinois) U. vēstures profesors Teodors Vīks (Weeks) apraksta ļoti raibo Viļņas pilsētas pagātņi un tās mainīgo iedzīvotāju etnisko sastāvu. Līdzīgi Vīkam, Tallinas U. kultūras vēsturnieks Mareks Tamms pasvītro stāstījumu nozīmi vēstures pētniecībā – tie esot kaut kas vairāk nekā tikai personiskas atmiņas, un pieskaras arī „oficiālās” vēstures izpaušmēm Igaunijā pēc 1934. gada apvērsuma, kam, protams, ir paralēles ar Latvijas vēstures gaitu 30. gados. Svarīgāka par vēsturisku faktu sameklēšanu un sakārtošanu ir šo faktu pilnīgāka izvērtēšana plašā skatījumā – tā Tamms. Antons Veiss Vendts (Weiss-Wendt), Holokausta centra pētnieks Oslo, norāda uz holokausta atmiņas trūkuma iemesliem Igaunijā – 1) padomju izmeklētāju izvairīšanās pieminēt žīdu iznīcināšanu, 2) žīdu nelielais skaits Igaunijā un 3) igauņu etniskā izolācija.

No recenzijām mūsu interesi visvairāk izraisa Dr. Nilsa Muižnieka apskats par *Taming Ethnic Hatred: Ethnic Cooperation and Transnational Networks in Eastern Europe* (Syracuse U. Press, 2007) un igauņietes Anneli Saro recenzija par Džonsona (Jeff Johnson) *The New Theatre of the Baltics: From Soviet to Western Influence in Estonia, Latvia and Lithuania* (McFarland & Co., 2007). Seko patiešām interesants redakcijai piesūtīto jaunizdevumu saraksts. Der ievērot redaktora apsveicamo paziņojumu, ka *JBS* sāk aplūkot

Saviana Stenesku (Stănescu)

Jāmin, ka *JBS* tagad vairs nav tik „baltisks”, bet kļuvis pārnacionālais – ietver zinātniskus darbus par visu ziemeļaustrumu Eiropas telpu. Iemesli: 1) baltiešu zinātnieku intereses vai spēju trūkums piedalīties žurnālā ar saviem darbiem un 2) pieaugoša citu tautu zinātnieku interese par Baltijas jūras reģionu. Šai jaunajai virzībai vistuvāk ir igauņi, vistālāk diemžēl latvieši.

Gundars Ķeniņš-Kings

PĒDĒJIE 20 GADI STENESKU LUGĀ

Rets ir tāds sāpīgs spēriens, reta tāda krīze, kas mūs nenovestu pie dziļākas pašizpratnes. Izkliegušies un iztrakojušies, vaininiekus meklējami, visbiežāk esam spiesti atzīt, ka derīgākos un noturīgākos risinājumus atradīsim vienīgi paši sevi un savā spējā mainīties uz augšu.

Bet pašlaik, stāvēdami spoguļa priekšā, esam atklājuši ko pārsteidzošu. Nepazīstam spoguļi redzamo tēlu. Kaut arī tauku gadus bieži esam apzīmējuši kā patmīlības laikmetu, izrādās, ka gaužām slikti pazīstam paši sevi. Svīlpodami esam apgalvojuši, ka viss rit normāli. Bet neesam izjutuši vajadzību pievilkt bremzes un pašiem pamatīgāk ieskatīties savās nabās.

Šajā ziņā ļoti atšķiramies no saviem priekštečiem. Pagājušā gadsimta lielie satricinājumi mūsu tautai parasti mēdza ievadīt nozīmīgus pārdomu periodus. Kāpēc nonācām tur, kur nonācām? Šajās pārdomās piedalījās arī mākslinieki un literāti. Savu valsti atjaunojuši pirms nepilniem divdesmit gadiem, pagriezām muguras šāda veida pārdomām un mākslinieciskām izpaušmēm.

Par to man atgādināja pazīstamā Ņujorkas *LaMaMas* teātra viesizrāde Stokholmā. Pateicoties Rumāņu kultūras institūta aktīvajam darbam, stokholmiešiem bija iespēja noska-

tīties talantīgās rakstnieces Savianas Stenesku angļiski sarakstīto lugu par Rumānijas pēdējo divdesmit gadu vēsturi, kā tā atspoguļojas vienas ģimenes stāstā. Varu nešaubīgi apgalvot, ka daudzplākšņaināku, taču vienlaikus viegli saprotamu šī posma vēstures atveidu mākslā neesmu redzējis. Laimīga tā tauta, kas ar mākslas palīdzību risina savas vēstures problēmas. Svētīta tā, kas pat nesenajai vēsturei nepagriež muguru un to nerisina vienkāršotos domu skrējienos.

Stenesku lugas fabula nebūt nav neparasta. Īsās un kodolīgās ainās

iepazīstamies ar vienas ģimenes likteni pārmaiņu laikos. Stāsta centrā ir Daniela, kura notikumu gaitā atstāj savu dzimto zemi, jo tā vairs nepaver tūlītējas pilnveidošanās iespējas. Danielas tēvu iepazīstam tikai atstātos, jo viņš jau atdusas kapu kalniņā. Viņš, šķiet, ir dvēseles dziļumos palicis uzticīgs saviem ideāliem, bet šī uzticība to padarījusi nederīgu ikdienas dzīvei. Māte ir ģimenes motors. Viņa stumj, grūž, satur ģimeni kopā, taču ikdienībā zaudē dvēseli. Danielas jaunākais brālis neko no vēsturiskajām pārmaiņām neatceras. Viņš ir iegrimis filmu pasaulē, cinisks un neizpratošs. Pati Daniela, meklēdama ceļu, ļauj sevi izprecināt uz Ņujorku, kur no nefunkcionējošas Austrumeiropas ģimenes modeļa nonāk rietumu sadrumstalotajā ģimenē.

Lugas nosaukums *Waxing West* daudznozīmīgi nepārtulkojams. Konkrētā nozīme saistās ar to, ka Daniela nodarbojas ar sieviešu ķermeņu vaksāciju. Lugas varoņi cenšas savu ārējo veidolu izmainīt, neliekoties zinīs par iekšējo. Redzam, kā cilvēks cenšas arī savu pagātņi it kā pārklāt ar vaska kārtiņu. Vaskošana asociatīvi ir arī spodrināšana. Ar to nodarbojas visi, katrs cenzdamies savu dzīves stāstu ietērt ar varonības gaismā. Vaskošanas jēdziens angļu valodā sevi ietver arī stāstīšanas nozīmi.

Lugas varoņi nemitīgās runās cenšas izprast pagātņi. Nosaukums norāda arī uz procesu, kurā Daniela un ģimene kļūst arvien rietumnieciskākas.

Varbūt oriģinālākais autore piesums ir Čaušesku pāris, kas pārvērties par Drakulu. Tas noskatās uz ģimenes cirku un komentē to. Nesenos vēstures notikumus piesauc nepārtukti. Tikai tos izprotot, indivīds rada sev nepieciešamos pieturas punktus. Stenesku arī parāda, ka, tikai risinot vēstures problēmas, atbrīvojamies pa īstam.

Noslēgumā Daniela ir dziļi vilusies savā vīrā, sevī pašā. Tad notiek negaidītais. Vīrs sadeg 11. septembra uzlidojumā Ņujorkas torņiem, viņu meklējot, Daniela beidzot atklāj sevi. Pēkšņi viss sakrīt pa plauktiņiem.

Krīzes rada kopību, krīzes rada pagriezienus. Krīzēs piedzimstam no jauna. Lai tas tā notiek arī mums!

Jānis Krēsliņš, jun.

Kultūrvēsturnieks Dr. Jānis Krēsliņš, jun. strādā Zviedrijas Karaliskajā bibliotēkā (*Diena* 2009.28.1)

SILTAS ZEMES TRIMDINIEKI

Inga Žolude. *Silta zeme*.
Rīgā: Dienas Grāmata, 2008. 167 lpp.

Laiki, domas, uzskati mainās strauji. Lasot šīs dienas latviešu romānus, tāla un antīka liekas Zigmunda Skujiņa tiklā mašīnstrādniece Fornarina Krauklainē ar saviem tikumīgajiem pielūdzējiem (*Fornarina*. Rīgā: Liesma, 1968). Jaunā rakstniece Inga Žolude savā debijas romānā tēlo cilvēkus, kas atrodas pavisam citā savas zemes un savas attīstības fāzē. Valsts nu jau vairākus gadus vairs nediktē, kā cilvēkam domāt un kas būtu jāveic. Ceļi jāmeklē pašam, bet kur? Žoludes romāns nelasās viegli. Ne visu man saprast. Varu pieskarties tikai dažiem tās aspektiem un tēliem.

Romāna varoņi liekas esam sava veida trimdinieki – gan Parīzē, gan Istanbulā, gan arī Pēterburgā. Konkrēti žņaugi viņiem ir zuduši. Tos aizstāj žņaugi personu iekšienē. Jaunieši Nellija un Daniels nežēlīgi šausa savus vecākus un nicina viņu atstāto mantojumu, bezspēcīgi meklējot paši savus ceļus. Viņi, liekas, nepieder ne savai, ne citai zemei, nedz arī jūt kādu saistību ar savu ģimeni. Daniels jautā: *Kādai mātei? Vai tu nezini, ka mums tādas nav, mēs vienīgie visā pasaulē esam radušies paši par sevi (...) mēs esam unikāli. Tāpēc plānos ietilpst mūsu it kā mātes (...) iznīcināšana. (...) Mēs nevaram neko dot pasaulei, jo mums nav sakņu, nav jēgas, nav nozīmes kaut ko radīt un nostiprināt (...)* Līva ir labāka mirusi (65-68).

Sacelšanās pret vecākiem pieder sfērai, kas saistīta ar zināšanām par cilvēka attīstību un ir daudzkārt atspoguļota literatūrā. To varētu uzskatīt arī kā vilšanās rezultātu savā tautā, zemē un dzīvē vispār. Jauniešu māte Līva savā dienasgrāmatā raksta: *Es jūtos kā gūstekne* (10). Vīrs viņu it kā par kaut ko sodot. Viņa to brīžiem dēvē par mežoni, dzīvnieku. Taču vienlaikus raizējas par saviem bērniem, sūdzas, ka viņai bijis vienai par tiem jārūpējas, kamēr bērnu mīlestība tikusi veltīta tēvam. Taču viņa meklē tuvību ar vīru un tic kopējai nākotnei. *Cilvēki satiekas (...) un dzīvo viens otra un kopējos maldos* (92).

Dēls Daniels par sevi saka: *Es esmu viss, tikai ne maigums (...)* *Es esmu nauda. Es esmu karogs. Es esmu noziedzīgs sekss (...)* *Šejiene ir lēta un slima kā mauka* (72-73). Un par savu māsu Nelliju: *Seksualitāte. Mistisks spēks, ko es pazīstu visos viņas muskuļos. Vara* (13) (...) *Nellija ir padota nejaušām grūtniecībām, (...) prāta aptumsumiem, narkotikām, nepiemērotiem vīriešiem...* (74).

Daniels, šķiet, ir pats nozīmīgākais romāna ideju paudējs. *Es ļoti gribu just. Lielas jūtas. Grandiozu mīlestību* (86). (...) *kur palikuši tie laiki, kad mēs bijām laimīgi, kad nevajadzēja melot un izlikties, ka esam laimīgi. Ja arī nebijām laimīgi, bijām patiesi skumji un dusmīgi, līdzjūtīgi vai vienaldzīgi. Tās bija tīras, īstas jūtas. Uz vienu kvadrātkilometru bija veseli divi cilvēki ar milzu jūtām bet tagad pilsētā, kur uz katru kvadrātkilometru ir simtiem iedzīvotāju, jūtu vispār nav, tikai tieksmes. Es ļoti gribētu atgūt tādas jūtas. Es gribētu aizvest Vū un parādīt viņai* (...) *Viktorijas ūdenskritumu, es būtu ar mieru tajā ūdenskritumā arī mirt* (111). Beidzamā lappusē Daniels ir pie ūdenskrituma, pie kura ūdens gārdz kā vissvētākie un visvarenākie dievi. Efektīgs nobeigums!

Romānā visai saraustīti dominē tādi vārdi kā drāšanās, dzimumorgānu nosaukumi, izkārnījumi, urīns, alkohols, narkotika, vārdi, kādus līdz apnikumam varam lasīt vairāku mūsdienu rakstnieku daiļdarbos. Brīžiem nozīmīgas izteikas ir iebūvētas nesaprotamo un neķītro vārdu tirādēs. Tās saskatīt ne vienmēr ir viegli. Taču vajadzība tādus rakstīt Latvijā, liekas, ir neizsmeļama, kamēr, piemēram, kosmopolītiskais franču izcelsmes rakstnieks Le Clezio romānā *Étoile errante* (Gallimard, 1992) ar aristokrātisku vienkāršību dzimumdzīvei ziedo tikai 20 rindas, panākot neaizmirstamu efektu.

Ingas Žoludes valoda lielāko tiesu ir svaiga un oriģināla. *Es nesaprotu, kas tas par nīķi manī, no kurienes. Visus jūs jodiem par prieku, zibeniem ko plosīt, putniem ko plucināt, zemiem padebešiem ko ievilkt sevī un paraut gaisā, mironiem ko biedēt, māņus pieburt, zobus vilkačiem pret jums griezt, ūdensmošķiem jūs ieraut* (...) *kārpainām raganām apvārdot ļauniem buramvārdiem, adatas jūsos saspraust, slimības lai jūs pār-māc, vājprāts jūs saēd!* (140-141)

Romāna varoņi ir padoti sērām un rūgtumam, atkritumiem, AIDS, seksam, slimībām. Tuvojoties romāna noslēgumam, Daniels un Nellija izjūt laimi, atgriežoties kādā imaginārā

zemē kopā ar Daniela draudzenes mazajiem, garīgi atpalikušajiem brāļiem, kas liek izjust vienkāršu cilvēcisku prieku, kas nav atkarīgs no vārdu nozīmēm un cilvēku lomām. (148) (...) *Šeit es iemantoju nemirstību. Es vienmēr esmu zinājis – ja būs kāds turpinājums, tas būs šeit.* (...) *Šeit atgūstam savas spējas un nespējas* (...) *Esmu laimīgs. Mājās* (...) *Šeit es pazaudēju mājas un šeit tās visvairāk jūtu.* (...) *Kādi sapņi saplok un poētiski tēlots tuvums starp Danielu un Nellijas draugu Joši* (...) viss ir tā, kā tam jābūt, un es nevaru turēties pretī tam kā pasaule ir nolēmusi ar mums rīkoties (165-167).

Kaut uzmanīgi un ar atkāpēm Žolude tāpat kā Nora Ikstena meklē ceļus uz cilvēcīgu pasauli kādā sev tuvā vietā. *Svinīgs klusums, šeit viss ir kļuvis tik vienkāršs, ka mums vairs nav jārūnā. Mums nav jāstāsta, kā jūtamies, ko mēs jūtam pret citiem, ko redzam, ko domājam. Tam visam nebūs nekādas jēgas šajā zemē* (166). Tas nenozīmē, ka romāns beigtos idilliski. Sapņi ir beigušies un vienkārši risinājumi nav parādījušies.

Inga Žolude ir jauna, viņai ir talants, un viņa vēl veidosies un augs. Lai viņai veicas!

Aina Sikсна

Mūsu pastāvīgā līdzstrādniece Aina Sikсна ir psihiātriņas doktore. Dzīvo Zviedrijā un daudz uzturas Latvijā.

KAROGS 2008.X-2009.III

Oktobra nr. dzejniekiem Jānim Elsbergam un Pēteram Brūverim ar pirmpublicācijām piebiedrojas Renāte Vilnīte un Andris Ogrīņš. Novembrī Ulda Bērziņa jaunākajiem darbiem seko Lienes Rūces devums, bet decembrī – Māra Salēja dzejoļi un Kārļa Vērdiņa atdzejotie četru „dienvidnieku” darbi, kas radušies Ventpils atdzejas seminārā *Dienvīdi sastop ziemeļus*. Tiem pievienojas Mari Konno

tankas (atdz. Līga Buševica). Jaunā gada 1.numurā – Arvis Vigulis, Anna Auziņa un iespaidīgi īpatnējā Dace Sparāne, februārī – Ingmāras Balodes dzeja un Jāņa Elsberga atdzejotais ukraiņa Serhija Žadana „Bērnu krusta gājiens”, bet martā – Alisas Zariņas dzejojumi un Ulža Bērziņa latviskotais turku dzejnieks Fikrets Demirāgs.

Prozā oktobrī – Gundara Ignata stāsts, novembrī – Jānis Lejiņš (triloģijas *Zimogs vaskā* 3. grāmatas fragments), decembrī – Ineta Meimane, Māris Bērziņš, Ēriks Lanss un no vissjaunākās paaudzes Agnese Rutkēviča, janvārī – Ilmārs Šlāpins, Dace Rukšāne un fragmenti no Jāņa Mauliņa autobiogrāfiskās tetraloģijas 2. grāmatas *Satricinājums*, februārī – vesela virkne stilistiski daudzveidīgu talantu: spilgts Andras Manfeldes stāsts, kam seko Inga Ābele, Māra Svīre, Pauls Bankovskis un Kristīne Ulberga, arī Gunta Bereļa intervija ar Aivaru Kļavi un izvikums no viņa topošās triloģijas *Viņpus vārtiem*, un jau 1990. gadā sacerēts stāsts. Martā – Ingas Žoludas, Jāņa Einfelda un Ievas Plūmes stāsti un Sašas Sokolovas romāna fragmenti. Un ieešana pavisam citā pasaulē – izvilcumi no Merijas Sellijas 19.gs darba *Frankensteins jeb jaunais Prometejs* (tulk. Maira Asare).

Sadaļa *Skats* veltīta galvenokārt kritikai. Oktobrī – Arno Jundzes raksts ar visuizteicošo virsrakstu „Par kritiku presē, akadēmismu un širsnīgo smaciņu, kas šos procesus pavada”. Šo pašu tematu ņem priekšā Dainis Leinerts, Reinis Tukišs, Anita Rožkalne un Sandra Rataniece. Novembrī – kritikas redaktora Gunta Bereļa visai kategorisks spriedums: *latviešu kritika ir beigta un pagalam*. Nodaļa *Rakstnieks iet uz krogu* sastāv no, citu vidū, Jāņa Medeņa, Jāņa Grota, Anšlava Eglīša, Antona Austrīņa, Jāņa Akurātera, Pētera Ērmaņa darbu fragmentiem par rakstnieku un mākslinieku uzdzīvi Vecrīgā – *Kazanova* viņa pagrabā, *Širova* restorānā u.c. Decembrī – Gundegu Grīnumu, grāmatas *Piemīņas paradoksi. Raiņa un Aspazijas atcere Kastaņolā* autori, *uzklausa* Guntis Berelis. Tur arī intervijas ar juristu un publicistu Andri Grūtupu sakarā ar viņa pretrunīgo *Observatoru*. Janvāra nr. dod iespēju iepazīties ar projekta *Latvijas Kultūras kanons* ekspertu izvirzītajām „99 vērtībām” – izcilāko un ievērojamāko mākslas darbu un kultūras vērtību kopumu septiņās nozarēs: Arhitektūra un dizains, Kino, Literatūra, Mūzika, Skatuves māksla, Tautas tradīcijas, Vizuālā māksla. Literatūras jomā goda vietu pelnīti ieņem Lielie Trimdinieki – Rainis, Skalbe, Jaunsudrabiņš, bet, kur palikusi Aspazija? Vērts izlasīt Gunta Bereļa,

Raimonda Brieža, Oresta Silabrieža un Andas Laķes komentārus par kanona izvēles problēmām un kritērijiem.

Tāpat kā *Skats*, arī nodaļa *Raksti* izceļas ar lielu dažādību. Novembrī saista Anitas Apeles apcere par latviešu izcelsmes Austrālijas dramaturgu Jāni Balodi un Baloža paša raksts *Rakstnieka valoda* (tulk. Apele) – iejūtīgs atskats uz bērniību, savu dažkārt sāpīgo attieksmi pret latviešu valodu un latvietību vispār. Recenziju klāstā interesanti ir Māra Salēja izteikumi par Ainas Zemdegas romānu *Maruta*, bet decembra nr. – izvilcumi no Anitas Rožkalnes grāmatas par Astrīdes Ivaskas pēckara gaitām Vācijā 1944-1949, arī Jāņa Vādona recenzija par Ivaskas grāmatu *Dzeja un atdzeja*. Tad vēl raksti par tulkošanu un lasīšanu (Aija Dombrovska) un par 17.gs. valodnieku, mācītāju un dzejnieku Līboriju Depkinu (Māra Grudule). Janvārī zīmīgus spriedumus par *Kultūras kanonā* iekļauto Uldi Bērziņu dod Māris Salējs – *nevienu Ulža dzejoli nevar lasīt atsevišķi – tas uztverams tikai visa Bērziņa tekstu korpusa kontekstā*. Ilgonis Bērsons sava pētījuma (par Padomju Latvijas kultūrpolitiku 1958. gadā) pēdējā turpinājumā (marta nr.) cita vidū pievēršas JG13-18 (1958) saturam, atsaucoties uz Aivara Ruņģa atzinumu: *Mēs bijām no savas tēvu zemes noslēgti ar diviem aizkariem. Vienu dzelzs aizkaru izveidojusi svešā pārvaldes vara. Otru – mēs paši ap sevi*. Februārī Agnija Ieviņa apcer literatūrkritiku, Arnis Kluinis miesassoda praksi 19.gs. Latvijā, bet Austrā Gaigala visai negatīvi vērtē jauniznākušās pusaudžu grāmatas. Seko Maijas Burimas apcere par Knutu Hamsunu un recenzijas par Aivara Eipura, Evas Mārtužas, Edvīna Raupa, Tāļa Vaidara jaunākajām grāmatām. Par Jāņa Akurātera nozīmi izsakās Ruta Cimdiņa intervijā Intai Kārklīnai. Martā ievēribas vērtas ir apceres par Aleksandru Čaku (Aija Federova), Imantu Ziedoni (Valdis Ķikāns), Latvijas krievu dzeju 1985-2005 (Anna Gorska), par Baldoni kā bohēmisku atpūtas vietu 30. gados (Aldis Upmalis) un īsprozas antoloģiju *Stāsti* (Rihards Brožinskis). Katra *Karoga* laidiena noslēgumā pārskats par notikumiem literārā dzīvē Latvijā, kaimiņvalstīs un pasaulē. Mājaslapa: www.ekarogs.lv

Juris Zommers

Juris Zommers ir dzeju krājuma *Radību noslēpums* (Rīgā: Valters un Rapa, 2005) autors. Dzīvo Toronto piepilsētā Hamiltonā.

Rolfs Ekmanis, galvenais redaktors
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Ingrīda Bulmane, galvenā redaktora
vietniece un *Jaunās Gaitas*
saimniecības vadītāja
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG mājas lapa:
<http://zagarins.net/JG>

Redaktori:
Voldemārs Avens
Vita Gaiķe
Anita Liepiņa
Juris Silenieks
Birutā Sūrmane
Juris Šlesers
Lilīta Zaļkalne
Juris Žagariņš

Techniskie darbinieki: Laila un Pāvils Cakuli,
Līga Gaide, Uldis Matīss

Korektore: Indra Gubiņa

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI
Nr. 100 - 150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$7,-

Nr. 151 – 175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 – 200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 – 230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru. Sarakstu
un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ
E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ
Latviešu biedrība Rietumaustrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ
Letts Shop - dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ
A/S „Danske Bank”
Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LETTERS AND CULTURE. Baiba Bičole cultivated her distinctive voice in the so-called "Hell's Kitchen" school of Latvian poetry – as much in tune with the naturalistic heritage of the Old Country as with the avant-garde of the New World. Here she brings us four new poems, characteristically brimming with visionary imagery, yet tightly bound to physical reality. She recounts, in one of her poems, momentarily losing track of a friend on a tour of the MoMA, then spotting his grey-clad figure in Henri Matisse's painting *Dance*, happily laughing, blue eyes flashing, whirling and floating in the ring of naked pink women against an azure sky... ●●● In December 2008 poet Knuts Skujenieks received an award from the Baltic Assembly for the publication of his eight-volume collected works *Raksti*. Skujenieks' article deals with his arrest for anti-Soviet activities in 1962 and seven subsequent years in the Siberian Gulag and concludes, sadly, that his lifelong fight for the integrity of the written word has been fought against windmills: *Opportunism and conformity are rife today even without totalitarianism.* ●●● London-born playwright, novelist, poet, translator and scholar, Juris Rozītis, has lived in Australia and currently resides in Sweden. In "Dish Rag", a short fragment of a larger work in progress, he tells of a Latvian boy in Tasmania wanting to purchase a dish towel as a gift for his mother and failing to come up with quite the right word for it. ●●● In a 2003 essay Inta Ezergaile (1932-2005) spotlights three important Latvian women poets in exile, Velta Toma, Astrīde Ivaska and Rita Gāle. ●●● Poet Ingmāra Balode eloquently passes judgment on poet Eduards Aivars' latest effort, *Sarah's Love: Aivars tries to depict the bare essentials, but so bare, that its genre is erotica.* ●●● Juris Šlesers takes a long hard look at the third volume of Jānis Krēsliņš', Sr., collected works, and finds much to admire, but takes exception to his apparent overuse of the epithet "marxofascist" – especially when applied to *Jauņā Gaita* (in the '70's...) ●●● Ildze Kronta comments on a memoir, *Barjērskrējiens (Hurdle Run)* by Jānis Škapars, editor of *Literatūra un Māksla (Literature and Art)* 1969-1985: *Without compromise there would not have been such a newspaper, but compromise, undeniably, sacrificed something...* ●●● The latest installment of Eva Eglāja-Kristosone's study of cultural contacts between occupied Latvia and the Latvian exile community focuses on the period 1968-1971 and, in particular, on Olaf Stumbrs' and Valentīns Pelēcis' trips to Latvia.

MEMOIR. Actor-playwright Uldis Siliņš has a special talent for provoking smiles in the grimmest of situations. In a chapter from his autobiography he relates some experiences as a teenage war refugee in Germany.

VISUAL ART. Featured are color reproductions of a monotype by Gerda Roze, an acrylic by Ināra Matīsa and photography by Līga Balode-Svikss. Roze and Matīsa are non-representational abstractionists who have delighted our readers in previous issues, but Balode-Svikss, an accomplished young artist who has exhibited widely in the US and Latvia, is a newcomer to these pages.

CURRENT EVENTS AND OPINION. The passing of John Updike, many of whose novels have been translated into the Latvian language, is marked by Jānis Krēsliņš, Sr. with a translation of his poem "Requiem". ●●● Juris Šlesers points to evidence of a looming demographic crisis for Latvia and proposes coming to grips with it by *importing, accepting, integrating, adopting and marrying foreigners.* ●●● In *Letters from Readers*, one Pelikāns comments on the January 13 near-riot in Riga and draws parallels with the historic real riot on the same date in 1905. ●●● The Jānis Bierīņš award this year goes to Baiba Bredovska, a teacher in Hamilton Latvian School in Canada. ●●● Archy the Cockroach drops his mask of civility, declares war on humanity, and abandons all diacritical marks in the *Kiberkambaris* column.

MARGINALIA. Culture news briefs from all over the world. *JG* welcomes two new contributors: Vita Gaiķe in the Recent Books section and Māris Brancis in the Visual Arts section.

BOOK REVIEWS. The third collection of poetry by Kārlis Vērđiņš (Lalita Muižniece); the seventh volume of the collected works of Dzintars Sodums, a novel by Jānis Rokpelnis, *In Love With Jerzy Kosinski* by Agate Nesaule, and a history of Latvian theater in the US and Canada by Viktors Hausmanis (Juris Silenieks); a biography of the great chorusmasters Gido and Imants Kokars by Laima Muktupāvela (Biruta Sūrmane); *The Case for Latvia* by Jukka Rislaki (Gundars Ķeniņš-Kings and Aija Veldre Beldava); the fall 2008 issue of the *Journal of Baltic Studies* (Gundars Ķeniņš-Kings); a play by the Rumanian playwright Saviana Stănescu (Jānis Krēsliņš, jun.); a novel by Inga Žolude (Aina Sikсна); and October 2008 to March 2009 issues of the literary monthly *Karogs* (Juris Zommers). J.Ž.